

DEVLET PLANLAMA TEŐKİLATI
Uzmanlık Tezi
(DPT. 239 – İPGM. 635)

TÜRKİYE’DE KURUMLAR VERGİSİ
UYGULAMASININ
FİRMA DAVRANIŞLARI ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

İktisadi Planlama Genel Müdürlüğü. Yıllık Programlar ve Finansman Dairesi
Ekim 1993

Bu alışma, Devlet Planlama Teşkilatının görüşlerini yansıtmaz. Sorumluluęu yazarına aittir. Yayın ve referans olarak kullanılması Devlet Planlama Teşkilatının iznini gerektirmez; internet adresi belirtilerek yayın ve referans olarak kullanılabilir. Bu e-kitap, <http://ekutup.dpt.gov.tr> adresindedir.

GİRİŞ	1
I. BÖLÜM	3
TÜRKİYE'DE KURUMLAR VERGİSİ UYGULAMASI	3
1. KURUMLAR VERGİSİNİN TEORİK TEMELİ	3
2. KURUMLAR VERGİSİNİN TARİHÇESİ	3
3. KURUMLAR VERGİSİNİN KONUSU VE MÜKELLEFLERİ	4
4. KURUMLAR VERGİSİ ORANLARI	6
5. KURUMLAR VERGİSİNİN ÖDENME ZAMANI	7
6. KURUMLAR VERGİSİNİN TÜRK VERGİ SİSTEMİ İÇERİSİNDEKİ YERİ	8
II. BÖLÜM	1
KURUMLAR VERGİSİ KANUNU'NDA YERALAN FİRMA DAVRANIŞLARINI	1
ETKİLEYEN HÜKÜMLER VE BUNLARIN DEVLETE MALİYETİ	1
1. KURUMLAR VERGİSİ KANUNU'NDA YERALAN FİRMA	1
DAVRANIŞLARINI ETKİLEYEN HÜKÜMLER	1
2. KURUMLAR VERGİSİ KANUNU'NDA YERALAN FİRMA DAVRANIŞLARINI	13
ETKİLEYEN HÜKÜMLERİN DEVLETE MALİYETİ	13
III. BÖLÜM	1
KURUMLAR VERGİSİ UYGULAMASININ FİRMA	1
DAVRANIŞLARI ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ	1
1. KURUMLAR VERGİSİ KANUNU'NDA YERALAN HÜKÜMLERİN FİRMA	1
DAVRANIŞLARINA GÖRE SINIFLANDIRILMASI	1
2. KURUMLAR VERGİSİ UYGULAMASININ FİRMALARIN	2
YATIRIM KARARLARI ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ	2
3. KURUMLAR VERGİSİ UYGULAMASININ FİRMALARIN İHRACAT VE	6
DÖVİZ KAZANDIRICI FAALİYET KARARLARI ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ	6
4. KURUMLAR VERGİSİ UYGULAMASININ MALİ SİSTEM VE FİRMALARIN	11
FİNANSMAN KARARLARI ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ	11
5. KURUMLAR VERGİSİ UYGULAMASININ FİRMA DAVRANIŞLARI	18
ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ KONUSUNDA YAPILAN ANKET ÇALIŞMALARI	18
VE ANKET SONUÇLARININ DEĞERLENDİRİLMESİ	18
Sonuç	20
Abstract	23
EK: Kurumlar Vergisi Uygulamasının Firma Davranışları Üzerindeki Etkileri Konusunda Yapılan Anket	1
Çalışmalarından Derlenen Sorular ve Cevapları	1
Bibliyografya	1

GİRİŞ

Bilindiği gibi bir vergi sisteminin üç temel fonksiyonu sözkonusudur. Bu fonksiyonlardan esas olan verginin mali bir araç olmasıdır. Ancak, bir çok gelişmiş ya da gelişmekte olan ülke, vergi sistemlerine ekonomik ve sosyal bir araç olma özelliğini de kazandırmaktadır. Bu özellik vergi politikası yoluyla tasarrufları, yatırımları, ihracat ve mali kesimi etkilemek ya da teşvik etmek zorunluluğundan doğmaktadır. Bu üç fonksiyonun bileşimindeki ağırlık ekonominin içinde bulunduğu konjonktür ile yakından ilişkilidir.

Türk vergi sisteminin mali bir araç olma özelliği yanında, ekonomik ve sosyal bir araç olarak kullanılması, özellikle 1980'li yılların başından itibaren ağırlık kazanmıştır. 1963 yılından itibaren uygulanmakta olan yatırım indirimi teşviğine ilave olarak, 1980'li yılların başında dışa açık büyüme stratejisinin benimsenmesi gereği, ihracat ve döviz kazandırıcı faaliyetlerin vergi yoluyla teşviki de sisteme dahil edilmiştir. Ayrıca, sermaye piyasasının geliştirme isteği, son yıllarda kurumlar vergisinin ekonomik bir araç olma özelliğini daha da belirginleştirmiştir.

Bu gelişmelerin doğal bir sonucu olarak efektif kurumlar vergisi oranı, kanuni oranın oldukça altında gerçekleşmektedir. Örneğin, 1991 yılında efektif kurumlar vergisi oran yüzde 26.6 olarak hesaplanmaktadır. Aynı oran, bankacılık kesiminde yüzde 10'lar seviyesinde kalmaktadır. Bu durum, kurumlar vergisinin ekonomik bir araç olma özelliğini belirginleştirmesi ve mali araç olma özelliğinin ikinci planda kaldığını göstermesi bakımından önemlidir.

Son yıllarda gerek dünyada ve gerekse Türkiye'de vergilerin ekonomik bir araç olma özelliği tartışılır hale gelmiştir. Başta ABD, İngiltere ve Kanada olmak üzere bir çok OECD ülkesinde kurumlar vergisi teşviklerinin daraltılması ya da kaldırılması yoluyla vergi tabanının genişletilmesi ve buna karşılık vergi oranlarının düşürülmesi gündeme gelmiş ve efektif kurumlar vergisi oranlar bir çok ülkede artırılmıştır.

Türk kamuoyunda da dünyadaki bu gelişmelere paralel olarak, kurumlar vergisiyle ilgili teşviklerin boyutlar ve etkinliği sıkça tartışılır olmuştur. Kurumlar vergisinde yeralan muafiyet ve istisnaların günümüzde geçerliliklerini kaybettiği ve bu tür istisnaların kaldırılması ya da seçici kriterlere bağlanmasının gerekli olduğu belirtilmektedir. Ayrıca, son yıllarda özel sektör kuruluşlar tarafından yapılan anketlerde de benzeri eğilimler ortaya çıkmıştır.

Böyle bir ortamda, kurumlar vergisi uygulamasının firma davranışları üzerindeki etkilerinin bilinmesi önem kazanmaktadır. Bu çalışmada sözkonusu etkilerin boyutları, devlete maliyeti ve etkinliği ağırlıklı olarak ele alınmıştır.

Çalışmanın Birinci Bölümünde, kurumlar vergisinin teorik temeli, tarihçesi, konusu, mükellefleri, oranı, ödenme zaman ve Türk vergi sistemi içerisindeki yeri üzerinde durulmuştur.

Kurumlar Vergisi Kanunu'nda firma davranışların etkileyen başlıca hükümler; muafiyet, istisna, indirim ve vergi erteleme şeklinde yeralan hükümler olmak üzere dört ana başlık altında toplanmak suretiyle, İkinci Bölümde özetlenmiştir. Ayrıca bu Bölümde, maliyeti hesaplanabilen ya da maliyeti konusunda veri bulunabilen sözkonusu hükümlerin devlete olan maliyeti hesaplanmı ve bu suretle efektif kurumlar vergisi oranları bulunmuştur.

Firma davranışları; yatırım, ihracat ve döviz kazandırıcı faaliyetler ile finansman kararlar olmak üzere üç ana noktada toplanmış ve kurumlar vergisi uygulamasının bu davranışlar ya da kararlar üzerindeki etkileri Üçüncü Bölümde tartışılmıştır. Kurumlar vergisinde yer alan yatırım ve ihracat teşviklerinin etkinliği, sözkonusu hükümlerin esnekliklerinin hesaplanması suretiyle ölçülmeye çalışılmıştır. Firmaların finansman kararların etkilemesi bakımından, kurumlar vergisi uygulamasının sermaye piyasası, bankacılık ve diğer mali kurumlar üzerindeki etkileri incelenmiştir.

Sonuç Bölümünde, çalışmanın sonuçlar gözden geçirilmiş ve kurumlar vergisinin ekonomik bir araç olma özelliği genel olarak değerlendirilmiştir.

I. BÖLÜM

TÜRKİYE'DE KURUMLAR VERGİSİ UYGULAMASI

1. KURUMLAR VERGİSİNİN TEORİK TEMELİ

Çağımızda bir çok gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkede yaygın olarak kullanılmasına rağmen, kurumlar vergisi maliye literatüründe en çok tartışılan vergilerden birisidir. Bu konudaki tartışmalar daha çok "Niçin ayrı bir kurumlar vergisi" sorusu üzerinde yoğunlaşmaktadır.

Kurumlar vergisini savunanlar, tüzel kişi olarak kurumların bağımsız bir ödeme gücüne ve hukuki ayrıcalıklara sahip olduklarını belirterek, kurum kazançlarının gelir vergisinden ayrı olarak vergilendirilmesinin doğal olduğunu ileri sürmektedirler.¹

Bir diğer yaklaşıma göre, kurum kazançlarını gelir vergisi yoluyla tam olarak vergilendirmek çok zordur. Gelir vergisinin, özellikle dağıtılmayan karları, diğer ihtiyatları ve yabancı ortakların gelirlerini bütünüyle kavrayamadığı ve dolayısıyla kurumlar vergisinin gelir vergisini tamamlayıcı bir özelliği olduğu ileri sürülmektedir.²

Başka bir yaklaşıma göre ise, vergi idaresi açısından kurumların vergilendirilmesi diğer kaynaklara göre daha etkindir. Çünkü, mükellef sayısı görece olarak azdır ve kurumların vergi kaçırması daha zordur.³

Kurumlar vergisini savunan görüşlerden biri de bu vergiyi ayırma kuramının bir uygulama şekli olarak ele alan yaklaşımdır. Ayırma kuramına göre, vergi ödeme gücünü belirleyen faktörlerden biri de gelirin elde edildiği kaynağın niteliğidir. Bu amaçla, kurum kazancı sermaye geliri olarak, emek gelirlerine kıyasla daha yüksek vergi ödeme gücünü temsil ettiği için, şirketlerin gelir vergisinden ayrı olarak kurumlar vergisine tabi tutulması doğaldır.⁴

Ayrı bir kurumlar vergisine karşı olanların ileri sürdüğü en önemli görüş, kurumlar vergisinin mükerrer vergilendirmeye neden olduğudur. Entegrasyonist görüş olarak da bilinen bu görüşe göre, kurumların elde ettiği kazançlar kurum ortakları arasında dağıtılmakta ve ortaklar bu kazançları dolayısıyla gelir vergisine tabi tutulmaktadır. Bu durumda, kurum kazancı üzerinden kurumlar vergisi almanın, vergicilik ilkeleri ile bağdaşmayacağı ileri sürülmektedir.⁵

Kurumlar vergisinin, gerek Türk vergi sisteminde ve diğer ülkelerin vergi sistemlerinde önemli bir yer tutması ve gerekse mükerrer vergilendirmeyi önleyici vergilendirme tekniklerinin mevcut olması, kanımızca kurumlar vergisini savunanları haklı çıkarmaktadır.

2. KURUMLAR VERGİSİNİN TARİHÇESİ

Şirketlerin vergilendirilmesi ile ilgili ilk uygulamalar 1824 yılında gerçekleştirilmiş olmasına rağmen, gerçek anlamda kurumlar vergisi uygulamaları Birinci Dünya Savaşını takip eden yıllarda görülmeye başlanmıştır. Bu gelişmede, savaşın gerektirdiği finansman ihtiyacı önemli rol oynamıştır.

¹ R.A.Musgrave, and P.B.Musgrave, Public Finance in Theory and Practice, Mc Graw Hill 1984, ss. 387-388.

² R.Boadway, and A.Shah, How Tax Incentives Affect Decisions to Invest in Developing Countries, The World Bank Working Papers, November-1992, s.7.

³ R.Boadway, and A.Shah, s.13.

⁴ Şükrü Kızılot, Kurumlar Vergisi Kanunu ve Uygulaması, Savaş Yayınları, Ankara 1990, s. 15.

⁵ R.A.Musgrave, and P.B. Musgrave, s. 386.

Amerika Birleşik Devletleri'nde sermaye şirketlerinin federal seviyede vergilendirilmesi 1909 yılında başlamıştır. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra ise bağımsız bir vergi haline getirilmiştir. Almanya'da 1920 yılında yalnızca tüzel kişilere uygulanan kurumlar vergisi uygulaması başlamıştır. Japonya'da ise gelir ve kurumlar vergilerinin birbirinden ayrılması 1940 yılında gerçekleşmiştir. Gerçek anlamda kurumlar vergisi, İngiltere'de 1947, Fransa'da ise 1948 yılında uygulanmaya başlanmıştır.⁶

Türkiye'de kurumlar vergisi uygulaması dünyadaki gelişmelere paralellik gösteren bir seyir takip etmiştir. Osmanlı İmparatorluğu döneminde uygulanmış bulunan temettü vergisi ile mükellefler arasında gerçek ve tüzel kişi ayrımı yapılmamış ve bütün ticari teşebbüsler vergi kapsamına alınmıştır. Ancak, Türkiye'de faaliyet gösteren yabancılar, kapitülasyonlar nedeniyle temettü vergisi ödememişlerdir. Cumhuriyet döneminde, 1926 yılında yürürlüğe konulan kazanç vergisinde de gerçek ve tüzel kişi ayrımı yapılmayarak, tüm kazanç sahiplerine uygulanmıştır.⁷

Türkiye'de kurumların gerçek kişilerden ayrı olarak vergilendirilmesi, bir çok Avrupa ülkesini takiben 1950 yılında mümkün olabilmıştır. O dönemde gerçekleştirilen vergi reformunun bir parçası olarak, bugün hala uygulanmakta olan 3.6.1949 tarih ve 5422 sayılı Kurumlar Vergisi Kanunu kabul edilmiş ve 1.1.1950'den itibaren yürürlüğe konulmuştur. Günümüze kadar bu Kanun'da önemli değişiklikler yapılmasına rağmen Kanun'un temel çatısı aynı kalmıştır. Dünyada mevcut kurumlar vergisi sistemlerine bakıldığında ise, son yıllarda önemli değişiklikler gözlenmektedir. Bu değişiklikler, kurumlar vergisi tabanının yatırım teşviklerinin daraltılması ya da kaldırılması yoluyla genişletilmesi ve bunun sonucunda kurumlar vergisi oranlarının düşürülmesi konusunda yoğunlaşmaktadır. Bu gelişmeler, 1984 yılında İngiltere'nin yatırım teşviklerini mutedil olarak kaldırması ve vergi oranlarını düşürmesiyle başlamış ve İngiltere örneğini çok sayıda OECD ülkesinin takip ettiği görülmüştür.⁸

1992 yılı itibariyle 24 OECD ülkesinin sadece 8'inde (Türkiye dahil) yatırım indirimi teşviği halen yürürlüktedir. Buna karşılık ABD, İngiltere, Kanada, Almanya, İtalya, Fransa, Japonya, Danimarka, Yeni Zelanda, Norveç, Portekiz, İspanya, İsveç, İsviçre, Lüksemburg ve Avusturalya'da yatırım indirimi teşviği yürürlükten kaldırılmıştır. Bunun yanında, Avusturya, Avusturalya ve İtalya gibi bazı OECD ülkelerinde hızlandırılmış amortisman uygulamasına son verildiği gözlenmektedir.

Yatırım teşviklerindeki bu gelişmelere karşılık, kurumlar vergisi oranlarının önemli oranlarda düşürüldüğü gözlenmektedir. Örneğin, ABD'de yüzde 46 olan kanuni oran yüzde 34'e indirilerek düz bir oran haline getirilmiştir. Avusturalya, kurumlar vergisi oranını yüzde 49'dan yüzde 39'a düşürmüştür. Kurumlar vergisi oranı, Fransa'da 11 puan düşürülerek yüzde 34 seviyesine çekilmiştir. 1986-1992 döneminde, İspanya, İsviçre ve Türkiye'nin dışındaki bütün OECD ülkelerinde kurumlar vergisi oranı indirimi gerçekleştirilmiştir.

3. KURUMLAR VERGİSİNİN KONUSU VE MÜKELLEFLERİ

Kurumlar Vergisi Kanunu'nun (K.V.K) 1. maddesine göre, kurumlar vergisinin konusu kurum kazançlarıdır. Genel olarak kurum, bir amacı gerçekleştirmek üzere bir araya gelmiş bir insan topluluğunu ifade etmektedir. Kurumlar vergisi ise, bu topluluk ya da tüzel kişilerin kazançları üzerinden alınan bir vergidir.

Kurumlar vergisi mükellefleri aynı maddede aşağıdaki gibi beş grupta toplanmıştır.

- a) Sermaye Şirketleri,
- b) Kooperatifler,

⁶ Şükrü Kızılot, s. 6.

⁷ Kenan Bulutoğlu, Türk Vergi Sistemi, Fakülteler Matbaası, İstanbul-1978, s. 272.

⁸ OECD, Tax Reform in OECD Countries, September-1992, ss. 21-26.

- c) İktisadi Kamu Müesseseleri,
- d) Dernek ve Vakıflara ait İktisadi İşletmeler,
- e) İş Ortaklıkları.

Türk Ticaret Kanunu hükümlerine göre kurulmuş olan anonim, eshamlı komandit ve limited şirketler ile aynı mahiyetteki yabancı kurumlar, sermaye şirketi olarak kabul edilmektedir. Diğer taraftan, Sermaye Piyasası Kanunu'na göre kurulan Yatırım Fonları da sermaye şirketi kapsamındadır.

Kurumlar vergisi mükellefi olan kooperatifler, Kooperatifler Kanunu'na ya da özel kanunlarına göre kurulan tüketim, üretim, kredi, satış, yapı ve diğer kooperatifler ile aynı nitelikteki yabancı kooperatiflerdir.

Kurumlar vergisi mükelleflerinden bir diğeri de iktisadi kamu müesseseleridir. Devlete, özel idarelere, belediyelere ve diğer kamu idarelerine ve müesseselerine ait veya tabi olup, faaliyetleri devamlı bulunan ticari, sınai ve zirai işletmeler iktisadi kamu müesseseleri olarak tanımlanmaktadır.

Kurumlar vergisi mükelleflerinden diğer bir grubu da dernek, vakıf, sendika ve cemaatlara bağlı iktisadi işletmeler oluşturmaktadır. Bu kuruluşların kendileri kurumlar vergisine tabi olmayıp, iktisadi işletmeleri nedeniyle vergiye tabidirler.

Sermaye şirketleri, kooperatifler, iktisadi kamu müesseseleri ile dernek ve vakıfların kendi aralarında, şahıs ortaklıkları veya gerçek kişilerle belli bir işin yapılmasını müştereken taahhüt etmek ve kazancını paylaşmak amacıyla kurdukları iş ortaklıkları da kurumlar vergisine tabi tutulmaktadır.

Kurumlar vergisi mükellef sayıları Tablo-1'de verilmektedir. Toplam kurumlar vergisi mükellef sayısı 1983 yılında 52.540 iken, bu sayı yaklaşık üç kat artarak 1991 yılında 155.920'ye yükselmiştir. Bu gelişme, Türkiye'de kurumlaşma eğilimini yansıtmaya bakımdan önemlidir.

TABLO : 1 - Kurumlar Vergisi Mükellef Sayıları

	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991 ^(*)
Sermaye Şirketleri ^(**)	36,996	39,864	43,284	45,626	49,141	73,640	90,914	100,576	110,918
Kooperatifler	8,966	9,550	10,683	11,125	15,848	23,946	27,176	29,076	30,947
Dar Mükellefler	1,571	1,575	2,172	2,460	2,747	2,153	2,386	2,550	2,616
Diğerleri	5,007	5,404	5,851	6,124	7,295	11,795	10,559	10,793	11,439
TOPLAM	52,540	56,393	61,990	65,335	75,031	111,534	131,035	142,995	155,920

Kaynak : Gelirler Genel Müdürlüğü, Vergi İstatistikleri Yıllığı (1982-1991)
 (*) 1991 yılında sermaye şirketlerinin 58.396'sı Anonim Şirket, 51.347'si Limited Şirket, 321'i Eshamlı Komandit Şirket, 854'ü KİT'dir.
 (**) KİT'ler dahildir.

1991 yılında toplam kurumlar vergisi mükelleflerinin yüzde 37,5'ini anonim şirketler, yüzde 32,9'unu limited şirketler, yüzde 19,8'ini kooperatifler, yüzde 1,7'sini dar mükellef kurumlar, yüzde 0,5'ini Kamu İktisadi Teşekkülleri, yüzde 0,2'sini eshamlı komandit şirketler ve yüzde 7,4'ünü diğer kurumlar oluşturmaktadır.

Kurumlar Vergisi Kanunu'nda iki tür mükellefiyet vardır. Kurumlar vergisinde vergiye tabi tüzel kişilerden kanuni veya iş merkezleri Türkiye'de bulunanlar tam mükellefiyete tabidir. Bunlar gerek Türkiye'de, gerek diğer ülkelerde elde ettikleri kazançlar toplamı üzerinden vergilendirilirler. Kanuni ve iş

merkezlerinden her ikisinin de Türkiye'de bulunmaması halinde dar mükellefiyet sözkonusudur. Dar mükellefler, sadece Türkiye'de elde ettikleri kurum kazançları üzerinden vergilendirilirler.⁹

4. KURUMLAR VERGİSİ ORANLARI

5422 sayılı Kurumlar Vergisi Kanunu'nun yürürlüğe girdiği tarihten itibaren, kurumlar vergisi oranlarında önemli değişiklikler yapılmıştır. Bu değişiklikler aşağıdaki Tabloda özetlenmektedir.

TABLO : 2 - Kurumlar Vergisi Oranları (Yüzde)

Dönem	Sermaye Şirketleri + Kooperatifler		Diğer Kurumlar K. Vergisi Oranı
	K. Vergisi Oranı	G. Vergisi Stopajı	
1950-1959	10	10	35
1960-1967	20	20	35
1968-1979	25	20	35
1980-1981	50	Vergi Alacağı (1/2)	35
1982-1984	40	Vergi Alacağı (1/3)	40
1985 +	46	-	46

Kaynak : Vergi Kanunları

Görüldüğü gibi, 1950-1981 döneminde kurumlar arasında farklı vergi oranları uygulanmış ve sermaye şirketleri ile kooperatiflere kurumlar vergisi yanında, dağıtılmayan karlarından gelir vergisi kesintisi yapılmıştır. 1980-1984 döneminde gelir vergisi stopaj uygulaması yerine, Vergi Alacağı Müessesesi getirilmiştir. Bu uygulama ile, tam mükellefiyete tabi kurumlarca ödenen kurumlar vergisinin 1980-1981 döneminde yarısı, 1982-1984 döneminde üçte biri, bu kurumlardan kar payı alan kişilerin gelir vergisi karşılığı olarak kabul edilmekte idi. 1985 yılında bu müessese yürürlükten kaldırılmış ve kurumların vergi yükünü değiştirmemek bakımından vergi oranı yüzde 46'ya çıkarılmıştır.

25.6.1992 tarih ve 3824 sayılı Kanun ile mükerrer 25. madde olarak kurumlar vergisi sistemine "Asgari Kurumlar Vergisi" müessesesi dahil edilmiştir. Söz konusu düzenleme ile, kurumların kurumlar vergisinden muaf veya müstesna kazançları ile G.V.K.'nın mükerrer 39. maddesine göre indirim konusu gelirlerinin bulunması halinde, ödeyecekleri vergi, kurumlar vergisinden muaf veya müstesna tutulacak kazançları ile G.V.K.'nın mükerrer 39. maddesine göre indirim konusu yapılacak gelirleri (iştirak kazançları hariç) toplamına ve kurumlar vergisi matrahına yüzde 46 oranının uygulanması suretiyle hesaplanan verginin yüzde 50'sinden az olamayacağı esası getirilmektedir. Diğer bir deyişle, asgari kurumlar vergisi oranı yüzde 23 olarak belirlenmiştir.

Ancak, Bakanlar Kurulu yüzde 50 oranını, kazanç ve iratların her biri için, iş ve mükellef grupları, sektörler ve faaliyet konuları, kazancın elde edildiği ülkeler ve menkul kıymetlerin türüne göre topluca veya ayrı ayrı yüzde 100'e kadar artırmaya veya sifıra kadar indirmeye yetkili kılınmıştır. Bakanlar Kurulu bu yetkisini kullanarak, bazı kazanç ve iratlar için bu oranı sifıra indirmek suretiyle, asgari kurumlar vergisinin yükünü uygulamada bazı kurumlar için oldukça hafifletmiştir.¹⁰

Ayrıca, sermaye piyasasını teşvik etmek açısından, halka açık anonim şirketlerde kurumlar vergisi oranı, halka açıklık derecesine göre kademeli olarak yüzde 30'a kadar indirilebilmektedir.¹¹

⁹ Selahattin Tuncer, Vergi Uygulamaları, Ar Basım Yayım ve Dağıtım A.Ş., İstanbul-1983, s. 222.

¹⁰ Asgari kurumlar vergisi oranının sifır olarak belirlendiği kazanç ve iratlar 22.12.1992 tarih ve 92/3895 sayılı B.K.K. ile belirlenmiştir.

¹¹ 25.3.1987 tarih ve 3332 sayılı Kanun'un 12. md.

Son olarak, kalkınmada öncelikli yörelerde faaliyet gösteren kurumların elde ettikleri kazançlara uygulanacak kurumlar vergisi oranı da geçici olarak farklılaştırılmıştır. Buna göre, 1.1.1991-31.12.2000 tarihleri arasında, kalkınmada birinci derecede öncelikli yörelerde kurumlar vergisi oranı yüzde 20, kalkınmada ikinci derecede öncelikli yörelerde ise yüzde 30 olarak uygulanmaktadır.¹²

5. KURUMLAR VERGİSİNİN ÖDENME ZAMANI

Kurumlar vergisi, gelirin elde edildiği yılı takip eden yılın Nisan, Temmuz ve Ekim aylarında olmak üzere üç eşit taksitte ödenmektedir.

Gelirin elde edildiği yıl içinde vergilendirilmesi ve bu suretle devletin enflasyon nedeniyle uğradığı kaybın telafi edilebilmesi için, çeşitli ülkelerde 1950'li yıllardan beri uygulama imkanı bulan peşin vergi yöntemi, Türk vergi sistemine 1980'li yılların başında girmiştir.

1981 yılında uygulamaya konan götürü peşin vergi yöntemi başarısız bulunarak 1982 yılında uygulamadan kaldırılmış, bunun yerine getirilen yeni peşin vergi yöntemine de bir yıllık uygulamadan sonra son verilmiştir. Daha sonra peşin vergi, "dahili tevkifat" adı altında 1986 yılında vergi sistemimize yeniden girmiş, ancak bunun ömrü de üç yılı geçememiştir. 1989 yılında, halen uygulanmakta olan yeni bir peşin vergi yöntemi "geçici vergi" adı altında uygulamaya konulmuştur. Böylelikle, Türkiye'de dört ayrı peşin vergi yöntemi uygulanmış olmaktadır.¹³

1981 yılında uygulamaya konulan peşin vergi yönteminde, peşin ödeme mükellefiyetine giren mükellefler için beş derece ve her derece için götürü peşin ödeme tutarları belirlenmiş ve mükelleflerin hangi peşin ödeme derecesine gireceğine özel komisyonların karar vermesi öngörülmüştür. Özel komisyonların mükelleflerin peşin ödeme derecelerinden hangisine gireceklerini; işyerinin bulunduğu mahallin özelliği, ekonomik ve sosyal yapısı ve benzeri hususları dikkate alarak belirleyecekleri belirtilmiştir. Sadece kazançları gerçek usulde tespit edilen ticari kazanç sahibi ve serbest meslek erbabı olan gelir vergisi mükelleflerini kapsayan bu uygulama, kurumlar vergisi mükelleflerine peşin ödeme mükellefiyeti getirmemiştir. Bu sistem, götürü peşin vergi miktarlarına dayandığı için yoğun eleştirilmiştir.

Götürü peşin vergi sistemi, 31.12.1981 tarih ve 2574 sayılı Kanun ile yürürlükten kaldırılmış, yerine yeni bir peşin vergi yöntemi getirilmiştir. Bu yöntemde peşin vergiye tabi olan mükelleflerin, bir önceki vergilendirme dönemine ilişkin olarak verdikleri beyanname üzerinden hesaplanan gelir vergisinin yüzde 30'unu peşin vergi olarak ödemeleri öngörülmüştür. 1982 yılı uygulamasında da kurumlar vergisi mükellefleri peşin vergi kapsamına alınmamıştır. Bu yöntem bir yıl uygulamada kalmış ve 31.12.1982 tarih ve 2772 sayılı Kanun ile uygulamadan kaldırılmıştır.

Üç yıl aradan sonra 4.12.1985 tarih ve 3239 sayılı Kanun ile bu yöntemin yerine "dahili tevkifat" adı verilen peşin vergi sistemi ihdas edilmiştir. Bu yöntem peşin vergiyi işletmede yaratılan katma değere dayandırmış ve peşin verginin mükelleflerin ödeyecekleri katma değer vergisi ile banka ve sigorta muameleleri vergisi üzerinden yüzde 50 oranında tahsil edilmesi esasını getirmiştir. Kurumlar vergisi mükellefleri de dahili tevkifat kapsamına dahil edilmiştir. Ancak, bu yöntem belge düzeninin yerleşmesini engelleyerek KDV tahsilatını olumsuz yönde etkilediği ve bazı mükelleflerin ödeme gücünü tam olarak yansıtmadığı gerekçeleriyle eleştirilmiş ve 31.12.1988 tarih ve 3505 sayılı Kanun ile yürürlükten kaldırılmıştır.

Aynı Kanun ile dahili tevkifat yerine 1.1.1989 tarihinden itibaren uygulanmakta olan "geçici vergi" yöntemi getirilmiştir. Bu yöntemde, geçici vergi tutarı içinde bulunulan yılda verilen yıllık beyanname üzerinden hesaplanan gelir ve kurumlar vergisinin yüzde 50'sidir. Bu oranı yüzde 100'e kadar artırmaya veya yüzde 25'e kadar indirmeye Bakanlar Kurulu yetkili kılınmıştır. 25.3.1989 tarih ve 89/13876 sayılı

¹² 15.12.1990 tarih ve 3689 sayılı Kanun'un 8. md.

¹³ Mahmut Vural, "Türkiye'de Peşin Vergi Uygulamaları", Vergi Dünyası, Haziran-1989, s.63.

B.K.K. ile bu yetki kullanılmış ve gelir vergisi mükelleflerine uygulanacak geçici vergi oranı yüzde 30'a indirilmiştir. Geçici vergi, yıllık beyanname ile beyan edilmekte ve ilk taksiti yıllık beyannamenin verildiği ayda, diğer taksitleri ise her ayın 20'nci günü akşamına kadar olmak üzere 12 eşit taksitte ödenmektedir.

6. KURUMLAR VERGİSİNİN TÜRK VERGİ SİSTEMİ İÇERİSİNDEKİ YERİ

Türkiye'de kurumlar vergisi uygulaması kırk yılını aşmış bulunmaktadır. Bu süre içerisinde, kurumlar vergisinin uygulama sonuçları ve bu verginin toplam vergi gelirleri içindeki payı Tablo-3'de verilmektedir.

Kurumlar vergisinin GSMH içerisindeki payı, 1951 yılında yüzde 0,2 civarında gerçekleşirken, bazı dönemlerde düşme eğilimi göstermiş olmasına rağmen genel olarak artış trendini korumuştur. Bu oran, 1986 yılında katma değer vergisinin de etkisiyle en yüksek noktaya çıkmış olmasına rağmen, son beş yılda düşme trendine girmiş ve 1991 yılında yüzde 2,0 olarak gerçekleşmiştir.

TABLO : 3 - Kurumlar Vergisinin Gelişimi (Milyon TL)

	Kurumlar Vergisi Tahsilatı (*)	Toplam Vergi Gelirleri (*)	Kurumlar Vergisi/Toplam Vergi Gel. (%)	GSMH İçindeki Payı (%)
1951	0,028	1,383	2,0	0,2
1955	0,086	2,698	3,2	0,5
1960	0,260	6,023	4,3	0,6
1965	0,567	11,190	5,1	0,7
1970	1,739	25,000	7,0	1,2
1975	5,417	99,000	5,5	1,0
1980	38,518	783,000	4,9	0,9
1985	508,513	4346,000	11,7	1,8
1986	1149,153	7228,000	15,9	2,9
1987	1594,611	10840,000	14,7	2,7
1988	2617,553	17596,000	14,9	2,6
1989	4559,949	32391,000	14,1	2,7
1990	5952,503	58271,000	10,2	2,1
1991	9020,434	00516,000	9,0	2,0

Kaynak: MGB Gelirler Genel Müdürlüğü, Bütçe Gelirleri Yıllıkları

(*) Konsolide Bütçe vergi gelirleri ve kurumlar vergisi tahsilatına mahalli idare payları ve fonlar dahildir.

Benzer gelişmeyi, kurumlar vergisi tahsilatının toplam vergi gelirleri içindeki payında da izlemek mümkündür. 1951 yılında yüzde 2,0 olan bu oran, 1986 yılında en yüksek seviyesine çıkmıştır. Son yıllarda ise, bu oranın sürekli bir düşme göstererek, 1991 yılında yüzde 9,0 seviyesinde gerçekleştiği görülmektedir.

Bu gelişmelerde, kurumlar vergisi oranlarında yapılan düzenlemeler, katma değer vergisi ve vergi iadesi sisteminin belge düzeninin yaygınlaşmasını olumlu yönde etkilemesi ve kurumlar vergisinde muafiyet ve istisnalarda zaman içinde meydana gelen değişiklikler önemli rol oynamıştır.

II. BÖLÜM

KURUMLAR VERGİSİ KANUNU'NDA YERALAN FİRMA DAVRANIŞLARINI

ETKİLEYEN HÜKÜMLER VE BUNLARIN DEVLETE MALİYETİ

1. KURUMLAR VERGİSİ KANUNU'NDA YERALAN FİRMA

DAVRANIŞLARINI ETKİLEYEN HÜKÜMLER

Kurumlar Vergisi Kanunu'nda firma davranışlarını etkileyen

hükümler dört başlık altında incelenecektir.

A. Muafiyet Şeklinde Yeralan Teşvik Edici Hükümler

Muafiyet, gerçek veya tüzel kişilerin kanuni nedenlerle vergi ve resimlerden devamlı ya da geçici olarak hariç tutulması demektir. Diğer bir deyişle, faaliyetleri veya iktisadi işletmeleri dolayısıyla kurumlar vergisine tabi tutulması gereken mükelleflerin kurumlar vergisi dışında tutulmasıdır.¹⁴

Kurumlar vergisi muafiyetinden yararlanan kurum ve kuruluşlar, K.V.K.'nun 7. maddesinde 22 bent halinde sayılmıştır. Bunların önemli bir bölümü, kamu kurum ve kuruluşları ile ilgili muafiyetlerden oluşmaktadır. Bu yüzden, özel şirketleri de ilgilendirmesi nedeniyle sadece aşağıdaki üç bendin açıklanması ile yetinilecektir.

- Bakanlar Kurulu'nca vergi muafiyeti tanınan vakıflar ile bilimsel araştırma ve geliştirme faaliyetlerinde bulunan kurum ve kuruluşlar, kurumlar vergisinden muaf tutulmuştur (K.V.K, Md.7/15).

- Kooperatifler; ana sözleşmelerinde sermaye üzerinden kazanç dağıtılmaması, idare meclisi başkan ve üyelerine kazanç üzerinden hisse verilmemesi, ihtiyat akçelerinin ortaklara dağıtılmaması ve münhasıran ortaklar ile iş görülmesi şartları ile kurumlar vergisine tabi tutulmamaktadırlar (K.V.K, Md. 7/16).

- Özel kanunlarla ya da devletle yapılan sözleşmelerle muafiyeti öngörülen kurumlar da kurumlar vergisinden muaf tutulmuşlardır (K.V.K, Md. 7/17). örneğin, 3218 sayılı Serbest Bölgeler Kanunu'nun 6. maddesinde, serbest bölgelerdeki faaliyetler vergiden muaf tutulmuş ve sözkonusu bölgelerde elde edilen kazanç ve iratların, Türkiye'nin diğer yerlerine getirildiğinin kambiyo mevzuatına göre belgelendirilmesi durumunda, gelir ve kurumlar vergisine tabi tutulmayacağı ifade edilmiştir.

B. İstisna Şeklinde Yeralan Teşvik Edici Hükümler

İstisna, vergilendirilmesi gereken bazı vergi konularının vergi dışı bırakılmasıdır. Diğer bir deyişle, vergiye tabi kazancın vergilendirilmemesidir.¹⁵

Kurumlar vergisinden istisna edilen vergi konuları, Kurumlar Vergisi Kanunu'nun 8. maddesinde 19 bent halinde sayılmıştır. Bu istisnaların temel amacı, kurumlaşmayı, ihracatı, yatırımları ve döviz

¹⁴ Şükrü Kızılot, s. 171.

¹⁵ Şükrü Kızılot, s.376.

kazandırıcı faaliyetleri teşvik etmektir. İstisnalar, kurumlar vergisine mali bir araç olma özelliği yanında, ekonomik bir araç olma özelliğini de kazandırmaktadır.

a) Yatırım İndirimi İstisnası (K.V.K, Md. 8/9)

Yatırım indirimi, yurt ekonomisinin kalkınmasına katkıda bulunacak özel sektör yatırımlarını teşvik etmek ve bu yatırımların kalkınma planlarında öngörülen sahalara kanalize edilmesini sağlamak amacıyla, 1963 yılında 202 sayılı Kanunla Türk vergi sistemine dahil edilmiş vergisel bir teşviiktir.

Yatırım indirimi teşviği ile, kalkınma plan ve programlarına uygun olarak yapılan yatırım harcamaları, belirli koşullar altında ve tespit edilen oranlarda kurum kazançlarından indirilmektedir. Böylece, yatırım indirimi kadar kurum kazancı vergi dışında bırakılarak, kuruma mali bir teşvik sağlanmış olmaktadır.

Yatırım indirimi başlangıçta sadece sermaye şirketleri ve kooperatiflere uygulanmakta iken, 1.1.1986 tarihinden itibaren dar mükellefiyete tabi kurumlar ile iş ortaklıklarının (3239 sayılı Kanun ile), 1.1.1987 tarihinden itibaren ise İktisadi Kamu Müesseselerinin de (3380 sayılı Kanun ile) yatırım indirimi istisnasından faydalanabilmeleri imkanı sağlanmıştır.

Yatırım indirimi istisnasından yararlanacak yatırımların teşvik kapsamına alınıp, teşvik ve yatırım indirimi belgesine bağlanmış olması ve aşağıdaki koşulları taşıması gerekmektedir: İndirimin uygulanacağı kazancın bilanço esasına göre tespit edilmesi, Yapılacak yatırımların yıllık programlarla teşvik edilen alanlarda yer alması,

- Yapılacak yatırımların; üretimi, verimliliği, ihracatı ve kaliteyi artırmaya, enerji tasarrufunu sağlamaya, ilmi ve teknik araştırmaları geliştirmeye, kültür seviyesini yükseltmeye, yabancı turist gelmesini sağlamaya yönelik olması,

- Yatırım konusu olan aktif değerlerin yeni olması,

- Yatırım tutarının belirli bir miktarı aşmış olması gereklidir.

1993 yılı için en az yatırım tutarı; yöre farkı gözetilmeksizin finansal kiralama şirketlerinin teşvik belgesine esas teşkil eden yatırım projelerinde, üretime dönük olmayan ve sadece çevre kirliliğini önlemeye yönelik yatırımlarda ve araştırma geliştirme yatırımlarında 250 milyon TL, bilgisayar yazılım şirketlerince yapılacak yatırımlarda, turizm yatırım belgesine haiz turizm yatırımlarında, konfeksiyon yatırımlarında, her türlü tevsî, modernizasyon, tamamlama yatırımlarında, Kalkınmada öncelikli Yöre yatırımlarında ve Serbest Bölge yatırımlarında 1 milyar TL. olarak tespit edilmiştir. Bu tutar diğer yöre ve yatırım konularında 5 milyar TL.'dir.¹⁶

1981 yılına kadar, sadece özkaynaktan yapılan yatırım indirimi istisnasından yararlandırılmakta iken, 24.12.1980 tarih ve 2361 sayılı Kanunla yapılan değişiklikle kredi ile finanse edilen yatırımların da indirimden yararlanabilmesi mümkün olmuştur. Ancak, bu istisnadan yararlanabilmek için Kazandırıcı Hizmetlerin ve İşletmelerin Teşviki ve Yönlendirilmesine Ait Esasları Düzenleyen Kararname gerekli olan teşvik belgesinin alınabilmesi açısından, asgari özkaynak oranları uygulaması teşvik mevzuatında yerini almaya devam etmektedir. Buna göre, yatırım projelerinin finansmanında uygulanabilecek asgari özkaynak oranları; Kalkınmada I. Derecede öncelikli Yörelere yüzde 30, Kalkınmada II. Derecede öncelikli Yörelere yüzde 40, normal yörelerde yüzde 50, gelişmiş yörelerde yüzde 60, gemi yatırımlarında yüzde 15, finansal kiralama yatırımlarında yüzde 10 ve toplu konut alanı ilan edilen yerlerde yapılacak konut yatırımlarında yüzde 30'dur.¹⁷

Yatırımlara uygulanacak yatırım indirimi oranı, indirimden istifade edecek yatırım miktarının yüzde 30'udur. Ancak bu oran sektör ve yöreler itibariyle aşağıdaki gibi farklılaştırılmaktadır.

¹⁶ 14.1.1993 tarih ve 93/4000 sayılı Yatırımların, Döviz

¹⁷ 14.1.1993 tarih ve 93/4000 sayılı Kararname.

	Yatırım İndirimi Oranı (Yüzde)
- II. Derecede Kalkınmada öncelikli Yörelere	60
- I. Derecede Kalkınmada öncelikli Yörelere	100
- özel önem taşıyan Sektörler	100
- Zirai Yatırımlar	40
Bölge Kalkınması İle İlgili Yatırımlar	40
- Bilimsel Araştırma ve Geliştirme Yatırımları	100

Bu oranların yatırım tutarına uygulanması suretiyle bulunan yatırım indirimi tutarı, mükellefin ilgili yıl kazancından indirilmektedir. İlgili yılda indirilemeyen tutar, tamamen yok edilinceye kadar mükellefin sonraki yıl gelirlerinden indirilir.

Diğer bir deyişle, yatırım indirimi uygulama süresi sınırlandırılmamıştır.

Son olarak, yatırım indirimi nedeniyle kurumlar vergisine tabi tutulmayan kazançta, 1984 ve öncesi için yüzde 20, 1985 ve sonrası için yüzde 10 oranında gelir vergisi stopajı uygulanmaktadır.

b) Sanayi ürünü İhracat İstisnası (K.V.K. Md. 8/6)

İhracatın artırılması için yapılacak düzenlemeler, 24 Ocak 1980 İstikrar Tedbirlerinin önemli bir bölümünü oluşturuyordu. Sanayi ürünü ihracat istisnası da bu amaca yönelik olarak 24.12.1980 tarih ve 2362 sayılı Kanun ile kurumlar vergisi mevzuatına dahil edilmiştir. Bu istisnanın temel amacı, sanayi üretimini ve ihracatını özendirmek suretiyle yurda döviz girişini hızlandırmaktır.

Bu istisnanın konusu genel olarak, belirli hadleri aşan sanayi ürünü ihracat tutarının, Kanunda belirlenmiş oranda kurum kazancından indirilmesidir. Sanayi ürünü ihraç eden ve yıllık ihracat tutarı 250.000 ABD doları (¹⁸18) veya muadili yabancı para karşılığı Türk Lirasını aşan imalatçı kurumların bu ihracattan sağladıkları hasılatın, 1990 yılı öncesi için yüzde 20'si, 1990 yılı için yüzde 18'i, 1991 yılı için yüzde 12'si, 1992 yılı için yüzde 8'i ve 1993 yılı için yüzde 5'i kurum kazancından indirilmektedir. İhraç ettiği malı imal etmeyen ihracatçı kurumlarda, bu oranların 1/4'ü uygulanmaktadır.

Sanayi ürünü ihracat istisnası, yalnızca ihracatın yapıldığı dönem kazancından indirilebilmekte, indirilemeyen istisna kalırsa, kalan tutarın daha sonraki yıllara devredilerek kurum kazancından indirilebilmesi mümkün olmamaktadır.

Sanayi ürünü ihracat istisnası nedeniyle, kurumlar vergisine tabi tutulmayan kurum kazancı, 1981-1984 döneminde yüzde 20, 1985-1992 döneminde ise yüzde 10 oranında gelir vergisi stopajına tabi tutulmaktadır.

c) Yaş Meyve, Sebze, Kesme Çiçek, Süs Bitkileri İle Bunların Tohum ve Fideleri ve Su ürünleri İhracat İstisnası (K.V.K. Md. 8/7).

Yaş meyve, sebze, çiçek, süs bitkileri ve su ürünleri ihracat istisnası, bazı tarım ve su ürünlerinin üretim ve ihracatını teşvik etmek amacıyla, 24.12.1980 tarih ve 2362 sayılı Kanun ile yürürlüğe konulmuştur.

Belirli bir dönemde yapılan yaş meyve, sebze, çiçek, süs bitkileri ve su ürünleri ihracatından sağlanan hasılatın, 1990 yılı öncesi için yüzde 20'si, 1990 yılı için yüzde 18'i, 1991 yılı için yüzde 12'si, 1992 yılı için yüzde 8'i ve 1993 yılı için yüzde 5'i kurum kazancından indirilmektedir. İhraç edildiğinin belgelendirilmesi şartı ile, üreticiler de ihracatçılara yaptıkları satışlar dolayısıyla bu istisnadan yararlanabilmektedirler.

¹⁸ Bu tutar 26.10.1988 tarih ve 3482 sayılı Kanunla 1.000.000 dolara yükseltilmiş, ancak 22.12.1988 tarih ve 88/13602 sayılı B.K.K. ile tekrar eski seviyesine indirilmiştir.

Sanayi ürünü ihracat istisnasında olduğu gibi, ilgili yılda indirilemeyen ihracat hasılatı gelecek yıllarda indirim tabi tutulamamaktadır.

Bu istisna nedeniyle, kurumlar vergisine tabi tutulmayan kurum kazancı, önceleri yüzde 20 oranında gelir vergisi stopajına tabi tutulmakta iken, bu oran 1985 ve sonraki yıllar için yüzde 10'a düşürülmüştür.

d) Dış Navlun Hasılatı İstisnası (K.V.K. Md. 8/8)

Uluslararası taşımacılık sektörünü teşvik etmek suretiyle döviz gelirlerini artırabilmek amacıyla, dış navlun hasılat istisnası 1981 yılında vergi sistemimizdeki yerini almıştır. Kambiyo mevzuatı gereğince, Türkiye'ye döviz olarak getirildiğinin belgelendirilmesi kaydıyla, dış navlun hasılatının 1990 yılı öncesi için yüzde 20'si, 1990 yılı için yüzde 18'i, 1991 yılı için yüzde 12'si, 1992 yılı için yüzde 8'i ve 1993 yılı için yüzde 5'i kurum kazancından indirilmektedir.

Ihracat istisnalarında olduğu gibi, dış navlun hasılatından indirilemeyen kısmın gelecek yıllarda indirilmesi mümkün değildir. Ayrıca, bu istisna nedeniyle kurumlar vergisine tabi olmayan kurum kazancı gelir vergisi stopajına tabi tutulmaktadır. Stopaj oranı 1984 ve öncesi için yüzde 20 iken, 1985 yılından itibaren yüzde 10 olarak uygulanmaktadır.

e) Turizm Hasılatı İstisnası (K.V.K. Md. 8/10)

Turizm gelirlerini artırabilmek amacıyla, turizm müesseseleri ve seyahat acentalarının faaliyetleri sonucu döviz olarak elde ettikleri hasılatın yüzde 20'si, elde edilen dövizlerin yetkili bankalarda Türk Lirasına çevrildiğinin belgelenmesi şartıyla, kurum kazancından indirilmektedir.

Turizm hizmetleri nedeniyle yararlanılacak istisnanın, dövizin elde edildiği yılda kurum kazancından indirilmesi gerekmektedir. Diğer ihracat ve dış navlun istisnalarında olduğu gibi, kurum kazancından indirilen turizm hasılatı üzerinden yüzde 10 gelir vergisi kesintisi yapılmaktadır.

f) Yurtdışı Müteahhitlik Kazançları İstisnası
(K.V.K. Md.8/4)

Türk müteahhit firmalarının yurtdışı faaliyetlerini teşvik etmek ve bu suretle döviz gelirlerini artırmak amacıyla 1981 yılından itibaren uygulanan bu istisna, yurt dışında yapılan inşaat, onarım ve montaj işleri ile teknik hizmetlerden sağlanan kazançlara ilişkindir. Diğer bir deyişle, kurumların sözü edilen işlerden yurt dışında elde ettikleri kazançlar, Türkiye'ye getirildiğinin belgelendirilmesi şartıyla kurumlar vergisine tabi tutulmamaktadır.

Bu tür kazançlar, 1986 yılına kadar gelir vergisi kesintisine de tabi tutulmuyordu. 11.12.1985 tarih ve 3239 sayılı Kanun ile 1.1.1986 tarihinden itibaren yurtdışı müteahhitlik kazançları üzerinden de yüzde 10 oranında gelir vergisi kesintisi yapılmaya başlanmıştır. Ancak, 17.11.1992 tarih ve 92/3802 sayılı B.K.K. ile yurtdışı müteahhitlik kazancı, elde edildiği ülkede yüzde 40'ın üzerinde vergilendiriliyor ise, 1992 yılı kazançlarına da uygulanmak üzere sözkonusu oran yüzde sıfır olarak belirlenmiştir.

g) Dar Mükellef Kurumların Yurt Dışı Faaliyetlerinden Elde
Ettikleri Kazançlar İstisnası (K.V.K. Md. 8/3)

Türkiye'ye döviz olarak getirildiğinin belgelendirilmesi kaydıyla, Türkiye'de işyeri olan veya daimi temsilci bulunduran dar mükellef kurumların yurt dışı faaliyetlerinden elde ettikleri kazançlar kurumlar vergisinden 1986 yılından itibaren müstesna tutulmuştur.

Bu istisna, esas itibarıyla dar mükellef kurumların teşviki suretiyle, döviz girdilerinin artırılmasına yöneliktir. Ayrıca, bu tür kazançlar üzerinden gelir vergisi kesintisi yapılmamaktadır.

h) Okul, Kreş, Sağlık, Yurt ve Spor Tesisleri Kazanç İstisnası (K.V.K. Md. 8/15)

Eğitim, sağlık ve spor tesislerinin özel kurumlar tarafından işletilmesini teşvik etmek amacıyla, okul, kreş ve spor tesisleri ile yurt ve sağlık tesislerinin işletilmesinden sağlanan kazançlar, Kalkınmada öncelikli Yörelere'de (K.ö.Y) 10 yıl süreyle, diğer yörelerde ise 5 yıl süreyle kurumlar vergisinden müstesna tutulmuşlardır. Ancak, yurt ve sağlık tesisleri kapasitesinin en az K.ö.Y'de 35 yatak, diğer yörelerde 50 yatak olması gerekmektedir. Bu tür kazançlar, Gelir Vergisi Kanunu'na göre stopaja da tabi tutulmamaktadır.

ı) Portföy İşletmeciliği İstisnası (K.V.K. Md. 8/12)

Sermaye piyasasını teşvik etmek amacıyla, sermaye piyasasının aracı kuruluşları olan Menkul Kıymetler Yatırım Ortaklıkları ile Menkul Kıymetler Yatırım Fonlarının portföy işletmeciliğinden doğan kazançları 1982 yılından itibaren kurumlar vergisinden istisna edilmektedir.¹⁹

3794 sayılı Sermaye Piyasası Kanunu'nda, yatırım fonları "halktan katılma belgeleri karşılığında toplanan paralarla, belge sahipleri hesabına, riskin dağıtılması ilkesi ve inanca bağlı mülkiyet esaslarına göre sermaye piyasası araçları, gayrimenkul, altın ve diğer kıymetli madenler portföyü işletmek amacıyla kurulan malvarlığı" olarak tanımlanmaktadır. 2499 sayılı Sermaye Piyasası Kanunu'na göre yatırım fonları sadece bankalar tarafından kurulabilmekte iken, 3794 sayılı Kanun ile sigorta şirketleri, aracı kurumlar ile emekli ve yardım sandıklarının da yatırım fonları kurabilmelerine izin verilmiştir.

Yatırım ortaklıkları da yatırım fonları gibi sermaye piyasası araçları, gayrimenkul, altın ve diğer kıymetli madenler portföylerini işletmek amacıyla kurulan sermaye piyasası kurumudur. Yatırım fonlarından farklılığı, yatırım ortaklıklarının anonim ortaklık şeklinde, kayıtlı sermayeli olarak hisse senetlerini halka arz etmek üzere kurulmalarıdır. Yatırım ortaklıkları hisse senetlerini halka arz etmekte, bunları alan tasarruf sahipleri diğer ortaklıklarda olduğu gibi yıllık kar paylarını edinebilmektedirler.

Kurumlar vergisinden istisna edilen portföy işletmeciliğinden doğan kazançlar üzerinden, esas itibariyle yüzde 10 oranında gelir vergisi kesintisi yapılmaktadır. Ancak, 88/13644 sayılı B.K.K. ile bu tür kazançlar üzerinden yapılacak gelir vergisi kesintisi oranı, 1.1.1987-31.12.1993 tarihleri arasında "sıfır" olarak belirlenmiştir. 17.11.1992 tarih ve 92/3802 sayılı B.K.K. ile ise, 1.1.1993 tarihinden itibaren elde edilecek gelirlere uygulanmak üzere, portföyünde yüzde 25'den az hisse senedi bulandıran menkul kıymetler yatırım fonları ve yatırım ortaklıklarının portföy işletmeciliğinden doğan kazançlarının yüzde 10 oranında kesintiye tabi tutulması esası getirilmiştir.

j) Hisse Senedi Emisyon Primleri İstisnası (K.V.K. Md.8/13)

Anonim şirketlerin gerek kuruluşlarında, gerek sermayelerini artırdıkları sırada çıkardıkları hisse senetlerinin itibari değerlerinin üzerinde elden çıkarılmasından, dağıtılmamak ve borsada kayıtlı olmak şartıyla elde ettikleri kazançlar, 11.12.1985 tarih ve 3239 sayılı Kanun ile kurumlar vergisinden istisna edilmiştir.

Anonim şirketlerin hisse senetlerini itibari değerinden daha yüksek bir bedelle ihraç etmesi durumunda, pay sahiplerinden tahsil edilen bedelin itibari değeri aşan kısmına emisyon primi denilmektedir. Anonim şirket hissedarının, sahip olduğu hisseleri başkalarına itibari değer üzerinde satmasından doğan fark ise emisyon primi değeridir.²⁰

Kurumlar vergisinden istisna edilmiş olan emisyon primleri üzerinden yüzde 10 oranında gelir vergisi kesintisi yapılmakta idi. Ancak, 17.11.1992 tarih ve 92/3802 sayılı B.K.K. ile, stopaj oranı 1992 yılı

¹⁹ 29.4.1992 tarih ve 3794 Sayılı Kanun ile Menkul Kıymetler Yatırım Fonları ve Ortaklıklarının kapsama genişletilmek suretiyle adları Yatırım Fonları ve Ortaklıkları olarak değiştirilmiştir.

²⁰ Şükrü Kızılot, s. 682.

gelirlerine de uygulanmak üzere yüzde 0'a indirilmekte ve bu istisna kapsamına rüçhan hakkı kupon satış kazançları da ilave edilmektedir.

k) Devralınan Kurumların Geçmiş Yıl Zararları
İle İlgili İstisna (K.V.K. Md. 8/14)

Zor durumda kalan kurumların tekrar ekonomiye kazandırılmasını teşvik etmek amacıyla, 3239 sayılı Kanun gereği 1.1.1986 tarihinden itibaren devralınan kurumların devir bilançosunda görülen zararları, devralan kurumca beyan edilen kurum kazancından beş yıldan fazla nakledilmemek şartıyla indirilebilmektedir.

Bu istisna nedeniyle, devralan kurum kazancından düşülen miktar üzerinden yüzde 10 gelir vergisi kesintisi yapılmaktadır.

l) Kooperatiflerde Risturn İstisnası (K.V.K. Md. 8/2)

Muafiyet şeklinde yer alan hükümler başlığı altında bahsedildiği gibi K.V.K'nun 7/16. maddesindeki koşulları taşıyan kooperatifler, kurumlar vergisinden muaf tutulmuşlardır. Kooperatiflerde risturn istisnası ise, muaflik şartlarını taşımayan ya da sonradan kaybetmiş bulunan üretim, tüketim ve kredi kooperatifleri ile ilgilidir. Satış, yapı vb. kooperatifler bu istisnadan yararlanamamaktadır.

Kurumlaşmayı ve özellikle kooperatifleşmeyi teşvik etmek için, üretim, tüketim ve kredi kooperatiflerinin ortaklarla yapılan muamelelerden doğan ve ortaklara risturn olarak dağıtılan kazançları kurumlar vergisinden istisna edilmektedir.

Risturn, ortakların kooperatifle yaptıkları işlemler sonucunda, ortaklardan alınan veya onlar lehine doğan fazlaların yine ortaklara yaptıkları işlemler esas alınarak iade edilmesidir (²¹21).

Risturn olarak dağıtılan kazançlar üzerinden gelir vergisi kesintisi yapılmamaktadır.

m) İştirak Kazançları İstisnası (K.V.K. Md. 8/1)

İştirak kazancı, bir kurumun diğer bir kurumun sermayesine katılması suretiyle elde ettiği kazançtır. İştirak kazançları istisnasının temel amacı, mükerrer vergilendirmenin önlenmesidir.

Diğer bir deyişle, iştirak eden kurumun elde ettiği kar payı, iştirak edilen kurum bünyesinde vergilendirildiği için, ikincil olarak vergilendirilmemektedir. Ayrıca, bu kazançlar üzerinden gelir vergisi kesintisi de yapılmamaktadır.

İştirak kazançları istisnası, 1.1.1986 tarihinden itibaren yürürlüğe giren 3239 sayılı Kanun ile yürürlükten kaldırılmıştır. Ancak, bu istisna Gelir Vergisi Kanunu (G.V.K.)'nun mükerrer 39'uncu maddesi olarak yeniden düzenlenerek, indirim haline dönüştürülmüştür.

n) Devlet Tahvili, Hazine Bonosu ve Gelir Ortaklığı
Senetlerinin Elden Çıkarılmasından Sağlanan Kazançlar
İstisnası (K.V.K. Md. 8/17)

Devlet tahvili, hazine bonusu ve gelir ortaklığı senetlerinin vade tarihinden önce elden çıkarılmasından doğan kazançlar, 1987 yılı öncesi kurum kazancına ilave edilerek kurumlar vergisine tabi tutulmaktaydı. 1.1.1987 tarihinden itibaren 3332 sayılı Kanun ile yürürlüğe giren bu istisna ile, bu tür kazançlar vergilendirilmemektedir. Böylece, bu tür menkul kıymetlerin alım ve satımı teşvik edilmiş olmaktadır. Ancak, bu tür kazançlar üzerinden yüzde 10 oranında gelir vergisi kesintisi yapılmaktadır. 1992 yılı sonunda yapılan düzenleme ile, hazine bonusunun elden çıkarılmasından doğan kazançlar üzerinden

²¹ Şükrü Kızılot, s. 386.

yapılan kesinti oranı 12 Ocak 1992 tarihinden itibaren ihraç edilenlere uygulanmak üzere yüzde 10'dan yüzde 15'e çıkarılmıştır.

o) Vakıf İştirak Kazançları İstisnası (K.V.K. Md. 8/17)

Bu istisna ile kurumların safi kurum kazancından, gelirlerinin tamamını amaçlarına tahsis eden ve Bakanlar Kurulu'nca vergi muafiyeti tanınan vakıflara sermayeye iştirak oranında isabet eden kısmın yüzde 30'u kurumlar vergisinden istisna edilmektedir. İstisnasında iyi açıklanabilmesi açısından aşağıdaki örnek verilmektedir.²²

800 milyon TL. sermayeli C anonim şirketinin sermayesinin 400 milyon TL.'sı Bakanlar Kurulu'nca vergi muafiyeti tanınan ve gelirlerinin tamamını amaçlarına tahsis eden D vakfına aittir. C anonim şirketinin safi kurum kazancı 420 milyon TL.'dir. Bu duruma göre, D vakfına sermayeye iştirak oranında (yüzde 50) isabet eden kurum kazancı 210 milyon TL. olmaktadır (420 milyon TL.X 0.50). Bu tutarın yüzde 30'u olan 63 milyon TL (210 milyon TL. X 0.30), C anonim şirketinin kurumlar vergisinden müstesnadır.

Ancak, vakıfların bu istisnadan yararlanabilmeleri için, iştirak edilen kurumun kar dağıtım kararı alması zorunlu kılınmıştır.

Kurumlar vergisinden istisna edilen bu kazançlar, gelir vergisi kesintisine tabi tutulmaktadır.

p) İştirak Hisselerinin veya Gayrimenkullerin Satışından Doğan Kazanç İstisnası (K.V.K. Geçici Md. 10, 18 ve 8/18)

1984 öncesi, işletmelerin aktifine kayıtlı sabit değerler, yüksek enflasyon dolayısıyla aşırı değerlendirildiği için, bu değerlerin satışı halinde kurumlar çok yüksek vergi yükü ile karşılaşmaktaydılar. Bu nedenle, kurumlar için atıl olan bu kıymetlerin nakde çevrilerek finansman kaynağı yaratılması oldukça maliyetli bir yöntemdi.

Kurumları içinde buldukları bu nakit sorunundan kurtarmak ve mali bünyelerini özkaynak lehine güçlendirmek üzere, 4.1.1984 tarih ve 2970 sayılı Kanun ile Kurumlar Vergisi Kanunu'na geçici 10'uncu madde eklenmiştir. Zaman içinde bu maddede önemli değişiklikler yapılmıştır.

Bu madde ile, tam mükellefiyete tabi kurumların iştirak hisselerinin veya gayrimenkullerinin satışından doğan kazançlarının 1984 yılında tamamının, 1985 ve 1986 yıllarında yüzde 80'inin, 1987, 1988 ve 1989 yıllarında tekrar tamamının, satışın yapıldığı yılda kurum sermayesine ilave edilmesi, anonim şirketler yönünden sermaye artırımı nedeniyle çıkarılacak hisse senetlerinin nama yazılı olması ve en geç altı ay içinde borsaya kote ettirilmesi şartıyla, sermayeye eklenen bu kazançlar kurumlar vergisinden istisna edilmiştir.

1990 Mali Yılı Bütçe Kanunu ile bu hükümlerin 1990 yılında da uygulanması sağlanmıştır. Ancak, bu düzenleme Anayasa Mahkeme si'nce iptal edildiği için, 15.12.1990 tarih ve 3689 sayılı Kanun ile, K.V.K.'na geçici 18. madde olarak ilave edilerek bu hükümlerin 1990, 1991 ve 1992 yılları için de geçerli olması sağlanmıştır. Son olarak, 25.6.1992 tarih ve 3824 sayılı Kanun ile bu istisna K.V.K'nun 8. maddesine 18. bent olarak ilave edilmek suretiyle sürekli hale getirilmiştir.

1.1.1993 tarihinden itibaren 92/3802 sayılı B.K.K. gereği bu tür kazançlar üzerinden yüzde 10 oranında gelir vergisi kesintisi yapılmaktadır.

²² Şükrü Kızılot, s. 738.

r) Anonim Şirketlerden Alacağı Olan Bankalarınve üçüncü Kişilerin Alacakları Karşılığında Sermayeden Pay Almaları Halinde Elde Edecekleri Kazançlarla İlgili İstisna (K.V.K. Geçici Md. 15)

Alacaklarını tahsil edemeyen bankalarına da üçüncü kişilerin, alacaklarına karşılık olarak borçlu anonim şirketten hisse almaları halinde, değişen sermaye yapıları nedeniyle ortaya çıkabilecek kazançlar, geçici 15'inci maddede aranan koşulların varlığı halinde kurumlar vergisinden müstesna tutulmaktadır.

Kurumlar vergisinden 1.1.1987 tarihinden itibaren müstesna tutulan bu tür kazançlardan, gelir vergisi kesintisi de yapılmamaktadır.

s) Diğer İstisnalar (K.V.K. Md. 8/5, 8/11, 8/16, 8/19, Geçici Md.20)

K.V.K.'nın 8. maddesinin 5, 11, 16 ve 19'uncu bentleri ile Geçici 20. maddesinde sayılan diğer istisnalar, kamu kuruluşları ile ilgili olduğundan kısaca belirtmek yeterli olacaktır.

- Denizcilik Bankası T.A.O'nun tekelinde bulunan ulaştırma işlerinden elde ettiği kazançlar kurumlar vergisine tabi tutulmamaktadır (K.V.K. Md. 8/5).

- Safi kurum kazancından, gelirlerinin tamamını Türk Silahlı Kuvvetlerini güçlendirmeye tahsis eden vakıflardan Bakanlar Kurulu'nca vergi muafiyeti tanınanlara sermayeye iştirak nispetinde ödenecek miktarlar kurumlar vergisinden istisna edilmektedir (K.V.K. Md. 8/11).

- Kurumların safi kurum kazancından, TC Emekli Sandığı, SSK, Bağ-Kur gibi kanunla kurulan emekli ve yardım sandıkları ile OYAK ve Toplu Konut ve K.O.İ. Başkanlıklarına sermayeye iştirak nispetinde isabet eden kısmıyarısı kurumlar vergisinden müstesnadır (K.V.K. Md. 8/16).

- Kurulduktan sonra Bakanlar Kurulu'nca vergi muafiyeti tanınan vakıfların eğitim, sağlık, kültür ve bilimsel araştırmageliştirme amacıyla kurdukları iktisadi işletmelerinden sağladıkları kazançlar kurumlar vergisinden istisna edilmektedir (K.V.K. Md. 8/19).

- Hayat sigorta şirketleri ve emekli sandıklarının hisse senedi ile portföyünün en az yüzde 25'i hisse senetlerinden oluşan yatırım fonlarına ait katılma belgelerinin alım satımından elde edilen gelirler, 25.6.1992 tarih ve 3824 sayılı Kanun ile 5 yıl süreyle kurumlar vergisinden istisnadır (K.V.K. Geçici Md.20).

Denizcilik Bankası'nınulaştırma işlerinden elde ettiği kazançlar ile vakıfların iktisadi işletmelerinin sözkonusu faaliyetlerinden doğan kazançları üzerinden yüzde 10 gelir vergisi kesintisi yapılırken, diğer üç istisna için gelir vergisi kesintisi yapılmamaktadır.

C. İndirim Şeklinde Yeralan Teşvik Edici Hükümler

a) Hızlandırılmış Amortisman

Amortisman; sabit tesis, araç ve gereç maliyetini karşılamak üzere, gayrisafi kardan yapılan ve yıllık aşınma, yıpranma payına eşit olduğu varsayılan bir indirimdir.

Amortisman, iktisadi işletmelere dahil bulunan ve zamanla aşınmaya, yıpranmaya, yenilenmeye mahkum bulunan iktisadi kıymetler için yapılan iktisap giderlerinin, bu kıymetin kullanılabilceği zaman sürecine dağıtılmasıdır.²³

²³ A.Abdullah Doğan, M.Cengiz ünlü ve Cahit Dicle, Amortismanlar, Şafak Matbaası, Ankara-1984, s. 18.

Amortisman müessesesi Vergi Usul Kanunu'nda (V.U.K.) çeşitli maddelerde düzenlenmiştir. V.U.K.'nun 313. maddesinde, işletme aktifinde olup bir yıldan fazla kullanılan ve yıpranmaya, aşınmaya veya kıymetten düşmeye maruz bulunan gayrimenkullerle, gayrimenkul gibi değerlendirilen iktisadi kıymetlerin, alet, edavat, mefruşat ve demirbaşların, sinema filmlerinin kullanılabilirlikleri süre içerisinde yok edilmesi amortismanın konusu olarak belirlenmektedir.

Genel olarak, iki tür amortisman ayırma yöntemi mevcuttur. Bunlar normal amortisman ve azalan bakiyeler usulüyle amortisman yöntemleridir.

V.U.K.'nun 315. maddesinde düzenlenen normal amortisman yönteminde, her yıl eşit değer ve miktarlarda amortisman ayrılmaktadır. Bu yöntemde amortisman oranı, yüzde 25'i geçmemek üzere serbestçe belirlenebilmektedir. Ancak, bina ve arazi ile yüzde 25 nispetinden daha yüksek bir nispetle amortisman tabii tutulacak iktisadi kıymetlerin tespiti Maliye ve Gümrük Bakanlığı'na yapılmaktadır.

Azalan bakiyeler usulüyle amortisman ya da hızlandırılmış amortisman, V.U.K.'na 205 sayılı Kanun'la 1963 yılında eklenen mükerrer 315. madde ile düzenlenmiştir. Sadece bilanço esasına göre defter tutan mükelleflere uygulanan bu usulde, amortisman oranı yüzde 50'yi geçmemek üzere normal amortisman oranının iki katı olarak belirlenmiştir.

Hızlandırılmış amortisman yönteminin temel özelliği, işletmelerdeki iktisadi kıymetlerin maliyetlerinin kısa bir süre içerisinde vergiye tabii gelirden indirilmesini mümkün kılmasıdır.

Gelir Vergisi Kanunu'nun 40/7. maddesinde, V.U.K. hükümlerine göre ayrılan amortismanlar, safi kazancın tespitinde indirilecek giderler arasında sayılmaktadır. Safi kurum kazancının belirlenmesinde, K.V.K.'nun 14. maddesi gereği G.V.K. esasları da geçerli olduğundan, kurum kazançlarından da amortismanların indirim konusu yapılacağı açıktır.

b) Yeniden Değerleme

Yeniden değerlendirme, enflasyonun işletmelerin iktisadi kıymetleri üzerinde yarattığı olumsuz etkilerin hafifletilmesi ya da tamamen giderilebilmesi için, işletme bilançosunun belirli usul ve esaslara göre yeniden düzenlenmesidir.

Yeniden değerlendirme müessesesinin amacı, işletmelerin bilançolarında bulunan, bina, arazi, makina, taşıma araçları, demirbaşlar gibi iktisadi değerlerin, gerçek ve kaydi değerleri arasındaki farkın giderilerek, amortismanların gerçek değerler üzerinden ayrılmasını sağlamaktır. Böylece, yüksek fiktif karlar oluşmadığı ve dolayısıyla vergi yükü aşırı olmadığı için işletme bünyesinde kaynak birikimi sağlanmaktadır.

Yeniden değerlendirme, iktisadi ve mali amaçlarla başvuru alan bir müessesedir. İktisadi alanda yeniden değerlemede amaç tarihi maliyet üzerinden ayrılan yetersiz amortismanları takviye ederek, sabit sermayenin yeniden teşkiline olanak hazırlamaktır. Mali alanda ise yeniden değerlendirme, amortismanları cari değerler üzerinden ayırmak suretiyle, vergi matrahlarını gerçek bedel ve karlara oturtmak amaçlarına yöneliktir.²⁴

Bu müessese, vergi hukukumuzda 1963 yılında girmiş olmasına rağmen, 1982 yılına kadar işlerlik kazanamamıştır. 1.1.1983

tarihinde yürürlüğe giren 2791 sayılı Kanun'la, mükelleflere amortisman tabii sabit kıymetlerin bedellerini belirlenen katsayılarla çarpmak suretiyle bir kereye mahsus olmak üzere yeniden değerlendirme yapmak imkanının sağlanması ve ayrıca kurumlar vergisi mükelleflerinin, sabit kıymetlerini

²⁴ M.Ali Canoğlu, "Gelir ve Kurumlar Vergileri Kanunlarıyla Vergi Usul Kanunu'nda Birinci Sınıf Tüccarlara Sağlanan Avantajlar ve Düşüncelerimiz", Vergi Dünyası, Temmuz 1989, s. 9.

yeniden değerlemeye tabi tutuktan sonraki bedelleri üzerinden amortisman ayırma ve bu amortisman tutarını gider olarak indirebilmesi olanaklı kılınarak vergisel avantaj sağlanması, sisteme işlerlik kazandırılmasında önemli rol oynamıştır.

Daha sonra, 4.12.1984 tarih ve 3094 sayılı Kanun'la, yeniden değerlendirme müessesesine 1984 yılından itibaren süreklilik kazandırılmış ve yeniden değerlendirme oranı katsayılar yerine, DİE Toptan Eşya Fiyat Endeksinde Ekim ayı itibariyle meydana gelen ortalama fiyat artışının 10 puan eksiği olarak belirlenmiştir. Son olarak, 25.3.1987 tarih ve 3332 sayılı Kanun ile yeniden değerlemeye ilişkin hükümler, geçici madde yerine mükerrer 298. madde olarak V.U.K.'da yerini almış ve endeksten 10 puan düşülmesi uygulamasından vazgeçilmiştir.

Yeniden değerlendirme uygulamasında, gelir ve kurumlar vergisi mükellefleri arasında, kurumlar vergisi mükellefleri lehine önemli avantajlar sözkonusudur. Gelir vergisi mükellefleri tarafından yeniden değerlemeye tabi tutulan iktisadi kıymetler, yeniden değerlemeden önceki değerleri üzerinden amortisman tabi tutulmaya devam olunmakta iken, kurumlar vergisi mükellefleri bina, arazi ve arsa dışındaki iktisadi kıymetleri için yeni değerler üzerinden amortisman ayırma imkanına sahiptirler. Diğer bir ayrıcalık, yeniden değerlendirme sonucunda ortaya çıkan değer artışlarının vergilendirilmesi ile ilgilidir. Gelir vergisi mükellefleri açısından değer artışları, başka bir hesaba aktarıldığı, sermayeye ilave edildiği ya da işletmeden çekildiği taktirde vergiye tabi tutulmaktadır. Kurumlar vergisi mükellefleri açısından ise, değer artışlarının sermayeye ilave edilebilmesi mümkün olup, herhangi bir vergilendirme sözkonusu değildir.²⁵

c) Geçmiş Yıl Zararları İndirimi

Kurumlar Vergisi Kanunu'nun, indirilecek giderleri düzenleyen 14. maddesinin 7 nolu bendinde, beş yıldan fazla nakledilmemek şartıyla, geçmiş yılların mali bilançolarına göre meydana gelen zararların, bilançolarda her yılın zararının ayrı ayrı gösterilmesi kaydıyla, kurum kazancının tespitinde hasıllattan indirilebileceği hükme bağlanmıştır.

Aynı madde ile, yurtdışı faaliyetlerden kaynaklanan zararlarında belirli koşullar çerçevesinde indirilmesine olanak tanınmaktadır.

d) Faiz Giderleri ve Kur Farkları İndirimi

Yatırım ve işletme kredisi faiz giderleri ve kur farkları, vergi hukukumuzda indirim konusu yapılabilmektedir.

V.U.K.'nın 163 nolu Genel Tebliği gereğince, yatırımların finansmanında kullanılan kredilerle ilgili faizlerden;

- Kuruluş dönemine ait olanlar, sabit kıymetle birlikte amortisman yoluyla itfa edilmek üzere yatırım maliyetine eklenmektedir.

- İşletme dönemine ait olanlar ise, ilgili buldukları yıllarda doğrudan gider yazılmakta ya da maliyete intikal ettirilerek suretiyle amortisman tabi tutulmaktadır.

Döviz kredisi kullanılarak yurt dışından sabit kıymet ithal edilmesi sırasında veya sonradan bu kıymetlere ilişkin borç taksitleri nedeniyle ortaya çıkan kur farklarından;

- Sabit kıymetin ithal edildiği dönemin sonuna kadar olanlar, sabit kıymetin maliyetine eklenmek suretiyle amortisman yoluyla itfa edilmektedir.

²⁵ 1991 yılı sonu itibariyle 500 Büyük Sanayi Kuruluşunda sermayeye ilave edilen değer artış fonu 5.2 trilyon TL'dir.

- Aynı sabit kıymetlerle ilgili olarak söz konusu dönemden sonra ortaya çıkan kur farkları ise, ait oldukları yıllarda doğrudan gider yazılmakta ya da maliyete intikal ettirilerek amortismanına tabi tutulmaktadır.

İşletme kredisi faiz giderleri ise, genel idare gideri olarak üretilen mal veya hizmetin maliyetine dahil edilmektedir.

Sonuç olarak, faiz giderleri ile kur farkları ya amortisman yoluyla belli bir döneme yayılarak, ya da ait olduğu dönemde doğrudan gider yazılmak suretiyle indirim konusu yapılmaktadır.

e) Ticari Kazancın Tespitinde İndirilecek Giderler
(G.V.K. Mükerrer Md. 39)

İstisna Şeklinde Yeralan Hükümler başlığı altında bahsedildiği gibi, iştirak kazançları K.V.K.'nun 8/1. maddesi gereği kurumlar vergisinden istisna edilmiştir. Bu istisna, 1986 yılı başından itibaren yürürlükten kaldırılmış ve G.V.K. mükerrer 39. maddesinde indirim haline dönüştürülmüştür.

G.V.K. mükerrer 39. maddesi, ticari faaliyete bağlı olarak elde edilen, hazine bonusu, devlet tahvili faizleri ile gelir ortaklığı senetlerinin gelirleri, kurumlardan elde edilen kurumlar vergisine tabi tutulmuş veya üzerinden vergi kesintisi yapılmış kar paylarının (iştirak kazançları) ticari kazançtan indirileceğini hüküm altına almaktadır. Böylece, kurumlardan elde edilen kar paylarının mükerrer vergilendirilmesi önlenmektedir.

3824 sayılı Kanun'un 3. maddesi ile 1.1.1992 tarihinden geçerli olmak üzere mükerrer 39'uncu madde 5 bent halinde yeniden düzenlenerek, yatırım fonları katılma belgelerine ve yatırım ortaklıkları hisse senetlerine ödenen kar payları da kapsama dahil edilmiştir.

Mükerrer 39. madde gereğince ticari kazançtan indirilen hazine bonusu ve devlet tahvili faizleri ile gelir ortaklığı senetlerinin gelirleri vergilendirilmemekte ve sadece yüzde 10 oranında gelir vergisi tevkifatına tabi tutulmaktadır.²⁶

f) Halka Açık Anonim Şirketlerde ve Kalkınmada öncelikli
Yörelere'de Kurumlar Vergisi Oranı İndirimi

Sermaye piyasasını teşvik etmek amacıyla, kurumlar vergisi oranı halka açık anonim şirketlerde farklılaştırılmıştır.

14.7.1987 tarih ve 87/11985 sayılı B.K.K. ile, hisse senetlerinin yüzde 80'i nama yazılı ve tamamı borsaya kayıtlı bulunan ve sermaye yapısı ortaklık pay defterinden tespit edilmiş halka açık anonim şirketlerde kurumlar vergisi oranı;

- ödenmiş sermayelerinin en az yüzde 25'i, herbirinin payı yüzde 1'in altında olan 200'den fazla ortağa ait olanlarda yüzde 40,

- ödenmiş sermayelerinin en az yüzde 51'i, herbirinin payı yüzde 1'in altında olan 200'den fazla ortağa ait olanlarda yüzde 35,

- ödenmiş sermayelerinin en az yüzde 80'i, herbirinin payı yüzde 1'in altında olan 200'den fazla ortağa ait olanlarda yüzde 30, olarak belirlenmiştir.

²⁶ Hazine bonusu faizlerinden yapılan kesinti oranı 12 Şubat 1992 tarihinden itibaren ihraç edilen hazine bonoları için yüzde 15'e yükseltilmiştir. 92/3802 sayılı B.K.K. ile yatırım fonları ve yatırım ortaklıklarından sağlanan kar paylarına uygulanacak gelir vergisi kesinti oranları farklılaştırılarak yüzde 10 ve yüzde 35 olarak belirlenmiştir.

İndirimli kurumlar vergisi oranından yararlanan halka açık anonim şirketlerin, sermayelerinin en az yüzde 80'ine sahip oldukları anonim şirketler de indirimli kurumlar vergisi oranlarından yararlanabilmektedir.

Kalkınmada öncelikli Yörelere'de faaliyet gösteren kurumlarda, kurumlar vergisi oranı 1991-2000 dönemi için farklılaştırılmıştır. Buna göre, kalkınmada birinci derecede öncelikli yörelerde kurumlar vergisi oranı yüzde 20, kalkınmada ikinci derecede öncelikli yörelerde ise yüzde 30 olarak uygulanmaktadır.

g) Bağış ve Yardım İndirimi

Kurumlar Vergisi Kanunu'nun 14/6. maddesine göre kurumlar tarafından genel ve katma bütçeli idarelere, mahalli idarelere, derneklere ve vakıflara yapılan bağış ve yardımlar, kurum kazancının yüzde 2'sini ve 20.000 lirayı aşmamak şartıyla, kurum kazancından indirilebilmektedir.

Bakanlar Kurulu tarafından vergi muafiyeti tanınan bilimsel araştırma ve geliştirme faaliyetlerinde bulunan kurum ve kuruluşlara yapılan her türlü bağış ve yardımların ise tamamı gider olarak yazılabilmektedir.

Genel ve katma bütçeli idareler ile mahalli idarelere bağışlanan okul, kreş, spor, yurt ve sağlık tesisleri için yapılan harcamalar veya bu tesislerin yapılması için ilgili kuruluşlara yapılan her türlü bağış ve yardımlar ile mevcut tesislerin faaliyetlerini devam ettirebilmeleri için yapılan nakdi ve aynı bağış ve yardımların da kurum kazancından tamamen indirilebilmesi mümkündür.

D. Vergi Ertelemesi □eklinde Yerelan Teşvik Edici Hükümler

a) Finansman Fonu

Kurumlar Vergisi Kanunu'na 24.12.1980 tarih ve 2362 sayılı Kanun'la eklenen mükerrer 8. maddede düzenlenmiş bulunan finansman fonu, 1 yıl süreyle kurumlar vergisi matrahının yatırım tutarını geçmemek kaydıyla yüzde 25'inin ertelenmesidir. Finansman fonundan sadece sermaye şirketleri ve kooperatifler, yatırım indirimine tabi yatırımları dolayısıyla yararlanabilmektedirler.

Bu suretle, devlet tahsil etmesi gereken kurumlar vergisini faizsiz olarak bir yıl ertelemek suretiyle, özel sektör yatırımlarının finansmanına katkıda bulunmaktadır.

Ayrılan finansman fonu, T.C. Merkez Bankası'nda açılacak devlet tahvili hesabına yatırılmakta ve bu hesaptan çekişler Hazine ve Dışticaret Müsteşarlığı'nın (HDTM) izniyle yapılabilmektedir.

Finansman fonundan, sadece öteden beri faaliyetine devam eden ve hesap dönemini karlı kapatan kurumların yatırımları yararlanabildiği için, yeni kurulan kurumların bu ertelemeden yararlanması mümkün olamamaktadır.

Bir önceki yıl safi kurum kazancından finansman fonu olarak ayrılan miktar, hesap dönemi sonunda safi kurum kazancına eklenmek suretiyle vergilendirilmiş olmaktadır.

b) Sabit Kıymet Yenileme Fonu

Sabit kıymet yenileme fonu, V.U.K.'nun 328 ve 329. maddelerinde düzenlenmiştir. Bu düzenlemelerle, sabit kıymetlerin yenilenmesi, üç yıl süreyle kurum kazancının ertelenmesi suretiyle teşvik edilmiş olmaktadır.

Amortisman tabi iktisadi kıymetlerin satışından sağlanan kar 328. madde gereği ve afet sonucu alınan sigorta tazminatının hasara uğrayan kıymetin değerini aşan kısmı 329. madde gereği, kar-zarar hesabına intikal ettirilebilmektedir. Ancak aynı maddeler gereğince, satılan veya hasara uğrayan kıymetlerin yenilenmeleri gerekli ise, yenileme giderlerini karşılamak amacıyla sözkonusu kazançlar

azami üç yıl süre ile yenileme fonu hesabında tutulabilmektedir. Her ne sebeple olursa olsun bu süre içerisinde kullanılmamış olan karlar, üçüncü yılın vergi matrahına eklenerek vergilendirilmektedir.

c) Bilimsel Araştırma ve Geliştirme Harcamalarında Vergi Ertelemesi

Kurumlar Vergisi Kanunu'nun 14/6. maddesi gereğince, kurumlar vergisi mükellefleri yıl içinde yaptıkları araştırma ve geliştirme harcamalarını geçmemek üzere ilgili dönemde ödemeleri gereken yıllık kurumlar vergisinin yüzde 20'sinin kanuni süresinde tahsilinden vazgeçilerek, bu orana isabet eden vergi üç yıl süreyle faizsiz olarak ertelenmektedir. Bu suretle, bilimsel araştırma ve geliştirme faaliyetleri teşvik edilmek istenmektedir.

Ertelenen bu vergi, üç yıl içinde kurumlar vergisinin ödenme taksitleri ile birlikte eşit taksitler halinde geri ödenmektedir.

2. KURUMLAR VERGİSİ KANUNU'NDA YERALAN FİRMA DAVRANIŞLARINI

ETKİLEYEN HÜKÜMLERİN DEVLETE MALİYETİ

Bilindiği gibi, firma davranışlarını etkileyen hükümler önceki bölümde, muafiyet, istisna, indirim ve vergi erteleme şeklinde dört başlık altında incelenmiştir.

Firma davranışlarını etkileyen hükümlerin maliyetini tam olarak hesaplamak mümkün değildir. Bu açıdan, söz konusu hükümlerden maliyeti hesaplanabilenler ya da maliyeti konusunda veri bulunabilenler bu bölümün konusunu teşkil edecektir. Kurumlar vergisi beyanname özetlerinden derlenen ve sözkonusu hükümlerden bazılarına ilişkin bilgiler Tablo-4'de verilmektedir.

Muafiyet şeklinde yeralan hükümlerin maliyetini hesaplamak mümkün olmamasına karşılık, istisna şeklinde yeralan hükümlerin hemen tamamı hakkında bilgi edinmek mümkün olabilmektedir. İndirim ve vergi erteleme şeklinde yeralan hükümlerden ise sadece üç tanesinin maliyetini hesaplamak mümkündür.

Tablo-4'de görülebileceği gibi, 1986 yılında beyan edilen 1985 yılı kazançlarından 771,2 milyar TL'lik kurum kazancı indirim konusu yapılmıştır. İndirim konusu yapılan bu miktar, 1991 yılında beyan edilen 1990 yılı kazançları için 18,2 trilyon TL'ye yükselmiştir. Bu gelişmede istisnaların genişlemesi ve ticari faaliyete bağlı olarak elde edilen hazine bonusu, devlet tahvili ve gelir ortaklığı senetlerinin (G.O.S) gelirlerinin ticari kazançtan indirilebilmesi uygulaması önemli rol oynamıştır.

TABLO : 4 - Kurumlar Vergisi Kanunu'nda Yeralan Firma Davranışlarını Etkileyen Hükümler Gereği İndirim Konusu Yapılan Kurum Kazancı (*)

(Milyon TL)

	1985	1986	1987	1988	1989	1990
İstisna şeklinde yeralan hükümler	580,267	1591,895	2957,520	4360,166	6977,910	9732,129
Yatırım indirimi istisnası	99,712	322,696	671,703	1185,921	2154,949	3165,546
Sanayi ürünleri ihracat istisnası	137,496	199,070	659,424	1553,577	2474,523	2750,370
Yaş Meyve Sebze ihracat istisnası	14,830	34,397	25,435	29,012	86,342	74,608
Dış Navlun Hasılatı istisnası	7,874	20,269	39,509	53,631	74,026	77,184
Turizm Hasılatı istisnası	7,112	29,681	54,702	69,309	100,445	254,403
Y.dışı müteahhitlik kazançları istisnası	69,514	28,611	39,509	47,542	77,026	49,217
Dar mük.kurumların y.dışı faal.kaz.ist.	11,947	60,717	70,656	10,663	24,424	62,319
Eğitim Sağlık Spor Tesisleri İstisnası	0,035	1,069	3,611	2,299	9,563	17,910
Portföy İşletmeciliği Kazanç İstisnası	1,329	37,345	340,359	16,177	49,492	110,529

Hisse senedi emisyon primleri istisnası	0,150	1,549	22,764	5,676	6,365	109,396
Devralınan kurum zararları istisnası	0,068	7,296	47,820	1,294	0,070	5,007
Kooperatiflerde Risturn İstisnası	52,865	30,277	141,814	235,758	299,545	26,483
D.tahvili, H.bonosu ve GOS Kaz. İstisnası	0,000	0,000	127,243	364,327	520,532	1185,088
Vakıf İştirak Kazançları İstisnası	6,121	8,628	8,551	8,533	6,642	31,579
İştirak His. ve G.Menkul Satış İstisnası 84,568 218,441 522,999						
Diğer İstisnalar	171,214	810,290	704,420	691,879	875,525	1289,491
İNDİRİM ŞEKLİNDE YERALAN HÜKÜMLER	178,300	332,811	745,009	3101,012	3614,836	8164,300
Geçmiş Yıl Zararları İndirimi	178,300	255,811	254,509	180,824	406,152	595,467
Ticari Kazancın Tespitinde İnd. Giderler	0,000	77,000	490,500	2920,188	3208,684	7568,833
VERGİ ERTELEMESİ ŞEKLİNDE YERALAN HÜKÜMLER	12,607	55,294	316,588	121,664	167,982	283,596
Finansman Fonu	12,607	55,294	316,588	121,664	167,982	283,596
TOPLAM	771,174	1980,000	4019,117	7582,842	10760,728	18180,025
(*) Bilgiler Maliye ve Gümrük Bakanlığı beyanname özetlerinden derlenmiş olup, veri bulunmadığı için 1985 yılı geçmiş yıl zararları tahmini olarak konulmuştur.						

A. İstisna Şeklinde Yeralan Hükümlerin Maliyeti

Kurumlar vergisinden istisna edilen kazançların tutarı, 1986-1991 döneminde 26,2 trilyon TL. olarak gerçekleşmiştir. İstisnalar nedeniyle tahsilinden vazgeçilen kurumlar vergisi ve fonlar ile bazı istisna edilmiş kazançlar üzerinden yapılan gelir vergisi ve fon kesintileri dikkate alınarak, Tablo-5'de net kayıp hesaplanmıştır. Buna göre, 1986 yılında 252,1 milyar TL. civarında olan net kayıp ya da maliyet, 1991 yılında 4,0 trilyon TL. civarında hesaplanmaktadır.

TABLO 5. Kurumlar Vergisi Kanunu'nda İstisna Şeklinde Yeralan Hükümlerin Devlete Maliyeti (*) (Milyar TL)

	1986	1987	1988	1989	1990	1991
(1) Toplam İstisna Tutarı	580,3	1591,9	2957,5	4360,2	6977,9	9732,1
(2) Vazgeçilen Kurumlar Vergisi $\{(1) \cdot (0.46)\}$	266,9	732,3	1360,5	2005,7	3209,8	4476,8
(3) Vazgeçilen Fonlar $\{(2) \cdot (0.05 \text{ ve } 0.07)\}$	13,3	36,6	68,0	140,4	224,7	313,4
(4) Hesaplanan Gelir Vergisi Stopajı	27,3	65,2	169,7	331,9	550,1	770,2
(5) Hesaplanan Fonlar $\{(4) \cdot (0.03 \text{ ve } 0.05)\}$	0,8	2,0	5,1	16,6	27,5	38,5
(6) Net Kayıp $\{(2+3)-(4+5)\}$	252,1	701,7	1253,7	1797,6	2856,9	3981,4
(7) Kurumlar Vergisi Tahsilatı	1149,2	1594,9	2617,6	4559,9	5952,5	9020,4
(8) Net Kaybın Toplam Tahsilata Oranı $\{(6)/(7)\}$ (%)	21,9	44,0	47,9	39,4	48,0	44,1
(9) GSMH	39369,5	58564,8	100582,2	170412,4	287254,2	453207,0
(10) Net Kaybın GSMH'ya Oranı $\{(6)/(9)\}$ (%)	0,64	1,20	1,25	1,05	0,99	0,88
(*) İstisnalar 1985-1990 yılları kurum kazançlarından ayrılmış olmasına rağmen, vergi kaybı bir sonraki yılda doğduğu için, dönem 1986-1991 olarak değiştirilmiştir. Ayrıca, kurumlar vergisi tahsilatına mahalli idare payları ve fonlar dahil edilmiştir. Gelir vergisi stopajı, gelir vergisi kesintisine tabi istisnalara, G.V.K'nda yeralan kesinti oranları uygulanmak suretiyle hesaplanmıştır.						

Söz konusu net kaybın, toplam kurumlar vergisi tahsilatı içindeki payı son beş yılda ortalama yüzde 44,7 iken, GSMH içindeki payı aynı dönemde yüzde 1,1 civarındadır.

B. İndirim Şeklinde Yeralan Hükümlerin Maliyeti

önceki bölümde 7 bent halinde sayılan indirim şeklinde yeralan hükümlerden, Türkiye geneline ilişkin olmak üzere sadece iki tanesine ilişkin maliyet hesaplanabilmiştir. Fikir vermesi açısından üç adet indirim hükmüne ilişkin maliyetler de 500 Büyük Sanayi Kuruluşu için hesaplanmıştır

Geçmiş yıl zararları ve ticari kazancın tespitinde indirilecek giderlere ilişkin olarak indirim konusu yapılan tutar, 1986-1991 döneminde 16,1 trilyon TL'dir. İndirimler dolayısıyla tahsilinden vazgeçilen kurumlar vergisi ve fonlar ile bazı indirimler üzerinden yapılan gelir vergisi ve fon kesintisi dikkate alınarak, Tablo-6'da net kayıp hesaplanmıştır.

TABLO 6.Kurumlar Vergisi Kanunu'nda İndirim Şeklinde Yeralan Bazı Hükümlerin Devlete Maliyeti(*) (Milyar TL)

	1986	1987	1988	1989	1990	1991
(1) Toplam İndirim Tutarı	178,3	332,8	745,0	3101,0	3614,8	8164,3
(2) Vazgeçilen Kurumlar Vergisi $\{(1) \cdot (0.46)\}$	82,0	153,1	342,7	1426,5	1662,8	3755,6
(3) Vazgeçilen Fonlar $\{(2) \cdot (0.05 \text{ ve } 0.07)\}$	4,1	7,7	17,1	99,9	116,4	262,9
(4) Hesaplanan Gelir Vergisi Stopajı	0,0	0,0	0,0	146,0	320,9	756,9
(5) Hesaplanan Fonlar $\{(4) \cdot (0.03 \text{ ve } 0.05)\}$	0,0	0,0	0,0	7,3	16,0	37,8
(6) Net Kayıp $\{(2+3)-(4+5)\}$	86,1	160,7	359,8	1373,0	1442,3	3223,7
(7) Kurumlar Vergisi Tahsilatı	1149,2	1594,9	2617,6	4559,9	5952,5	9020,4
(8) Net Kaybın Toplam Tahsilata Oranı $\{(6)/(7)\}$ (%)	7,5	10,1	13,7	30,1	24,2	35,7
(9) GSMH	39369,5	58564,8	100582,2	170412,4	287254,2	453207,0
(10) Net Kaybın GSMH'ya Oranı $\{(6)/(9)\}$ (%)	0,22	0,27	0,36	0,81	0,50	0,71

(*) İndirimler 1985-1990 yılları kurum kazançlarından ayrılmış olmasına rağmen, vergi kaybı bir sonraki ılda doğduğu için, dönem 1986-1991 olarak değiştirilmiştir. Ayrıca, kurumlar vergisi tahsilatına ahalli idare payları ve fonlar dahil edilmiştir. Gelir vergisi stopajı, gelir vergisi kesintisine tabi indirimlere, G.V.K'nda yeralan kesinti oranları uygulanmak suretiyle hesaplanmıştır.

Tablo-6'da görüldüğü gibi, net kayıp ya da maliyet 1991 yılında 3,2 trilyon TL. olarak hesaplanmaktadır. Bu tutarın toplam kurumlar vergisi tahsilatı içindeki payı yüzde 35,7, GSMH içindeki payı ise yüzde 0,7 civarındadır.

Kurum kazancının tespitinde indirim konusu yapılan amortismanlar, faiz giderleri ve kur farkları konusunda tüm kurumlar vergisi mükellefleri için bir maliyet hesaplaması mümkün gözükmemektedir. Ayrıca, amortismanların ne kadarının azalan bakiyeler usulüne göre ayrıldığını da bilmek mümkün değildir. Bu amaçla sadece bu üç indirimde ait maliyet, geneli hakkında fikir edinebilmek bakımından 500 Büyük Sanayi Kuruluşu için Tablo-7'de hesaplanmıştır.

TABLO : 7 - Kurumlar Vergisi Kanunu'nda İndirim Şeklinde Yeralan Bazı Hükümlerin 500 Büyük Sanayi Kuruluşu Açısından Devlete Maliyeti (*) (Milyar TL)

	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992
500 BÜYÜK SANAYİ KURULUŞU							
(1) Amortismanlar	0,523	0,937	1,698	3,170	5,208	7,455	10,831
(2) Faiz Giderleri	0,653	1,475	2,542	5,181	6,764	8,919	20,111
(3) Kur Farkları			1,489	5,248			
(4) Toplam İndirim	1,176	2,412	4,240	8,351	11,972	17,863	36,190
(5) Vazgeçilen Kurumlar Vergisi $\{(4) \cdot (0.46)\}$	0,541	1,110	1,950	3,841	5,507	8,217	16,647
(6) Vazgeçilen Fonlar $\{(5) \cdot (0.05 \text{ ve } 0.07)\}$	0,027	0,055	0,098	0,269	0,385	0,575	1,165
(7) Vazgeçilen Gelir Toplamı $\{(5)+(6)\}$	0,568	1,165	2,048	4,110	5,893	8,792	17,813

Kaynak : İSO Dergisi, 500 Büyük Sanayi Kuruluşları özel Sayıları

(*) İndirimler 1985-1991 yılları kurum kazançlarından yapılmış olmasına rağmen, vergi kaybı bir sonraki yılda doğduğu için, dönem 1986-1992 olarak değiştirilmiştir. Kur farkları konusunda ise 1986-1990 dönemine ait veri bulunamamıştır.

Söz konusu 500 büyük özel ve kamu sanayi kuruluşları, 1992 yılında beyan edilen 1991 yılı kazançlarından 36,2 trilyon TL. amortisman, kur farkı ve faiz gideri olarak indirim yapmışlardır. Bu tutara karşılık gelen tahsilinden vazgeçilen kurumlar vergisi ve fonlar tutarı 17,8 trilyon TL.'dir. Faiz giderlerinin söz konusu kuruluşlar için 20 trilyon TL.'ye ulaşması, maliyeteratüründe nominal faiz giderleri yerine, sadece reel faiz giderlerinin indirim konusu yapılması tartışmalarının ön plana çıkmasına neden olmaktadır.

C. Vergi Ertelemesi Şeklinde Yeralan Hükümlerin Maliyeti

Vergi erteleme şekline önceki bölümde 3 bent halinde yazdığımız hükümler içerisinde en önemlisi finansman fonu uygulamasıdır. Finansman fonu, 1 yıl süreyle vergi erteleme olduğu için, vergi kaybından söz etmek hatalı olacaktır. Ancak, vergi bir yıl sonra tahsil edildiği için, enflasyondan kaynaklanan bir aşınma söz konusudur.

Tablo-8'de bu aşınma, DİE Toptan Eşya Fiyat Endeksi kullanılarak hesaplanmıştır. Buna göre, 1991 yılında 283,6 milyar TL.'lik finansman fonu ayrılmış ve dolayısıyla 139,6 milyar TL.'lik kurumlar vergisi ve fon 1 yıl süreyle ertelenmiştir. Bu tutar, fiyat endeksiyle deflate edildiğinde enflasyon nedeniyle ortaya çıkan kayıp 52,9 milyar TL. olarak hesaplanmaktadır.

TABLE : 8 - Kurumlar Vergisi Kanunu'nda Vergi Erteleme Şeklinde (Milyar TL)

Yıllar	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992
(1) Finansman Fonu	12,6	55,3	316,6	121,7	168,0	283,6	
(2) Ertelenen Kurumlar Vergisi ve Fonlar	6,1	26,7	152,9	59,9	82,7	139,6	
Nisan Taksiti	2,0	8,9	51,0	20,0	27,6	46,5	
Temmuz Taksiti	2,0	8,9	51,0	20,0	27,6	46,5	
Ekim Taksiti	2,0	8,9	51,0	20,0	27,6	46,5	
(3) DİE Toptan Eşya Fiyat Endeksi (%) Nisan İtibariyle 12 Aylık Ortalama	27,2	68,5	67,9	62,7	50,3	61,0	
Temmuz İtibariyle 12 Aylık Ortalama	31,1	68,4	67,6	57,5	52,7	60,8	
Ekim İtibariyle 12 Aylık Ortalama	33,9	76,0	65,7	54,0	54,1	61,5	
(4) Ertelenen Kurumlar Vergisinin Bir Yıl Sonraki Gerçek Değeri $\{(2)/(100+(3)/100)\}$	4,7	15,6	91,5	37,9	54,3	86,6	
Nisan Taksiti	1,6	5,3	30,4	12,3	18,3	28,9	
Temmuz Taksiti	1,5	5,3	30,4	12,7	18,0	28,9	
Ekim Taksiti	1,5	5,1	30,8	13,0	17,9	28,8	
(5) Enflasyon Nedeniyle Ortaya Çıkan Kayıp $\{(4)-(2)\}$	1,4	11,1	61,4	22,0	28,4	52,9	
(6) Kısa Vadeli Kredi Faiz Oranları (Yüzde)	62,0	65,3	78,7	96,5	84,0	95,0	
(7) Yatırımcının Kredi Kullanmamak Suretiyle Elde Ettiği Kazanç $\{(2)*((6)/100)\}$	3,8	17,4	120,3	57,8	69,5	132,6	
(*) Finansman Fonu 1985-1990 yılları kurum kazançlarından ayrılmış olmasına rağmen, vergi kaybı bir sonraki yılda doğduğu için, dönem 1986-1991 olarak değiştirilmiştir.							

Diğer taraftan, ertelenen kurumlar vergisine kısa vadeli kredi faiz oranları uygulandığında, yatırımcının erteleme dolayısıyla elde ettiği kazanç 1991 yılı için 132,6 milyar TL. olmaktadır.

D. Efektif Kurumlar Vergisi Oranı

Yukarıda istisna, indirim ve vergi erteleme şekline saydığımız hükümler birlikte düşünüldüğünde, kurum kazancı ya da bilanço karından vergiye tabi kurum kazancına ulaşabilmek için indirim konusu yapılan tutar, 1991 yılında 17,9 trilyon TL.'ye ulaşmaktadır. Diğer bir deyişle, her 100 TL.'lik kurum kazancı, 44 TL. üzerinden vergilendirilmekte, 56 TL.'si istisna, indirim ve vergi erteleme şekline indirim konusu yapılmaktadır. Buna göre, 1991 yılında 32,0 trilyon TL.'lik kurum kazancından, 17,9 trilyon TL.'lik tutar düşüldükten sonra elde edilen vergiye tabi kurum kazancı ya da vergi matrahı 14,0 trilyon TL.'dir.

Bu matraha yüzde 46 olan kanuni kurumlar vergisi oranı ve yüzde 7 fon uygulandığında, 6,9 trilyon TL'lik kurumlar vergisi ve fon tahsil edilebilmektedir. Bu tutar başlangıçtaki kurum kazancına oranlandığında, efektif kurumlar vergisi oranı Tablo-9'da görüldüğü üzere 1991 yılında yüzde 21,6 olarak bulunmaktadır. 1986-1991 dönemine topluca baktığımızda, efektif kurumlar vergisi oranı yüzde 26,1 olarak gerçekleşmiştir.

TABLO : 9 - Efektif Kurumlar Vergisi Oranı (*)

(Milyar TL)

	1986	1987	1988	1989	1990	1991
(1) Kurum Kazancı (Bilanço Karı)	2,725	4,757	7,709	13,702	21,082	31,972
(-) Ticari Kazancın Tespitinde İnd. Gider.	0,000	0,077	0,491	2,920	3,209	7,569
(-) Geçmiş Yıl Zararları İndirimi	0,178	0,256	0,255	0,181	0,406	0,595
(-) İstisna □eklinde Yeralan Hükümler	0,580	1,592	2,958	4,360	6,978	9,732
(-) Finansman Fonu Nedeniyle Ortaya Çıkan ve Enflasyondan Kaynaklanan Kayıp	0,001	0,011	0,061	0,022	0,028	0,053
(2) Vergiye Tabi Kurum Kazancı	1,965	2,821	3,944	6,219	10,461	14,023
(3) Hesaplanan Kurumlar Vergisi & Fonlar	0,949	1,362	1,905	3,061	5,149	6,902
(4) Hesaplanan Gelir Vergisi Stopajı & Fonlar	0,028	0,067	0,175	0,502	0,915	1,603
(5) Efektif Kurumlar Vergisi Oranı {(3)/(1)} (%)	34,8	28,6	24,7	22,3	24,4	21,6
(6) Efektif Kurumlar Ver. Oranı {(3+4)/(1)} (%)	35,9	30,1	27,0	26,0	28,8	26,6

(*) Kurum kazancına kanunen kabul edilmeyen giderler ve önceki yıl ayrılan Finansman Fonu dahil edilmiştir.

Tahsil edilebilen kurumlar vergisi yanında, gelir vergisi ve fon kesintileri de dikkate alınırsa, efektif kurumlar vergisi oranı 1991 yılında yüzde 26,6 olarak hesaplanmaktadır. 1986-1991 döneminde ise ortalama efektif kurumlar vergisi oranı yüzde 29,0 olmuştur.

Bankacılık kesiminde efektif kurumlar vergisi oranlarının çok daha düşük seviyelerde olduğu gözlenmektedir. Bankaların karlarının büyük bir bölümünün, devlet tahvili ve hazine bonusu faizlerinden oluştuğu bilinmektedir. Bu tür faiz gelirleri üzerinden sadece yüzde 10-15 oranında stopaj yapılması, efektif vergi oranının düşük çıkmasında en önemli rolü oynamaktadır.

Tablo-10'da bankacılık kesiminde efektif vergi oranları gösterilmiştir.

TABLO : 10 - Bankalarda Efektif Kurumlar Vergisi Oranı

(Milyar TL)

	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992
KAMU BANKALARI							
(1) Vergi öncesi Kar	263,3	475,4	875,7	960,4	1732,1	2578,0	7301,9
(2) Vergi Karşılığı	51,2	83,9	98,1	184,6	138,7	240,2	794,5
(3) Efektif Vergi Oranı {(2)/(1)} (%)	19,5	17,7	11,2	19,2	8,0	9,3	10,9
ÖZEL BANKALAR							
(1) Vergi öncesi Kar		511,8	1010,6	1254,4	2501,8	4569,5	7820,4
(2) Vergi Karşılığı	29,7	31,3	104,8	185,9	303,5	311,0	1387,6
(3) Efektif Vergi Oranı {(2)/(1)} (%)	10,7	6,1	10,4	14,8	12,1	6,8	17,7
YABANCI BANKALAR							
(1) Vergi öncesi Kar	40,4	59,5	164,5	170,0	229,3	568,2	1397,6
(2) Vergi Karşılığı	10,5	8,4	28,2	33,1	34,6	64,9	173,1
(3) Efektif Vergi Oranı {(2)/(1)} (%)	26,0	14,1	17,2	19,4	15,1	11,4	12,4
TOPLAM							
(1) Vergi öncesi Kar	580,5	1046,7	2050,7	2384,8	4463,2	7715,7	16519,9
(2) Vergi Karşılığı	91,4	123,6	231,2	403,6	476,8	616,1	2355,2
(3) Efektif Vergi Oranı {(2)/(1)} (%)	15,7	11,8	11,3	16,9	10,7	8,0	14,3

Kaynak : Bankalarımız 1986-1992, Türkiye Bankalar Birliği

Görüldüğü gibi, bankacılık kesiminde efektif vergi oranları yüzde 10 civarındadır. Toplam bankacılık kesimine baktığımızda, 1986 yılında yüzde 15,7 olan efektif vergi oranı, 1991 yılında yüzde 8,0 olarak gerçekleşmiştir. 1992 yılında asgari kurumlar vergisi uygulamasının etkisiyle bu oran yüzde 14,3 seviyesine çıkmıştır. Kanuni oranın sözkonusu yıllarda yüzde 46 olduğu düşünülürse, efektif vergi oranlarının düşüklüğü daha da belirginleşmektedir. Hesaplamalarda zarar eden bankalar dikkate alınmamış, toplam bankacılık sektörü üzerindeki vergi yükü görülmek istenmiştir.

III. BÖLÜM

KURUMLAR VERGİSİ UYGULAMASININ FİRMA

DAVRANIŞLARI ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

1. KURUMLAR VERGİSİ KANUNU'NDA YERALAN HÜKÜMLERİN FİRMA

DAVRANIŞLARINA GÖRE SINIFLANDIRILMASI

Kurumlar vergisi uygulamasının firma davranışları üzerindeki etkilerini analiz etmeden önce, ikinci bölümde sayılan hükümlerin firma davranışlarına göre sınıflandırılması yararlı olacaktır.

Bu amaçla sözkonusu hükümler aşağıdaki gibi sınıflandırmaya tabi tutulmuştur. Sınıflandırma yapılırken hükümlerin doğrudan etkisi gözönünde bulundurulmuştur. Diğer bir deyişle, herhangi bir hükmün birden fazla firma davranışını dolaylı olarak etkilemesi mümkün olabilmektedir. Örneğin, faiz giderlerinin indirim konusu yapılması firmanın finansman kararlarını etkileyebileceği gibi, yatırım kararlarına da dolaylı olarak etki edebilecektir.

A. Yatırım Kararlarını Etkileyen Hükümler

- a) Yatırım İndirimi
- b) Hızlandırılmış Amortisman
- c) Yeniden Değerleme
- d) Geçmiş Yıl Zararları İndirimi
- e) Finansman Fonu
- f) Sabit Kıymet Yenileme Fonu
- g) Bilimsel Araştırma ve Geliştirme Harcamalarında Vergi Ertelemesi
- h) Kalkınmada öncelikli yörelerde Kurumlar Vergisi Oranı İndirimi
- ı) Serbest Bölgeler'deki Faaliyet Kazançlarının Kurumlar Vergisinden Muaf Tutulması

B. İhracat ve Döviz Kazandırıcı Faaliyet Kararlarını Etkileyen Hükümler

- a) Sanayi ürünü İhracat İstisnası
- b) Yaş Meyve Sebze İhracat İstisnası
- c) Dış Navlun Hasılat İstisnası
- d) Turizm Hasılat İstisnası
- e) Yurtdışı Müteahhitlik Kazançları İstisnası
- f) Dar Mükellef Kurumların Yurtdışı Faaliyetlerinden Elde Ettikleri Kazançlar İstisnası

C. Mali Kesim ve Firmaların Finansman Kararlarını Etkileyen Hükümler

- a) Ticari Kazancın Tespitinde İndirilecek Giderler
- b) Faiz Giderleri ve Kur Farkları İndirimi
- c) Halka Açık Anonim Şirketlerde Kurumlar Vergisi Oranı İndirimi
- d) Portföy İşletmeciliği İstisnası
- e) Hisse Senedi Emisyon Primleri İstisnası
- f) Devralınan Kurumların Geçmiş Yıl Zararları İle İlgili İstisna

- g) Kooperatiflerde Risturn İstisnası
- h) İştirak Kazançları İstisnası
- ı) Devlet Tahvili, Hazine Bonosu ve Gelir Ortaklığı Senetlerinin Elden Çıkarılmasından Sağlanan Kazançlar İstisnası
- j) İştirak Hisselerinin veya Gayrimenkullerin Satışından Doğan Kazanç İstisnası
- k) Anonim şirketlerden Alacağı olan Bankalarınve üçüncü Kişilerin Alacakları Karşılığında Sermayeden Pay Almaları Halinde Elde Edecekleri Kazançlarla İlgili İstisna

- D. Sosyal ve İdari Nitelikli Hükümler
- a) Okul, Kreş, Sağlık, Yurt ve Spor Tesisleri Kazanç İstisnası
 - b) Vakıf İştirak Kazançları İstisnası
 - c) Bağış ve Yardım İndirimi
 - d) Muafiyet Şeklinde Yeralan Diğer Hükümler
 - e) İstisna Şeklinde Yeralan Diğer Hükümler

Dört başlık altında sınıflandırdığımız bu hükümler, kurumlar vergisine mali bir araç olma özelliği yanında, ekonomik ve sosyal bir araç olma özelliğini de kazandırmaktadır. Kurumlar vergisinin ekonomik araç olma özelliği, bünyesinde bulundurduğu teşvik edici hükümlerden kaynaklanmaktadır. Teşvik edici hükümler ise yatırım, ihracat ve döviz kazandırıcı faaliyetler ile mali sistem üzerinde yoğunlaşmaktadır.

2. KURUMLAR VERGİSİ UYGULAMASININ FİRMALARIN

YATIRIM KARARLARI ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

Kurum kazançlarının vergilendirilmesinin, kurumsal ya da özel tasarrufları azalttığı için yatırımlar üzerinde olumsuz bir etki yaptığı ya da yatırım hacmini kısıtladığı bilinen bir gerçektir. Özellikle yüksek oranlı bir vergilendirme durumunda bu etki daha da belirginleşmektedir.

Kurumlar vergisinin özel yatırımlar üzerindeki bu olumsuz etkisini hafifletebilmek ya da tamamen ortadan kaldırabilmek için, gelişmiş ve özellikle gelişme yolunda olan ülkeler vergisel yatırım teşviklerini yaygın bir şekilde kullanmaktadırlar. Vergisel teşvikler içerisinde en yaygın kullanılanlar; vergi oranının yatırımın büyüklüğüne, bölgesine, yapılan faaliyete göre farklılaştırılması, hızlandırılmış amortisman uygulaması, yatırım ve istihdam kredisi ve yatırım indirimidir.²⁷

Benzeri vergisel teşvikler Türk vergi sistemi'nde de yerini almıştır. Yatırım indirim ve hızlandırılmış amortisman uygulamaları en eski vergisel teşvikler olarak planlı dönemin başından itibaren uygulama alanı bulmuşlardır. Yeniden değerlendirme müessesesi ise sözkonusu iki teşvik ile birlikte 1963 yılında vergi hukukumuzda girmiş olmasına rağmen, 1985 yılında gerçek anlamda uygulama alanı bulmuştur. Yatırım kararlarını etkileyen diğer hükümler, 1980'li yılların başından itibaren vergi sistemimizdeki yerini almıştır.

Vergisel teşvikler ile yatırımların özendirilmesi finansman yükünü de beraberinde getirmektedir. Bu yükü bütün vergisel yatırım teşvikleri için hesaplamak mümkün olamamaktadır. Bu yüzden, Tablo-11'de sadece yaygın olarak kullanılan yatırım indirimi teşviğinin devlete maliyeti hesaplanmaktadır.

²⁷ (27) R. Boadway, and A. Shah, s. 4.

TABLO : 11 - Yatırım İndirimi İstisnasının Devlete Maliyeti

(Milyon TL)

	1986	1987	1988	1989	1990	1991
(1) İstisna Tutarı	99,712	322,696	671,703	1185,921	2154,949	3165,546
(2) Vazgeçilen Kurumlar Vergisi $\{(1) \cdot (0.46)\}$	45,868	148,440	308,983	545,524	991,277	1456,151
(3) Vazgeçilen Fonlar $\{(2) \cdot (0.05 \text{ ve } 0.07)\}$	2,293	7,422	15,449	38,187	69,389	101,931
(4) Hesaplanan Gelir Ver. Stopajı $\{(1) \cdot (0.10)\}$	9,971	32,270	67,170	118,592	215,495	316,555
(5) Hesaplanan Fonlar $\{(4) \cdot (0.03 \text{ ve } 0.05)\}$	0,299	0,968	2,015	5,930	10,775	15,828
(6) Net Maliyet $\{(2+3)-(4+5)\}$	37,891	122,624	255,247	459,189	834,396	1225,699

Tablodan da görülebileceği gibi, 1991 yılında 3.165 milyar TL.'lik yatırım, yatırım indirimi istisnasından yararlanmıştır. Söz konusu istisna nedeniyle, tahsilinden vazgeçilen kurumlar vergisi ve üç adet fona ilişkin tahsilat kaybı 1.558 milyar TL. seviyesindedir. Yatırım indirimi nedeniyle istisna edilen kurum kazançları üzerinden tahsil edilen gelir vergisi kesintisi ve fon tahsilatı dikkate alındığında, toplam tahsilat kaybı ya da net maliyet 1.226 milyar TL. olarak bulunmaktadır.

Bu maliyet karşısında ilk akla gelen soru, bu tür vergisel teşviklerin etkin olup olmadığıdır. Diğer bir deyişle, bu tür teşviklerin fayda-maliyet analizleri önem taşımaktadır.

Vergisel yatırım teşvikleri ile özel sektör yatırım kararları arasında nedensel bir ilişki olup olmadığı araştırılmak istenmiş, ancak kurumlar vergisinde yeralan yatırım teşviklerine ilişkin veriler sadece 1986-1991 dönemine ilişkin olarak bulunabildiğinden, zaman serileri kullanmak suretiyle bu ilişkiyi test etmek mümkün olamamıştır. Bu yüzden, kurumlar vergisi yatırım ilişkisi yatay kesit (cross-section) data kullanılmak suretiyle test edilmek istenmiştir. Bu amaçla 500 Büyük Sanayi Kuruluşu içerisinde yeralan 40 adet firmaya ait bilanço ve gelir tablosundan yararlanılarak veri seti elde edilmeye çalışılmıştır.

Söz konusu firmaların 1990 yılında gerçekleştirmiş oldukları yatırımlar; geçmiş yıllarda gerçekleştirilen yatırımların karlılığı, talebin bir göstergesi olarak geçmiş yıllarda yapılan net satışlar, özkaynaklar ve firmanın efektif kurumlar vergisi oranı açıklayıcı değişken olarak kullanılmıştır. Ancak gerek veri setinin tam anlamıyla sağlıklı olmayışı ve gerekse döviz kuru gelişmeleri, enflasyon, faiz hadlerinin yüksekliği, belirsizlikler gibi makro değişkenlerin de yatırım kararlarını etkilemesi nedeniyle, bazı katsayılar anlamsız ve ters işaretli olarak bulunmuştur.

K.F. Alam (1985) tarafından İngiltere'de vergi teşviklerinin imalat sanayii yatırımları üzerindeki etkileri, benzer bir yöntemle test edilmiştir. Açıklayıcı değişken olarak kullanılan vergisel yatırım teşvikleri katsayısı bu çalışmada da anlamsız ve negatif işaretli olarak bulunmuştur.²⁸

Kurumlar vergisi sistemindeki yatırım teşvikleri ile özel sektör yatırım kararları arasındaki nedensel ilişki test edilemediği için, yatırım indirimi teşviğindeki mutlak ve nisbi gelişmeler incelenmek istenmiş ve bu amaçla 1986-1991 döneminde özel sabit sermaye yatırımlarının yatırım indirimi istisnasına karşı esneklikleri Tablo-12'de hesaplanmıştır.²⁹

TABLO : 12 - Yatırım İndirimi İstisnasının Esneklikleri

	1986	1987	1988	1989	1990	1991	Dönem

²⁸ Kazi F.Alam, "The Influence of Tax Incentives on the Investment Decisions in U.K. Manufacturing", METU Studies in Development 12, 1985, s. 313.

²⁹ Esneklik yatırımlarda meydana gelen değişimin, istisnada meydana gelen değişmeye oranı olarak alınmaktadır. Dönem ortalamaları; yüzde paylarda aritmetik ortalama, esnekliklerde ise 1986-1991 döneminde yıllık ortalama artışlar esas alınarak hesaplanmaktadır.

							Ortalaması
TEMEL BÜYÜKLÜKLER (Milyar TL)							
- Yatırım İndirimi İstisnası	37,9	122,6	255,2	459,2	834,4	1225,7	
- özel S. Sermaye Yatırımları	3856,3	6548,1	12688,3	20803,5	36483,4	55890,5	
- özel S.S.Y. (Konut Hariç)	2500,7	3690,9	6547,3	10391,0	21475,3	33241,3	
- GSMH	39369,5	58564,8	100582,2	170412,4	287254,2	453206,0	
YÜZDE PAY							
- özel S. Sermaye Yatırımları	0,98	1,87	2,01	2,21	2,29	2,19	1,93
- özel S.S.Y. (Konut Hariç)	1,52	3,32	3,90	4,42	3,89	3,69	3,45
- GSMH	0,10	0,21	0,25	0,27	0,29	0,27	0,23
ESNEKLİKLER							
- özel S. Sermaye Yatırımları	0,31	0,87	0,80	0,92	1,13	0,70	0,70
- özel S.S.Y. (Konut Hariç)	0,21	0,72	0,73	1,31	1,17	0,67	0,67

Görüldüğü gibi, yatırım indirimi istisnasının özel sabit sermaye yatırımları (konut hariç) içindeki payı 1986 yılında yüzde 1.52 iken, bu oran 1987 yılında yüzde 3.32'ye yükselmiştir. Bu gelişmede, 1986 yılından itibaren sermaye şirketleri ve kooperatiflerin yanında dar mükellefiyete tabi kurumların, iş ortaklıklarının ve iktisadi kamu müesseselerinin de yatırım indirimi istisnasından faydalanabilmeleri imkanın sağlanması etkili olmuştur. 1987-1991 döneminde yüzde paylar önemli değişiklikler göstermemiş ve yüzde 3.8 civarında gerçekleşmiştir. Yatırım indirimi istisnasının GSMH içindeki payında da aynı gelişmeyi görmek mümkündür.

Yatırım indirimi istisnasının, özel sektör yatırımları üzerindeki etkisini belirgin olarak görebilmek için esneklikler hesaplanmıştır. Esnekliklere bakıldığında ilk göze çarpan nokta, özel sabit sermaye yatırımlarının yatırım indirimi esnekliğinin birin altında ya da bazı yıllarda bir civarında oluşudur. 1986-1991 dönemi ortalaması ise 0.7 civarındadır.

Bilindiği gibi, herhangi bir dönem içinde birim esnekliğin altında kalan esneklik verimsiz, birim esneklik nötr ve birim esnekliğin üstündeki bir esneklik ise verimli olarak değerlendirilmektedir.

Bu nedenle, yatırım indirimi istisnasının inceleme konusu

yapılan dönemde etkin olmadığını söylemek yanlış olmayacaktır. çünkü sözkonusu dönemde, özel sabit sermaye yatırımlarının (konut hariç) yatırım indirimi teşviği esnekliği 0.67 olarak bulunmuştur. Diğer bir ifade ile, yatırım indirimi istisnasında meydana gelen bir birimlik artış, özel sabit sermaye yatırımlarında 0.67 birimlik artışa neden olmaktadır. Dolayısıyla, yatırım indirimi istisnası incelenen dönemde azalan getiriye sahip olup, verimsiz olarak tanımlanabilir.

Yatırım indirimi istisnası neden etkin bir istisna değildir? Bu sorunun cevabını yatırım indirimi müessesesinin uygulamasında aramak gerekmektedir. Yatırım indirimi istisnasının etkin olamayışında kanımızca aşağıdaki faktörler etkili olmaktadır.

- Yatırım indiriminden faydalanabilmek için kurumun karlı olması gerekir. Yeni kurulan firmaların ilk yıllarda zarar edebileceği düşünüldüğünde, yatırım indirimi eski firmalar için daha anlamlıdır.

- Kurum karlı olsa bile, kardan önce G.V.K.'nun mükerrer 39. maddesinde sayılan kazançlar, kanunen kabul edilmeyen giderler, geçmiş yıl zararları ve varsa diğer istisnalar mahsup edilmektedir. Varsa kalan kar üzerinden yatırım indirimi ayrılmaktadır. Bu durum yatırım indirimi istisnasını etkisizleştirmektedir.

- Yatırım yapıldığı yılda indirim konusu yapılamayan yatırım indirimi tutarının, gelecek yıllar karından indirilebilmesi mümkündür. Ancak, indirilemeyen kısmın gelecek yıllarda değerlendirmeye alınması herhangi bir endekslemeye tabi tutulmadığı için, enflasyon nedeniyle aşınmakta ve indirim etkisini kaybetmektedir.

- Yatırım indiriminden istifade ettirilen yatırım tutarı üzerinden yüzde 10 gelir vergisi stopajı yapılmaktadır. Söz konusu oran fon kesintisi ile birlikte yüzde 10,5'e yükselmektedir. Bu uygulama ise, istisnanın etkinliğini azaltmaktadır.

- Yatırım indiriminden faydalanabilmek için kanuni esaslar ve limitler sözkonusudur. Yatırım indirimi belgesinin alınması esnasındaki işlemler, en az yatırım ve özkaynak oranları bunlara örnek olarak verilebilir. Özellikle küçük çaplı firmalar için bu esas ve limitleri yerine getirmek oldukça zordur.

- 1981 yılına kadar sadece özkaynaktan yapılan yatırımlar bu istisnadan yararlanabilmekteydi. 1981 ve sonraki dönemde kredi ile finanse edilen yatırımların da indirimden yararlandırılması mümkün olmuştur. Bu uygulama bir yandan yatırımları teşvik ederken, diğer yandan asgari özkaynak oranı uygulamasına rağmen sermaye piyasasını olumsuz yönde etkilemektedir.

- Vergi planlamasının (tax planning) kolayca yapılabildiği bir vergi sisteminde, yatırım indirimi veya diğer vergisel teşviklerin pratik bir önemi kalmamaktadır. Örneğin, herhangi bir firmanın aktifinde vergiden muaf tutulmuş menkul kıymetleri bulundurmak suretiyle vergiye tabi kazancını istediği seviyelerde belirleyebildiği bilinen bir gerçektir.

Kurumların yatırım kararlarını etkileyen diğer hükümler içerisinde yer alan hızlandırılmış amortisman, yeniden değerlendirme ve sabit kıymet yenileme fonu uygulamaları da çok sayıda ülkenin vergi sistemlerinde yerini almış etkin müesseselerdir. Sözkonusu müesseseler, yeni yatırımların yapılması ve mevcut yatırımların yenilenmesini teşvik etmek suretiyle üretkenliği, işletmelerin likidite durumlarını iyileştirmek suretiyle de verimliliği artırmaktadırlar.

Hızlandırılmış amortisman, yatırımı kısa sürede ifta ederek yatırımın maliyetini azaltması, dolayısıyla riski en aza indirmesi ve işletmenin nakit durumunu olumlu yönde etkilemesi nedeniyle yatırım kararları üzerinde etkili olmakta, yeniden değerlendirme uygulaması ise bu etkiyi daha da güçlendirmektedir. Çünkü ikinci bölümde bahsedildiği gibi, kurumlar vergisi mükellefleri gelir vergisi mükelleflerinden ayrıcalıklı olarak, iktisadi kıymetin değerlemeden sonraki değerleri üzerinden amortisman ayırma imkanına sahiptirler. Ayrıca, yeniden değerlendirme sonucunda ortaya çıkan değer artışının kurum sermayesine ilave edilmesi durumunda gelir vergisi mükelleflerinin aksine herhangi bir vergilendirme de kurumlar vergisi mükellefleri için sözkonusu değildir. Amortisman tabi iktisadi kıymetlerin satılması durumunda elde edilen kazançta uygulanacak vergi, bu iktisadi kıymetlerin yenilenmesi şartıyla üç yıl süreyle ertelenebilmektedir.

Beş yılı geçmemek kaydıyla geçmiş yıl zararlarının kurum kazancından indirilebilmesi de yatırımcılar açısından önemli bir teşvik unsurudur. Yatırımların ilk döneminde sabit maliyetlerin yüksekliği nedeniyle firmaların zarar etmesi doğaldır. Bu zararların ileriki yıllarda indirim konusu yapılabilmesi, yatırımcılar açısından önemli bir güvencedir ve yatırım kararlarını olumlu yönde etkilediği söylenebilir.

Türk vergi sisteminde geçmiş beş yıla ait zararlar kurum kazancından indirilebilmekte iken, sözkonusu süre ABD'de 15 yıl, Kanada'da 7 yıl, Norveç'te 10 yıl ve Hollanda'da 8 yıl olarak belirlenmiştir. Avustralya, Avusturya, Belçika, Almanya, İrlanda, İngiltere, İsveç, Hong-Kong, Malezya, İran ve Kuveyt'de herhangi bir süre sınırlaması getirilmemiştir. Japonya, Danimarka, Finlandiya, Fransa, Yunanistan, Portekiz ve İspanya'da sözkonusu süre Türkiye'de olduğu gibi 5 yıldır.³⁰

Tablo 4'de de görülebileceği gibi, 1990 yılı gelirlerinden indirim konusu yapılan geçmiş yıl zararları 595.5 milyar TL'dir. Buna göre vazgeçilen kurumlar vergisi tutarı 273.9 milyar TL. olmaktadır.

Finansman fonu uygulaması ile sermaye şirketleri ve kooperatifler, kurumlar vergisi matrahlarının yüzde 25'ini bir yıl süreyle erteleyebilmektedirler. Bu yolla, yatırım indiriminden faydalanan yatırımlara finansman kolaylığı sağlanmasında amaçlanmaktadır. Ancak, bu ayrıcalıktan sadece karlı olan sermaye şirketleri ve kooperatifler yararlanabilmektedir. Diğer kurumlar için bu ayrıcalık tanınmamıştır. Ayrıca,

³⁰ R.Boadway, and A.Shah, s. 113.

fonun Merkez Bankası'nda tahvil hesabına yatırılması ve fondan çekişlerin yatırım yapıldıktan sonra H.D.T.M'nin izniyle yapılabilmesi ayrıcalığınetkinliğini azaltmaktadır. Yatırım indiriminden faydalanması kabul edilmiş ve teşvik belgesi almış olan 50 yatırımcı kurum üzerinde yapılan araştırma sonucuna göre, 50 kurumdan sadece 5 tanesinin finansman fonu ayırdığı, 35 kurumun finansman fonu ayırmanın kendileri için teşvikten ziyade bir külfet olduğu ve geriye kalan 10 kurumun ise finansman fonu'nun anlam ve içeriğini bilmediği tespit edilmiştir.³¹ (31).

1990 yılı kazançlarından Tablo-8'de görüldüğü gibi 283,6 milyar TL.'lik finansman fonu ayrılmıştır. Bu nedenle, aynı yılda bir yıl süreyle ertelenen kurumlar vergisi ve fon tutarı ise 139.6 milyar TL.'dir. Bu tutarın ertelenmesi nedeniyle devletinüğradığı kayıp 52,9 milyar TL. olarak hesaplanmaktadır.

Yapılan yatırımlar kadar, bu yatırımların hangi bölgelerde ve nasıl bir teknoloji ile gerçekleştirildiği de önemlidir. Kalkınmada öncelikli Yörelere için kurumlar vergisi oranı farklılaştırılmıştır. Kurumlar vergisi oranı, birinci derecede öncelikli yörelerde yüzde 20, ikinci derecede öncelikli yörelerde ise yüzde 30 olarak uygulanmaktadır. Bu uygulama yatırımların söz konusu bölgelere doğru kanallanarak bölgesel kalkınmanın gerçekleştirilmesinde önemli bir teşvik aracı olmaktadır. Diğer taraftan serbest bölgelerdeki faaliyet kazançları kurumlar vergisinden muaf tutulmak suretiyle bu bölgelerde yapılacak yatırımlar da teşvik edilmiş olmaktadır. Ayrıca, kurumların dünyadaki teknolojik değişime ayak uydurabilmelerini sağlamak amacıyla, kurumlar vergisi mükellefleri yaptıkları araştırma ve geliştirme harcamalarını geçmemek üzere ödemeleri gereken kurumlar vergisinin yüzde 20'sini üç yıl süreyle erteleyebilmektedirler.³² (32).

3. KURUMLAR VERGİSİ UYGULAMASININ FİRMALARIN İHRACAT VE

DÖVİZ KAZANDIRICI FAALİYET KARARLARI ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

Günümüzde gerek gelişmiş ve gerekse gelişmekte olan ülkeler ihracat ve döviz gelirlerinin artırılması konusunda büyük çabalar içerisinde. Bu çabalar ihracatı teşvik tedbirlerini beraberinde getirmektedir.

İhracatı teşvik tedbirleriülkedenülkeye farklılık göstermesine rağmen, genel olarak çeşitliülkelerde uygulanmakta olan ihracatı teşvik tedbirlerini; ihracatta prim sistemi, ihracatta vergi iadesi, vergi indirim ve muafiyeti,³³ girdi teşvikleri ve pazarlama yardımları olmak üzere dört ana başlık altında toplamak mümkündür.

Ülkemizde de 1980'li yılların başında gündeme gelen ekonomik istikrar politikasının amaçlarının başında enflasyonu önlemek, ihracat artışı yoluyla dış dengeyi sağlamak ve serbest piyasa ekonomisine işlerlik kazandırmak gelmekteydi. İstikrar tedbirleri ile ihracat gelirlerinin artırılması suretiyle cari işlemler dengesinin iyileştirilmesi ve dış borç ödeme potansiyelinin artırılması hedefleniyordu. Bunun gerçekleştirilebilmesi için de ihracatın, kredi ve vergi politikaları ile desteklenmesi öngörülmekteydi.

Vergi politikaları ile ihracatın ve döviz kazandırıcı işlemlerin teşvik edilmesi çerçevesinde, 1981 yılı başından itibaren kurumlar vergisi uygulamasına beş yeni istisna dahil edilmiştir. Bunlar; sanayi ürünleri

³¹ Numan Akar, "Mevzuat ve Uygulama Açısından Yatırım Finansman Fonu", Yatırımlar Dergisi, Haziran-1991, s. 8.

³² DİE'nin yaptığı bir araştırmaya göre, özel sektör kuruluşlarının 1990 yılındaki araştırma ve geliştirme harcamaları 239 Milyar TL. civarındadır.

³³ Rıdvan Karluk, Türkiye'de İhracata Yönelik Dış Ticaret Politikası ve İhracatın Yapısal Analizi, Eskişehir İTİA Yayınları, Eskişehir-1981, s. 111.

ihracat istisnası, yaş meyve sebze ihracat istisnası, dış navlun hasılat istisnası, turizm hasılat istisnası ve yurtdışı müteahhitlik kazançları istisnalarıdır.

İhracat ve döviz kazandırıcı faaliyet istisnalarının 1986-1991 dönemine ilişkin olarak gelişimi ve devlete maliyeti Tablo-13'de hesaplanmıştır. 1991 yılında sözkonusu beş istisnanın devlete maliyeti 1.241 milyar TL.'dir.

Tablo-13'de de görülebileceği gibi, ihracat ve döviz kazandırıcı faaliyetler ile ilgili istisnalardan en yaygın kullanılanı sanayi ürünleri ihracat istisnasıdır. Bu istisna nedeniyle devletin uğradığı kayıp 1.065 milyar TL.'dir. Bu tutarı toplam kayıp içerisindeki payı yüzde 85.8, turizm istisnasından doğan kaybın payı yüzde 7.9, dış navlun hasılatından doğan kaybın payı yüzde 2.4, yaş meyve sebze ihracat istisnasından doğan kaybın payı yüzde 2.3, yurtdışı müteahhitlik kazançları istisnasından doğan kaybın payı ise yüzde 1.6'dır.

TABLO : 13 - İhracat ve Döviz Kazandırıcı Faaliyetler ile İlgili İstisnaların Devlete Maliyeti (Milyon TL)

	1986	1987	1988	1989	1990	1991
A. İSTISNA TUTARI	236,826	312,028	818,579	1753,071	2812,362	3205,782
1. Sanayi ürünleri ihracat istisnası	137,496	199,070	659,424	1553,577	2474,523	2750,370
2. Yaş Meyve Sebze ihracat istisnası	14,830	34,397	25,435	29,012	86,342	74,608
3. Dış Navlun Hasılatı İstisnası	7,874	20,269	39,509	53,631	74,026	77,184
4. Y.Dışı Müteahhitlik Kazançları İstisnası	69,514	28,611	39,509	47,542	77,026	49,217
5. Turizm İstisnası	7,112	29,681	54,702	69,309	100,445	254,403
B. VAZGEÇİLEN KURUMLAR VERGİSİ {(A)*(0.46)}	108,940	143,533	376,546	806,413	1293,687	1474,660
1. Sanayi ürünleri ihracat istisnası	63,248	91,572	303,335	714,645	1138,281	1265,170
2. Yaş Meyve Sebze ihracat istisnası	6,822	15,823	11,700	13,346	39,717	34,320
3. Dış Navlun Hasılatı İstisnası	3,622	9,324	18,174	24,670	34,052	35,505
4. Y.Dışı Müteahhitlik Kazançları İstisnası	31,976	13,161	18,174	21,869	35,432	22,640
5. Turizm İstisnası	3,272	13,653	25,163	31,882	46,205	117,025
C. VAZGEÇİLEN FONLAR {(B)*(0.05 ve 0.07)}	5,447	7,177	18,827	56,449	90,558	103,226
1. Sanayi ürünleri ihracat istisnası	3,162	4,579	15,167	50,025	79,680	88,562
2. Yaş Meyve Sebze ihracat istisnası	0,341	0,791	0,585	0,934	2,780	2,402
3. Dış Navlun Hasılatı İstisnası	0,181	0,466	0,909	1,727	2,384	2,485
4. Y.Dışı Müteahhitlik Kazançları İstisnası	1,599	0,658	0,909	1,531	2,480	1,585
5. Turizm İstisnası	0,164	0,683	1,258	2,232	3,234	8,192
D. HESAPLANAN GELİR VER. STOPAJI {(A)*(0.10)}	16,731	31,203	81,858	175,307	281,236	320,578
1. Sanayi ürünleri ihracat istisnası	13,750	19,907	65,942	155,358	247,452	275,037
2. Yaş Meyve Sebze ihracat istisnası	1,483	3,440	2,544	2,901	8,634	7,461
3. Dış Navlun Hasılatı İstisnası	0,787	2,027	3,951	5,363	7,403	7,718
4. Y.Dışı Müteahhitlik Kazançları İstisnası	0,000	2,861	3,951	4,754	7,703	4,922
5. Turizm İstisnası	0,711	2,968	5,470	6,931	10,045	25,440
E. HESAPLANAN FONLAR {(D)*(0.03 ve 0.05)}	0,502	0,936	2,456	8,765	14,062	16,029
1. Sanayi ürünleri ihracat istisnası	0,412	0,597	1,978	7,768	12,373	13,752
2. Yaş Meyve Sebze ihracat istisnası	0,044	0,103	0,076	0,145	0,432	0,373
3. Dış Navlun Hasılatı İstisnası	0,024	0,061	0,119	0,268	0,370	0,386
4. Y.Dışı Müteahhitlik Kazançları İstisnası	0,000	0,086	0,119	0,238	0,385	0,246
5. Turizm İstisnası	0,021	0,089	0,164	0,347	0,502	1,272
F. NET MALİYET {(B+C)-(D+E)}	97,154	118,571	311,060	678,789	1088,947	1241,279
1. Sanayi ürünleri ihracat istisnası	52,248	75,647	250,581	601,545	958,135	1064,943
2. Yaş Meyve Sebze ihracat istisnası	5,635	13,071	9,665	11,233	33,432	28,888
3. Dış Navlun Hasılatı İstisnası	2,992	7,702	15,013	20,766	28,663	29,886
4. Y.Dışı Müteahhitlik Kazançları İstisnası	33,575	10,872	15,013	18,408	29,824	19,057
5. Turizm İstisnası	2,703	11,279	20,787	26,836	38,892	98,505

Bu maliyetler ihracat ve döviz kazandırıcı faaliyetler ile ilgili istisnaların etkin olup olmadıkları sorusunu akla getirmektedir. Bu sorunun cevabını verebilmek için sözkonusu istisnaların esneklikleri aşağıda hesaplanmıştır.

Sanayi ürünü üretimi ve ihracatını teşvik etmek amacıyla ihdas edilen sanayi ürünü ihracat istisnasının sanayi ürünleri ihracatı içindeki payı, 1986-1991 döneminde önemli dalgalanmalar göstermek suretiyle ortalama yüzde 2.0 civarında gerçekleşmiştir. Bu dalgalanmalarda kurlar, istisna oranlarındaki değişimler önemli rol oynamıştır. Aynı gelişmeyi sanayi ürünleri ihracat istisnasının toplam ihracat ve GSMH içindeki payında da izlemek mümkündür.

TABLO : 14 - Sanayi ürünleri ihracat istisnasının Esneklikleri

	1986	1987	1988	1989	1990	1991	Dönem Ort.
TEMEL BÜYÜKLÜKLER (Milyar TL)							
- Sanayi ürünleri ihracat İst.	52,2	75,6	250,6	601,5	958,1	1064,9	
- Sanayi ürünleri ihracatı	4282,7	7743,9	14257,3	21806,3	30461,7	50362,6	
- Toplam ihracat	4991,5	8719,5	16568,9	24653,4	33793,5	56682,9	
- GSMH	39369,5	58564,8	100582,2	170412,4	287254,2	453206,0	
YÜZDE PAY							
- Sanayi ürünleri ihracatı	1,22	0,98	1,76	2,76	3,15	2,11	2,00
- Toplam ihracat	1,05	0,87	1,51	2,44	2,84	1,88	1,76
- GSMH	0,13	0,13	0,25	0,35	0,33	0,23	0,24
ESNEKLİKLER							
- Sanayi ürünleri ihracatı	1,80	0,36	0,38	0,67	5,86	0,77	
- Toplam ihracat	1,67	0,39	0,35	0,63	6,08	0,76	

Sanayi ürünleri ihracat istisnasının esnekliklerine bakıldığında ise, esnekliğin 1987 ve 1991 yıllarında birim esnekliğin üstünde yani verimli, diğer yıllarda ise birim esnekliğin altında yani verimsiz olduğu görülmektedir. Sözkonusu istisnaya dönemsel olarak bakıldığında ise, esnekliklerin 0.8 civarında olduğu ve dolayısıyla sanayi ürünü ihracat istisnasının verimli olmadığı görülmektedir.

Bazı tarım ve su ürünlerinin üretim ve ihracatını teşvik etmek ve dolayısıyla döviz girdilerini artırmak amacıyla, 1981 yılında yürürlüğe giren yaş meyve, sebze, kesme çiçek, süs bitkileri ve su ürünleri ihracat istisnasında da aynı gelişmeleri görmek mümkündür. Bu istisna ile ilgili yüzde paylar ve esneklikler Tablo-15'de hesaplanmıştır.

TABLO : 15 - Yaş Meyve Sebze ihracat istisnasının Esneklikleri

	1986	1987	1988	1989	1990	1991	Dönem Ort.
TEMEL BÜYÜKLÜKLER (Milyar TL)							
- Yaş Meyve Sebze ihracat İstisna	5,6	13,1	9,7	11,2	33,4	28,9	
- Yaş Meyve Sebze ihracatı	314,0	394,5	949,2	1140,1	1837,3	3006,5	
- Toplam ihracat	4991,5	8719,5	16568,9	24653,4	33793,5	56682,9	
- GSMH	39369,5	58564,8	100582,2	170412,4	287254,2	453206,0	
YÜZDE PAY							
- Yaş Meyve Sebze ihracatı	1,79	3,31	1,02	0,99	1,82	0,96	1,65
- Toplam ihracat	0,11	0,15	0,06	0,05	0,10	0,05	0,09
- GSMH	0,01	0,02	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01
ESNEKLİKLER							
- Yaş Meyve Sebze ihracatı	0,19	-5,40	1,24	0,31	-4,68	1,48	
- Toplam ihracat	0,57	-3,45	3,01	0,19	-4,98	1,62	

Yaş meyve, sebze ihracat istisnasınıyaş meyve ve sebze ihracatı içindeki payı, incelenen dönemde 1.65 olarak hesaplanmaktadır. Esnekliklere bakıldığında ise, sözkonusu istisnanın etkin olduğu söylenebilir. Ancak, etkinlik derecesinin düşük olduğu göze çarpmaktadır. Diğer bir deyişle, yaş meyve ve sebze ihracat istisnasında bir birimlik artış, yaş meyve ve sebze ihracatını 1.48 birim artırılabilmektedir.

Dış navlun hasılat istisnası, uluslararası taşımacılık sektörünü teşvik etmek suretiyle döviz girdilerini artırmayı amaçlamaktadır. Dış navlun hasılat istisnasının mutlak ve nisbi gelişmesi Tablo-16'da verilmektedir.

TABLO : 16 - Dış Navlun Hasılat İstisnasının Esneklikleri

	1986	1987	1988	1989	1990	1991	Dönem Ort.
TEMEL Büyüklükler (Milyar TL)							
- Dış Navlun Hasılat İstisnası	3,0	7,7	15,0	20,8	28,7	29,9	
- Dış Navlun Hasılatı	372,9	612,7	1189,2	2050,8	2399,0	4578,5	
- GSMH	39369,5	58564,8	100582,2	170412,4	287254,2	453206,0	
Yüzde Pay							
- Dış Navlun Hasılatı	0,80	1,26	1,26	1,01	1,19	0,65	1,03
- GSMH	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01
ESNEKLİKLER							
- Dış Navlun Hasılatı	0,41	0,99	1,89	0,45	21,29	1,11	

İncelenen dönemde dış navlun hasılat istisnasının, dış navlun hasılatı içindeki payı yüzde 1 civarındadır. Esnekliği ise birim esnekliğe ya da nötre oldukça yakındır.

Turizm müesseseleri ve seyahat acentalarının faaliyetleri sonucu elde ettikleri döviz gelirlerinin yüzde 20'si kurum kazancından indirilebilmekte ve bu suretle turizm faaliyetleri teşvik edilmektedir. 1991 yılında 254,4 milyar TL.'lik döviz geliri bu istisnadan yararlanmıştı. Turizm istisnası nedeniyle devletin uğradığı kayıp 98.5 milyar TL. civarındadır.

TABLO : 17 - Turizm Gelirleri İstisnasının Esneklikleri

	1986	1987	1988	1989	1990	1991	Dönem Ort.
TEMEL Büyüklükler (Milyar TL)							
- Turizm Gelirleri İstisnası	2,7	11,3	20,8	26,8	38,9	98,5	
- Turizm Gelirleri	635,9	1263,0	3345,9	5422,8	8409,6	11066,8	
- GSMH	39369,5	58564,8	100582,2	170412,4	287254,2	453206,0	
Yüzde Pay							
- Turizm Gelirleri	0,43	0,89	0,62	0,49	0,46	0,89	0,63
- GSMH	0,01	0,02	0,02	0,02	0,01	0,02	0,02
ESNEKLİKLER							
- Turizm Gelirleri	0,31	1,96	2,13	1,23	0,21	0,73	

Turizm gelirleri istisnası azalan getiriye sahip olup, esnekliği birim esnekliğin altındadır. Sözkonusu istisnanın turizm gelirlerine karşı esnekliği 0.73 olarak hesaplanmaktadır. Diğer bir ifade ile, turizm istisnasındaki bir birimlik artış, turizm gelirlerinde bir birimin altında artışa neden olmaktadır.

Yurt dışında yapılan inşaat, onarım, montaj işleri ve teknik hizmetlerden sağlanan kazançların belirli bir yüzdesinin kurum kazancından indirilmesi suretiyle vergi dışı bırakılması, Türk müteahhitlik firmalarının yurtdışı faaliyetlerini teşvik ederek döviz gelirlerini artırmayı amaçlamaktadır. Yurtdışı müteahhitlik gelirleri istisnasının esneklikleri, incelenen dönemde önemli dalgalanmalar göstermektedir.

TABLO : 18 - Yurtdışı Müteahhitlik Gelirleri İstisnasının Esneklikleri

	1986	1987	1988	1989	1990	1991	Dönem

								Ort.
TEMEL BÜYÜKLÜKLER (Milyar TL)								
- Y.Dışı Mütahhitlik Gel. İstisnası	33,6	10,9	15,0	18,4	29,8	19,1		
- Y.Dışı Mütahhitlik Gelirleri	201,5	250,7	676,3	1234,3	1932,2	3006,5		
- GSMH	39369,5	58564,8	100582,2	170412,4	287254,2	453206,0		
YüzDE PAY								
- Y.Dışı Mütahhitlik Gelirleri	16,66	4,34	2,22	1,49	1,54	0,63		2,48
- GSMH	0,09	0,02	0,01	0,01	0,01	0,00		0,01
ESNEKLİKLER								
- Y.Dışı Mütahhitlik Gelirleri	-0,36	4,46	3,65	0,91	-1,54	-6,69		

Yurtdışı müteahhitlik gelirleri istisnasına dönem ortalaması olarak bakıldığında, esnekliği negatif işaretli olarak bulunmaktadır. Bu ise, yurtdışı müteahhitlik faaliyet kararlarının kurumlar vergisi istisnasından bağımsız olarak alındığını göstermektedir. Ancak yurtdışı müteahhitlik gelirleri içerisinde yurtdışından transfer edilen işçi ücretleri de bulunmakta ve bu tür gelirleri ayıklamak mümkün olamamaktadır. Dolayısıyla bu esnekliğin bir miktar değişebileceği de gözönünde bulundurulmalıdır.

Bilindiği gibi, dar mükellef kurumlar sadece yurt içinde elde ettikleri kazançlar üzerinden vergilendirilmektedir. Dar mükellef kurumların yurtdışı faaliyetlerinden elde ettikleri kazançlar istisnası ile bu konu daha açık hale getirilmektedir. Bu suretle, dar mükellef kurumların yurtdışı kazançlarını Türkiye'ye getirmesi teşvik edilerek, döviz girdilerinin artırılması amaçlanmaktadır.

İhracat ve döviz kazandırıcı faaliyetlerle ilgili kurumlar vergisi istisnalarına genel olarak bakıldığında, bu istisnaların hemen tamamının etkin olmadığı ya da etkinlik derecesinin düşük olduğu gözlenmektedir. Diğer bir deyişle, kurumlar vergisi istisnalarını kullanmak suretiyle ihracat ve döviz kazandırıcı faaliyet kararlarını etkileme politikasının verimli olarak çalışmadığı görülmektedir. Bu tür istisnaların etkin olmayışında kanımızca aşağıdaki faktörler etkili olmaktadır.

- İhracat ve döviz kazandırıcı faaliyetler ile ilgili istisnalardan faydalanabilmek için kurumun karlı olması gerekmektedir. Kurum karlı olsa bile, kurum kazancından önce G.V.K.'nın mükerrer 39. maddesinde sayılan kazançlar, kanunen kabul edilmeyen giderler, geçmiş yıl zararları mahsup edilmektedir. Varsa kalan kurum kazancı üzerinden bu tür istisnalar düşülmektedir. Dolayısıyla, istisnalardan yararlanılamamakta ya da kısmen yararlanılabilmektedir.

- İndirim konusu yapılamayan kazançların, gelecek yıllar kurum kazancından indirilebilmesi mümkün olamamaktadır. Bu ise istisnanın etkinliğini azaltmaktadır.

- Kurum kazancından bu tür istisnalar nedeniyle indirilmek suretiyle, kurumlar vergisine tabi tutulmayan kazançlar üzerinden yüzde 10 oranında gelir vergisi kesintisi ve bu kesinti üzerinden yüzde 5 oranında fon kesintisi yapılmaktadır. Bu durum istisnanın çekiciliğini kaybetmesine neden olmaktadır.

- Bu tür istisnalardan faydalanabilmek önemli bürokratik işlemler ve kanuni limitlere uyulmasını gerektirmektedir. Örneğin sanayi ürünleri ihracat istisnasından faydalanabilmek, asgari 250.000 ABD dolarlık ihracat gerçekleştirmeyi gerektirmektedir. Bu tür düzenlemeler küçük firmaların aleyhine olmakta ve etkinliği kısıtlamaktadır.

- Sözkonusu istisnaların önemli bir bölümünden üretim aşamasında değil, işletme aşamasında yararlanılabilmektedir.

- Sanayi ürünü ihracat istisnası, yaş meyve sebze ihracat istisnası ve dış navlun hasılat istisnası 1990 yılından itibaren daraltılmıştır. Sözkonusu üç istisnaya ilişkin istisna oranı; 1990 yılı öncesinde yüzde 20 iken, 1990 yılı için yüzde 18'e, 1991 yılı için yüzde 12'ye, 1992 yılı için yüzde 8'e ve 1993 yılı için yüzde 5'e düşürülmüştür. Bu daralmanın istisnanın etkinliğini azaltması doğaldır.

- İstisnalara baz teşkil eden matrahın hesaplanmasında fiili ihraç tarihindeki ya da taşımanın yapıldığı tarihdeki kurlar esas alınmaktadır. Oysaki ihracat bedelinin veya taşıma bedelinin tahsil edildiği zamanda kurlar değişiklik gösterebilmektedir. Dolayısıyla, fiili ihraç tarihi ile tahsilat tarihi arasında bir kur farkı doğmaktadır. Doğan bu kur farkının istisna matrahına dahil edilmemesi de sözkonusu istisnaların teşvik edici yönünü kısıtlamaktadır.

- Vergi planlamasının kolayca yapılabilmesi imkanının bulunması, vergisel teşviklerin pratik olarak önemini azaltmaktadır.

4. KURUMLAR VERGİSİ UYGULAMASININ MALİ SİSTEM VE FİRMALARIN

FİNANSMAN KARARLARI ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

Kurumlar vergisi uygulamasının sermaye piyasası, bankacılık ve diğer aracı kurumlar ve dolayısıyla firmaların finansman kararları üzerindeki etkilerinin analiz edilmesi bu bölümün konusunu teşkil edecektir.

A. Sermaye Piyasası üzerindeki Etkileri

Kurumlar vergisinin sermaye piyasası üzerine etkilerini, arz ve talep yönlü etkiler olmak üzere iki ana başlık altında toplamak mümkündür.

a) Kurumlar Vergisinin Menkul Kıymet Arzı üzerindeki Etkileri

Kurumların hisse senedi, tahvil gibi menkul kıymet ihraçlarında artış sağlanması ya da menkul kıymet arzının artması, sermaye piyasasının gelişmesinde önemli bir etkidir. Menkul kıymet ihraçlarında artış sağlanabilmesi ise, hem bu kıymetleri ihraç eden kurumların gelişmesine, hem de bu kurumların kullanabilecekleri alternatif fonların maliyetine bağlıdır.³⁴ (34).

Kurumlar vergisi uygulamasında, sözkonusu kıymetleri ihraç edebilecek kurumların gelişmesini ya da kurumlaşmayı teşvik edici hükümler bulunmaktadır. Bu hükümlerin başlıcalarını aşağıdaki gibi sıralamak mümkündür.

aa) Halka açık anonim şirketleri teşvik etmek için kurumlar vergisi oranı halka açıklık derecesine göre farklılaştırılmaktadır:

ödenmiş sermayelerinin en az yüzde 25'inin, herbirinin payı yüzde 1'in altında olan 200'den fazla ortağa ait olması halinde, kurumlar vergisi oranı yüzde 40 olarak uygulanmaktadır. Bu oran ödenmiş sermayelerinin en az yüzde 51'inin sözkonusu ortaklara ait olması halinde yüzde 35, ödenmiş sermayelerinin en az yüzde 80'inin sözkonusu ortaklara ait olması halinde ise yüzde 30'dur.

Sözkonusu kurumlar vergisi teşviğinin etkin olabilmesi, K.V.K.'nda belirtilen halka açıklık tanımının Türkiye'deki şirketlerin ortaklık yapılarına uyumlu olması ile mümkündür. Sermaye Piyasası Kurulu'nun 61 şirket üzerinde yaptığı bir

çalışmaya göre, Türkiye'de genel olarak şirketlerin yüzde 70.5'inde çoğunluğa 1,2 veya 3 ortağın sahip olduğu ortaya çıkmıştır. Aynı çalışmada, 61 şirketin yüzde 22.9'unda çoğunluğa tek bir ortak sahip olup, ortalama olarak şirket sermayesinin yüzde 70.4'ünü ellerinde bulundurduğu gözlenmektedir.³⁵ (35). K.V.K.'nda yer alan tanım ile Türkiye'deki şirketlerin ortaklık yapıları karşılaştırıldığında, bu teşviğin

³⁴ Mecit Eş, Türkiye'de Vergilerin Sermaye Piyasasının Gelişmesine Etkileri, Anadolu Üniversitesi İ.İ.B.F Yayınları, Eskişehir-1987, s.11.

³⁵ Rüya Kadriyade, Türkiye'de Sermaye Piyasasının Arz Yönünün Geliştirilmesinde Vergiler, SPK Araştırma Raporu, Ankara, 1989, s. 20.

istenen sonuçları vermesi oldukça zor görülmesine karşılık, bu alanda atılmış olumlu bir adım olarak değerlendirilmekteyiz.

Diğer taraftan, kurumlar vergisi bünyesinde bulunan çeşitli teşviklerin efektif kurumlar vergisi oranını düşürmesi de, oran indirimi yoluyla halka açık şirketleri ve dolayısıyla sermaye piyasasını teşvik etme yaklaşımının etkinliğini azaltmaktadır.

bb) Sermaye şirketleri, vergisel açıdan şahıs şirketlerine göre daha avantajlıdır:

En yüksek gelir vergisi oranı yüzde 50 iken, kurumlar vergisi kanuni oranı yüzde 46 seviyesindedir. 1.250 milyon TL'nin üzerinde gelir elde eden gelir vergisi mükellefleri, kurumlar vergisi mükelleflerine göre daha yüksek oranda vergilendirilmektedir. Diğer bir deyişle, 1.250 milyon TL gelir elde eden gelir vergisi mükellefi, ortalama yüzde 46 oranında vergilendirilmiş olmakta ve bu tutarın üzerindeki gelirlerde vergi oranı yüzde 50'ye doğru yaklaşmaktadır.

Diğer taraftan, bir çok yatırım ve ihracat istisnasından sadece kurumlar vergisi mükellefleri yararlanabilmektedir. Bu istisnalar nedeniyle kurumlar, ikinci bölümde hesaplandığı gibi efektif kurumlar vergisi oranlarını, yüzde 25'ler seviyesine indirebilmektedirler.

Ayrıca, kurumlar vergisi mükellefleri önceki bölümlerde belirtildiği gibi hızlandırılmış amortisman, yeniden değerlendirme gibi uygulamalarda ayrıcalıklara sahiptirler. Örneğin, kurumlar vergisi mükellefleri gelir vergisi mükelleflerinden ayrıcalıklı olarak, iktisadi kıymetin değerlemeden sonraki değerleri üzerinden amortisman ayırma imkanına sahip olduğu gibi, yeniden değerlendirme sonucunda ortaya çıkan değer artışının kurum sermayesine ilave edilmesi durumunda herhangi bir vergilendirmeye de tabi tutulmamaktadır.

cc) Kurumlarındış büyümesine yönelik kurumlar vergisi teşvikleri de sözkonusudur:

İşletmelerin ofofinansman veya işletme ortaklarıncı finanse edilmesi ile büyümesi şeklindeki iç büyüme yanında, şirketler arasındaki ilişkilerden doğan dış büyüme yoluyla kurumlaşma da sermaye piyasasının arz yönünün gelişmesini etkilemektedir.

Kurumlar vergisinin dış büyümeye etkisi, iştirak kazançları istisnası ve devralınan kurumların geçmiş yıl zararları ile ilgili istisna vasıtasıyla olmaktadır. İştirak kazançları istisnası nedeniyle başka bir kurumun sermayesine iştirakten dolayı elde edilen gelirin kurumlar vergisine tabi tutulmaması ve zarar eden kurumların ekonomiye kazandırılması amacıyla, devralınan kurumun devralınan kurum zararlarını beş yılı geçmemek şartıyla kazancından indirebilmesi, kurumların birleşme ya da ortaklık yoluyla büyümesine katkıda bulunmaktadır.

Ayrıca, G.V.K.'nın 81. maddesinde düzenlenen hükümlerle, şahıs işletmelerinin bir sermaye şirketine aktif ve pasifiyle bütün halinde devrolunması ya da kollektif ve adi komandit şirketlerin nev'i değiştirilerek sermaye şirketi haline dönüşmesi hallerinde doğan değer artışlarının vergiye tabi tutulmaması da kurumlaşmayı dış büyüme yoluyla teşvik eden diğer unsurlardır.

Sermaye piyasasının arz yönünün gelişmesinde, menkul kıymetleri ihraç edebilecek kurumların gelişmesi ya da kurumlaşmanın sağlanması kadar, kurumların kullanabilecekleri alternatif fonların maliyetine de bakmak gerekmektedir. Sadece kurumlaşma menkul kıymet arzının artırılması için yeterli olamamakta, kurumların özellikle yatırımlarının finansmanında ihtiyaç duydukları fonların alternatif maliyetleri de önem kazanmaktadır.

Kurumlar ihtiyaç duydukları kaynağın temininde, öz kaynak (otofinansman ya da hisse senedi ihracı) ve yabancı kaynak (kredi kullanımı ya da tahvil ihracı) seçenekleri ile karşı karşıyadırlar. Bu seçimde, doğal olarak kaynağın kuruma maliyeti önemli rol oynamaktadır. Vergiler kaynak maliyetinin bir unsuru olarak düşünüldüğünde, kurumlar vergisi uygulamasının firmaların finansman davranışları üzerindeki etkileri kendiliğinden ortaya çıkmaktadır.

Kurumlar vergisi uygulamasının, kurumların kullanabilecekleri alternatif fonların maliyetine etkisi, ödenmiş sermayeye göre karlılık oranları dikkate alınarak hesaplanmıştır. Yapılan analizde dikkate alınan varsayımlar aşağıda belirtilmektedir.

- A firmasının 1991 yılı faaliyet karı 100 milyar TL, ödenmiş sermayesi ise 50 milyar TL. olarak alınmıştır.

- Gerçekleştirilen yatırım tutarı 20 milyar TL. olup, dış kaynak kullanılması durumunda yatırım döneminde faiz ödemesinin olmadığı kabul edilmektedir.

- 1991 yılında tahvil faiz oranı yüzde 76.8, banka yatırım kredisi faiz oranı yüzde 95.0 olarak gerçekleşmiştir.

TABLO : 19 - Alternatif Finansman Kaynaklarının Kurumlar Vergisi Açısından Değerlendirilmesi

	Kaynak Alternatifleri		
	Tahvil	Banka Kredisi	H.Senedi İhracı
(1) Faaliyet Karı	100,0	100,0	100,0
(2) Finansman Gideri	15,4	19,0	0,0
(3) Dönem Karı {(1)-(2)}	84,6	81,0	100,0
(4) Kurumlar Vergisi {(3)*(0.46)}	38,9	37,3	46,0
(5) Fonlar {(4)*(0.07)}	2,7	2,6	3,2
(6) Toplam Vergi {(4)+(5)}	41,7	39,9	49,2
(7) Vergi Sonrası Kar {(3)-(6)}	43,0	41,1	50,8
(8) ödenmiş Sermaye	50,0	50,0	70,0
(9) Karlılık Oranı {(7) / (8)}	86,0	82,3	72,5

Tablo-19'da görüldüğü gibi, tahvil ya da banka kredisi yoluyla finansman, hisse senedi ihraç ederek kaynak temin edilmesine göre daha karlıdır. Öz sermayeye göre karlılık oranı, hisse senedi ihracında yüzde 72.5 seviyesinde kalırken, banka kredisi yoluyla finansmanda karlılık oranı yüzde 82.3, tahvil yoluyla finansmanda ise yüzde 86.0'dır. Bu durum yabancı kaynaklara ödenen faizin indirim konusu yapılabilmesinden kaynaklanmaktadır.

Mevcut vergi sistemi, alternatif finansman kaynaklarını farklı oranlarda vergilendirmektedir. Vergi farklılıkları önemli boyutlarda olduğundan mevcut sistem özkaynak yerine, vergi yükü az olan yabancı kaynakların tercihine neden olmaktadır.³⁶

Bu tercihi özkaynak lehine çevirmek ve kurumların sermaye yapılarını güçlendirmek için bazı kurumlar vergisi istisnaları da mevcuttur. Bu istisnalar, hisse senedi emisyon primleri istisnası ile iştirak hisselerinin veya gayrimenkullerin satışından doğan kazanç istisnasıdır. Anonim şirketlerin gerek kuruluşlarında, gerek sermayelerini artırdıkları sırada çıkardıkları hisse senetlerinin itibari değerlerinin üzerinde elden çıkarılmasından, dağıtılmamak ve borsaya kayıtlı olmak şartıyla elde ettikleri kazançlar vergilendirilmemektedir. Diğer taraftan, kurumların iştirak hisselerinin veya gayrimenkullerinin satışından doğan 1987, s. 20.kazançları, satışını yaptığı yılda kurum sermayesine ilave edilmesi, anonim şirketler yönünden sermaye artırımı nedeniyle çıkarılacak hisse senetlerinin nama yazılı olması ve en geç altı ay içinde borsaya kote ettirilmesi şartıyla, kurumlar vergisine tabi tutulmamaktadır.

Sonuç olarak, kurumlaşmanın teşviki yoluyla sermaye piyasasının arz yönünün geliştirilmesi amacı ile kurumlar vergisi uygulama sınıralternatif fon kaynakları üzerindeki saptırıcı etkisi birbiriyle çelişkili uygulamalardır. Bir yandan kurumlaşmanın teşviki suretiyle sermaye piyasasının arz yönünün gelişmesi

³⁶ Sadık Baklacioğlu, "Anonim Ortaklıklarda Çeşitli Fon Kaynaklarının Maliyetleri, Kaynak Getirilerinin Vergi

Yükü ve Alternatif Finansman Kaynaklarının Ortaklıkların Vergiden Sonraki Karları üzerindeki Etkisi", Vergi Dünyası, Eylül-

arzu edilmekte iken, diğer yandan yine kurumlar vergisi uygulamaları ile banka kredisi ve tahvil yoluyla finansman cazip hale getirilmektedir.

b. Kurumlar Vergisinin Menkul Kıymet Talebi üzerindeki Etkileri

Sermaye piyasasının gelişmesi, menkul kıymetlerin arzına bağlı olduğu kadar, talebine de bağlı bulunmaktadır. Vergiler tasarruf araçlarının getiri oranlarını etkilediği için, menkul kıymet talebinde etkili olmaktadır.

Bu etkiyi görebilmek için alternatif tasarruf araçları, vergisel açıdan Tablo-20'de değerlendirilmektedir.

TABLO : 20 - Alternatif Tasarruf Araçlarının Vergisel Açından Değerlendirilmesi (1992)

	Tutar	Getiri Oranı	Yıllık Getiri	Vergi Oranı	Gelir Vergisi	Fon Kesin.	Net Getiri	Vergi Yükü
(1) Mevduat	1 000 000	0,742	741 700	0,10	74 170	3 709	663 822	10,5
(2) Döviz Tevdiat (Dolar) (***)			736 516		5 058	253	731 205	0,7
- Faiz Geliri	1 000 000	0,030	50 578	0,10	5 058	253	45 267	
- Değer Artış Getirisi			685 938	0,00	0	0	685 938	
(3) Hazine Bonosu								
- Gerçek Kişiler	1 000 000	0,982	981 600	0,00	0	0	981 600	0,0
- Kurumlar	1 000 000	0,982	981 600	0,15	147 240	7 362	826 998	15,8
(4) Devlet Tahvili								
- Gerçek Kişiler	1 000 000	0,776	776 400	0,00	0	0	776 400	0,0
- Kurumlar	1 000 000	0,776	776 400	0,10	77 640	3 882	694 878	10,5
(5) Tahvil	1 000 000	0,820	819 500	0,10	81 950	4 098	733 453	10,5
(6) Hisse Senedi			148 430		0	0	148 430	0,0
- Kar Payı (*)	1 000 000	0,232	232 000	0,00		0	0	232 000
- Değer Artış Getirisi (**)		-0,084	-83 570	0,00	0	0	-83 570	
(7) Varlığa Dayalı Menkul Kıymet	1 000 000	0,780	780 000	0,10	78 000	3 900	698 100	10,5
(8) Repo								
- Gerçek Kişiler				0,00				
- Kurumlar				0,10-0,15				

(*) Kurum bünyesinde vergilendirildiği için gelir vergisi kesintisi yoktur.
(**) 60 milyon lirayı aşmamak ve yetkili banka ve aracı kurumlar yoluyla elden çıkarmak şartıyla
31.12.1999 tarihine kadar gelir vergisinden istisna edilmiştir.

Tablodan da görülebileceği gibi, tasarruf araçları üzerindeki vergi yükleri farklılık göstermektedir. Mevduat, tahvil ve varlığa dayalı menkul kıymetler üzerindeki vergi yükü yüzde 10.5 iken, döviz tevdiat hesapları üzerindeki vergi yükü binde 7 civarında kalmaktadır. Diğer taraftan, hazine bonusu, devlet tahvili ve repo üzerindeki vergi yükü gerçek kişiler için sıfırdır. Kurumlarda ise vergi yükü, hazine bonusu üzerinde yüzde 15.8, devlet tahvili üzerinde yüzde 10.5 ve repo üzerinde yüzde 10.5-15.8 olarak hesaplanmaktadır. Hisse senetleri üzerindeki vergi yükü sıfır gözükmeyle birlikte, kar paylarının kurum bünyesinde vergilendirildiği unutulmamalıdır.

özellikle gerçek kişiler üzerindeki vergi yükleri incelendiğinde, mevcut uygulamanın sermaye piyasasının talep yönünü olumsuz yönde etkilediğini söylemek yanlış olmayacaktır. Çünkü, mevcut uygulamada döviz tevdiat, hazine bonusu, devlet tahvili ve reponun vergi yükü düşük olduğundan bu tür tasarruf araçlarının net getirisini artırmakta ve sözkonusu tasarruf araçlarını tasarruflular için cazip hale getirmektedir. Diğer bir deyişle mevcut düzenlemeler tasarrufların sermaye piyasası dışında tutulmasına neden olmaktadır. Bunun ise arzulan bir durum olmadığı açıktır.

Ayrıca, kurumlar G.V.K'nun mükerrer 39. maddesinde düzenlenen hükümlerle, hazine bonusu, devlet tahvili ve gelir ortaklığı senetleri gelirlerini kurum kazancından indirebilmekte ve nihai olarak yüzde 10-15 oranında vergilendirilmektedirler. Bu uygulama ise, firmalara vergi planlaması yapma imkanını vermektedir. Diğer bir deyişle, firmalar ödeyecekleri kurumlar vergisi oranını istedikleri gibi ayarlama imkanına kavuşmaktadırlar.

Bu açıdan alternatif tasarruf araçları üzerindeki vergi yüklerinin birbirine yaklaştırılması ve hatta sermaye piyasası araçları lehine dönüştürülmesi gereği ortada durmaktadır.

B. Bankacılık Kesimi üzerindeki Etkileri

Kurumlar vergisi uygulamasının sermaye piyasası üzerine etkilerini arz ve talep yönlü olarak inceledikten sonra, kurumlar vergisi uygulamasının bankacılık kesimi üzerine etkilerini analiz etmek yararlı olacaktır.

Bankalar, mevduat veya diğer şekillerde tasarruf sahiplerinden topladıkları fonları kendi hesaplarına ödünç verme ve diğer mali işlemlerde kullanmayı esas ve devamlı uğraşı haline getirmiş olan finansman kurumlarıdır. Bankacılık sektöründe son yıllarda önemli bir gelişme dikkati çekmektedir. Sektör, bankacılık işlevlerinden giderek uzaklaşan bir gelişme sürecine girmiş ve bankacılık sektörüne açılan kredilerde bir azalma eğilimi ortaya çıkmıştır.

Bankaların kredilerinde son yıllardaki görece azalmanın nedenlerinden bir tanesi, yüksek maliyetler nedeniyle kredi talebindeki yetersizlikler olmakla beraber, tanınan vergi avantajları nedeniyle bankaların kredi vermek yerine, devlet tahvili ve hazine bonusu olarak menkul kıymet portföylerini genişletmeleri diğer faktör olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu gelişmeyi bankaların toplulaştırılmış gelir tablosundan da görmek mümkündür. Bu amaçla, aşağıda bankaların elde ettikleri faiz gelirlerinin oransal dağılımı incelenmektedir.

Tablo-21'den de görülebileceği gibi, özel ticaret bankalarının kredi vermek suretiyle elde ettikleri faiz gelirlerinin, toplam faiz gelirleri içerisindeki payı 1986-1991 döneminde nispi olarak azalmaktadır. Buna karşılık, aynı dönemde sahip oldukları menkul değerler üzerinden sağlanan faiz gelirlerinin payında bazı yıllarda 10 puan civarında artış olduğu gözlenmektedir.

TABLO : 21 - Özel Ticaret Bankalarının Faiz Gelirlerinin Dağılımı (Yüzde)

	1986	1987	1988	1989	1990	1991
Krediler	72,1	73,1	69,7	62,5	69,4	71,4
Menkul Değerler Cüzdanı	17,9	14,3	20,5	26,1	23,2	20,4
Bankalar	4,4	4,1	4,7	6,8	3,9	4,1
Mevduat Munzam Karşılığı	0,4	2,7	0,6	0,6	0,5	0,3
Bankalararası Para Piyasası	0,0	0,0	0,0	1,1	1,0	1,1
Diğer	5,2	5,8	4,6	2,9	2,0	2,6
Toplam	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Kaynak : Bankalarımız 1986-1991, Türkiye Bankalar Birliği						

Menkul değerler cüzdanından elde edilen faizlerin toplam faizler içindeki payı, 1986 yılında yüzde 17.9 ve 1987 yılında yüzde 14.3 iken, son yıllarda yüzde 20'nin üzerine çıktığı görülmektedir. Buna karşılık kredilerden sağlanan faiz gelirleri payının incelenen dönem boyunca yüzde 70'ler seviyesinde kaldığı, bazı yıllarda ise bir miktar düştüğü gözlenmektedir. Özellikle bu düşme 1988 ve 1989 yıllarında belirginleşmekte, ancak kamu menkul kıymetleri üzerine konan stopaj oranının 1989 yılında yüzde 10 olarak belirlenmesi, bu eğilimi 1990 ve 1991 yıllarında tekrar tersine çevirmektedir. Bu durum, bankaların işlevlerini nispeten azaltarak, tanınan vergisel avantajların da etkisiyle devlet tahvili ve hazine bonolarına yöneldiklerini teyid etmesi bakımından önemlidir.

Bu gelişmeyi daha da belirginleştiren bir diğer gösterge, bankaların elinde bulunan devlet tahvili ve hazine bonusu stokudur.

Tablo-22'de görüldüğü gibi, 1986 yılında toplam hazine bonusu stokunun yüzde 60.8'i bankaların elinde iken, bu oran son yıllarda yüzde 90'lar seviyesine çıkmıştır. Bankaların ellerinde bulundurdukları devlet tahvili stokunda ise önemli bir dalgalanma gözükmemektedir. Bu durum, bankaların kısa vadeli kamu menkul kıymetlerini tercih ettiğini göstermektedir.

TABLO : 22 - Bankaların Devlet Tahvili ve Hazine Bonusu Stoku (Yüzde)

	1986	1987	1988	1989	1990	1991
HAZİNE BONUSU	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
- Bankalar	60,8	85,1	93,5	89,2	94,4	91,2
- Resmi Kurumlar	33,2	8,3	3,7	6,7	3,9	4,1
- özel Kuruluşlar	4,4	6,5	2,9	4,1	1,7	4,7
- Tasarruf Sahipleri	1,5	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0
DEVLET TAHVİLİ	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
- Bankalar	92,5	82,2	90,4	91,8	85,4	83,3
- Resmi Kurumlar	2,1	13,5	6,7	5,6	13,8	15,5
- özel Kuruluşlar	1,5	2,9	2,3	2,3	0,7	1,1
- Tasarruf Sahipleri	3,8	1,3	0,6	0,2	0,1	0,0
Kaynak : Hazine Aylık Göstergeleri, Kasım - 1992, s.24						

Bankaların, kredi pazarlamasında yaşadıkları güçlüklerin yanında, banka kaynaklarının önemli bir bölümünü hazine bonusu ve devlet tahviline kaydırmalarının önemli nedeni vardır. Bunlardan birincisi vergisel avantajlar, ikincisi ise bu tür kamu menkul kıymetlerinin karşılık olarak tutulmasının zorunlu kılınmasıdır.

Vergisel avantajlarının önemli olanları, G.V.K.'nın mükerrer 39'uncu maddesiyle hazine bonusu ve devlet tahvilfaizlerinin ve bankaların iştiraklerinden elde ettikleri kar paylarının gelirden indirilmesi suretiyle kurumlar vergisine tabi tutulmayarak, sadece gelir vergisi kesintisi yapılması imkanı ile K.V.K.'nın 8/17. maddesinde yer alan devlet tahvili, hazine bonusu ve gelir ortaklığı senetlerinin elden çıkarılmasından sağlanan kazançların tamamının kurumlar vergisinden istisna edilmesidir. Ayrıca, K.V.K.'nın geçici 15. maddesinde yer alan hükümlerle, alacaklarını tahsil edemeyen bankaların alacaklarına karşılık olarak borçlu anonim şirketlerden hisse almaları halinde elde edecekleri kazançlar kurumlar vergisinden müstesna tutulmaktadır.

Bankaların, bankalararası mevduat haricinde kalan toplam mevduatının yüzde 35'ine karşılık gelen tutarda kullanılabilir değer tutma zorunluluğu vardır. Bu oranın 30 puanlık kısmı içinse devlet iç borçlanma senetleri tutmak durumundadırlar. Ayrıca, bankalar resmi mevduatın yüzde 65'ini, yedek akçelerinin belli bir oranını bu senetlere plase etmekle mükellef kılınmışlardır. Diğer taraftan, bankalararası para piyasasından borçlanmak isteyen bankalar, kendilerine tahsis edilen borçlanma miktarının yüzde 110-115'ine karşılık gelen bir miktarı teminat olarak vermekle yükümlü kılınmışlardır. Bu teminat, döviz ya da devlet iç borçlanma senedi olabilmektedir.

Bir yandan karşılık olarak tutma zorunluluğu, diğer yandan sağlanan vergisel avantajlar nedeniyle, bankaların kamu menkul kıymet portföyünü artırmaları, banka karlarının önemli bir kısmının vergi dışı kalmasını beraberinde getirmiş ve bankaların ödediği efektif kurumlar vergisi oranları Tablo-10'da da görülebileceği gibi, asgari kurumlar vergisi uygulamasına rağmen çok düşük seviyelerde gerçekleşmiştir.

Sözkonusu vergisel avantajlar devletin iç borçlanma imkanını kolaylaştırmakla birlikte, önemli tutarlardaki vergi gelirinin tahsilinden vazgeçilmesine neden olmaktadır. Bu ikilem içerisinde devletin bütçe açıklarını iç borçlanmayla finanse etmeye yönelik çabaları, kısa ve orta vadede faiz yükü nedeniyle bütçe açıklarının artışına sebebiyet vermektedir. Hazine'nin bu tür menkul kıymetleri satamayacağı endişesi ile korunan bu vergisel avantajlar, orta vadede daha fazla miktarda borçlanmayı beraberinde getirdiği gibi, krediye dönüşerek yeni vergi potansiyelleri yaratabilecek kaynaklar devlet tarafından kullanılmış olmaktadır.

C. Yatırım Fonları ve Ortaklıkları üzerindeki Etkileri

Kurumlar vergisi uygulamasının, sermaye piyasası ve bankalar üzerindeki etkileri yanında mali sistemin bir diğer önemli unsuru olan Yatırım Fonları ve Yatırım Ortaklıkları üzerindeki etkileri de sözkonusudur.

Yatırım Fonu; halktan katılma belgeleri karşılığı toplanacak paralarla, belge sahipleri hesabına, riskin dağıtılması esasına göre portföy işletmeciliği yapan sermaye piyasası kurumudur. Yatırım Ortaklıkları ise portföy işletmeciliği yapmak üzere kurulan anonim ortaklıklardır.

özellikle son yıllarda yatırım fonlarının sayısında önemli bir artış olduğu gözlenmektedir. Kasım-1992 itibariyle 78 adet yatırım fonu kurulmuştur. Bu gelişmeyi Tablo-23'de yatırım fonlarının toplam portföy değerinde de izlemek mümkündür.

TABLO : 23 - Yatırım Fonlarının Portföy Değeri ve Yapısı

	1986	1987	1988	1989	1990	1991
FON PORTFÖYÜNÜN DEĞERİ (Milyar TL)	53,1	136,1	441,2	1515,1	1628,0	2864,4
FON PORTFÖYÜNÜN YAPISI (Yüzde)	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
- Devlet Tah. & Hazine Bonosu	24,6	8,7	29,0	73,8	70,1	84,0
- özel Sektör Tahvili	51,0	65,2	38,6	19,0	19,1	8,7
- Hisse Senedi	0,5	0,2	2,0	2,1	2,5	1,2
- Dövizde Endeksli Senetler	10,1	4,0	5,2	1,9	4,9	2,5
- Finansman Bonosu	6,7	4,7	24,5	1,8	3,2	1,0
- Diğer	7,2	17,2	0,9	1,4	0,2	2,6
Kaynak : Sermaye Piyasası Kurulu Aylık Bülteni, Kasım-1992, s.57						
(*) 11 Aylık						

Görüldüğü gibi, 1987 yılında yatırım fonlarındaki toplam portföy değeri 53.1 milyar TL. iken, bu tutar Kasım-1992 itibariyle 2.864,4 milyar TL.'ye yükselmiştir. Yatırım fonlarının portföy yapısına bakıldığında ise, hazine bonosu ve devlet tahvilinin en önemli paya sahip olduğu göze çarpmaktadır.

Söz konusu yatırım fonları ve ortaklıklarının portföy işletmeciliğinden doğan kazançları, sermaye piyasasını teşvik etmek amacıyla K.V.K.'nin 8/12. maddesi gereği kurumlar vergisine tabi tutulmamaktadır. Bu tür kazançlar üzerinden gelir vergisi stopajı da yapılmamaktadır. Ancak, 17.11.1992 tarih ve 92/3802 sayılı B.K.K. ile, 1.1.1993 tarihinden itibaren elde edilecek gelirlere uygulanmak üzere, portföyünde yüzde 25'den az hisse senedi bulduran yatırım fonları ve yatırım ortaklıklarının portföy işletmeciliğinden doğan kazançları üzerinden yüzde 10 vergi kesintisi yapılması kararlaştırılmıştır.

Portföy işletmeciliği kazançları üzerine yüzde 10 oranında vergi konulması, bu tür faaliyetleri olumsuz yönde etkileyebilecektir. Ancak, yatırım fonlarının sayısı kadar bu fonların portföy yapısı da önemlidir. Portföyünde yüzde 25'den fazla hisse senedi bulduran yatırım fonlarının sayısı Kasım-1992 itibariyle sadece 3'tür. Dolayısıyla, bu düzenleme söz konusu yatırım fonlarının portföy yapısını hisse senedine doğru kaydırmayı teşvik etmesi bakımından önemli bir gelişmedir.

Portföy işletmeciliği istisnası nedeniyle, indirim konusu yapılarak kurumlar vergisi matrahından düşülen tutarları Tablo-4'de izlemek mümkündür. örneğin, 1990 yılı kazançlarından portföy işletmeciliği istisnası nedeniyle indirim konusu yapılan tutar 110.5 milyar TL.'dir. Bu suretle devletin tahsilinden vazgeçtiği vergi tutarı 54.4 milyar TL. civarında hesaplanmaktadır.

Kurumlar vergisi uygulamasının; sermaye piyasası, bankacılık kesimi, yatırım fonları, yatırım ortaklıkları ve dolayısıyla firmaların finansman davranışları üzerine etkilerini topluca incelendikten sonra, aşağıdaki hususların belirtilmesi yararlı olacaktır.

- Kurumlar vergisi uygulamasının mali kesimi etkileyen çeşitli hükümleri arasında çelişkiler mevcuttur. Bir yandan sermaye piyasasını geliştirmek için kurumlaşma ve halka açılma teşvik edilirken, diğer yandan kurumlar vergisinin alternatif finansman kaynakları üzerindeki etkisi incelendiğinde hisse senedi ihracı, dış kaynak (tahvil ya da banka kredisi) ile finansmana göre vergisel açıdan daha az caziptir. Bu avantaj faizlerin kurum kazancından indirilebilmesi imkanından kaynaklanmaktadır. Bu açıdan firmaların finansman kararlarını hisse senedi ihracı ya da otofinansman lehine teşvik edecek ve kaynak alternatifleri üzerindeki vergi yükünü eşitleyecek düzenlemelerin yapılması gereği vardır.

- Halka açıklık derecesine göre kurumlar vergisi oranı indirimi teşviği, halka açıklık tanımı Türkiye şartlarına uygun olmadığı için etkin olamamaktadır. Bu açıdan söz konusu teşvikte, halka açıklık ile ilgili şartların yumuşatılması gerekmektedir. Ayrıca, çeşitli teşvikler nedeniyle efektif kurumlar vergisi

oranının zaten çok düşük olması, oran indirimi yoluyla halka açılmayı teşvik etme yöntemini etkisizleştirmektedir.

- Türkiye'de aile ya da kapalı şirket olarak adlandırılan şirket yapısının değiştirilerek, halka açık şirket yapısının yerleştirilmesi sermaye piyasasının gelişmesi için önem arz etmektedir. Bunu gerçekleştirebilmenin en etkin yolunun, kurumlar vergisi sisteminde yeralan ve önceki bölümlerde saydığımız yatırım ve ihracat teşviklerinin halka açıklık şartına bağlanması olduğu düşünülmektedir.

- Yatırım indirimi teşviğinin sermaye piyasasının arz yönünün gelişmesini olumsuz yönde etkilemesi sözkonusudur. Bilindiği gibi, 1981 yılına kadar sadece özkaynaktan yapılan yatırımlar, yatırım indirimi istisnasından yararlanabilmekteydi. 1981 sonrası dönemde kredi ile finanse edilen yatırımlarında indirimden yararlanabilmesi mümkün olmuştur. Bu uygulama bir yandan yatırımları teşvik ederken, diğer yandan asgari özkaynak oranı uygulamasına rağmen, sermaye piyasasının arz yönünü olumsuz yönde etkilemektedir.

- Alternatif tasarruf araçları üzerindeki vergi yükleri farklılıklar göstermektedir. Sermaye piyasasının talep yönünün geliştirilmesi açısından, hisse senedi ve tahvil aleyhine farklılık gösteren vergi yüklerinin birbirine yaklaştırılması gerekmektedir. Örneğin, döviz tevdiat hesapları üzerindeki efektif vergi yükünün binde 7 olduğu bir mali sistemin sermaye piyasasının gelişmesini olumsuz yönde etkilemesi kaçınılmazdır.

- Gerek bankaların ve gerekse yatırım fonlarının portföylerinde ağırlıklı olarak hazine bonusu ve devlet tahvili bulundurduğu gözlenmektedir. 1992 yılı sonunda yapılan bir düzenleme ile, portföyünde yüzde 25'den az hisse senedi bulunduran menkul kıymet yatırım fonları ve yatırım ortaklıklarının portföy işletmeciliğinden doğan kazançları üzerinden yüzde 10 vergi kesintisi yapılmaya başlanması, bu tür kurumları portföylerinde daha çok hisse senedi bulundurmaya teşvik etmesi bakımından olumlu bir adımdır.

5. KURUMLAR VERGİSİ UYGULAMASININ FİRMA DAVRANIŞLARI

ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ KONUSUNDA YAPILAN ANKET ÇALIŞMALARI

VE ANKET SONUÇLARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

Firma davranışlarını belirlemede en etkin yöntem olan anket uygulamasına ülkemizde ve dünyada sıkça başvurulmaktadır. Firma davranışları konusunda ülkemizde özel sektör ve üniversite çevrelerinde yapılmış bazı anketler mevcut olduğu için, yeni bir anket yapmak yerine, bu anketlerin bizi ilgilendiren bölümlerinin derlenmesi yoluna gidilmiştir. Bu yolun seçilmesinin nedenleri aşağıda sıralanmıştır.

Mevcut anketlere şirketlerin katılma oranı, anketler özel sektör birlikleri tarafından gerçekleştirilmesine rağmen düşüktür.

- Mevcut anketlerde sorulan sorular tarafımızdan düzenlenebilecek sorulardan farklı olmayacaktır.

- Mevcut anketlerin özel sektör temsilcileri eliyle gerçekleştirilmesinin, ankete katılan firmaların daha sağlıklı ve doğru bilgi vermesinde önemli bir faktör olduğu düşünülmektedir.

- Yapılan anketlerde örnek hacmine dahil olan firmalar arasında büyük farklılıklar yoktur.

Sözü edilen anketler aşağıda özetlenmektedir.

a) Türk özel sektörünün yatırım teşvikleri konusunda istek ve beklentilerini belirlemek amacıyla Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (TOBB) tarafından bir araştırma yaptırılmıştır.³⁷ Bu araştırma ile

³⁷ Mustafa Mazlum, İlhan Yücel ve Muammer Tekeoğlu, özel Kesim Yatırım İmkanları ve Yatırım Kararlarında

yatırım ve ihracatla doğrudan ve dolaylı olarak ilgili görülen mevcut teşvik araçları, ekonomik-politik kararlar, siyasi istikrar, insan ve çevre faktörü ile diğer ilgili önemli konular hakkında sanayicilerin eğilimleri ve beklentileri belirlenmek istenmiştir. Araştırma imalat sanayi üzerinde yapılarak, 500 büyük sanayi kuruluşu arasında bulunan özel sektöre ait 186 firma ile 100 ve daha fazla işçi istihdam eden 400 adet firmaya anket yollanmıştır. Yapılan anket çalışmasına katılım oranı yüzde 33,0 olmuştur.

b) Gelir ve kurumlar vergilerinde muaflik ve istisnaların uygulama sonuçlarını belirleyebilmek için TOBB tarafından bir araştırma yaptırılmıştır.³⁸ (38). Bu amaçla 500 büyük firmaya gönderilen anketlerden 342'sine cevap alınabilmiştir. Böylece ankete katılım oranı yüzde 68,4 olmuştur.

c) Türkiye imalat sanayiinde firmaların davranış kalıplarını ve yatırım kararlarını analiz etmek amacıyla İstanbul Sanayi Odası (İSO) tarafından bir araştırma yaptırılmıştır.³⁹ İSO üyesi yaklaşık 7000 firmanın yüzde 5,0'ine yani 350 firmaya bu amaçla anket formu yollanmıştır. Bu ankete katılan firma sayısı 186'da kalmıştır. Diğer bir deyişle ankete katılım oranı yüzde 53,1 olmuştur.

d) Turizm sektörünü, planlı kalkınma döneminin başlatıldığı yıllardan günümüze kadar, politik ve ekonomik kararlar, yasal düzenlemeler ve alınan sonuçlar itibariyle incelemek amacıyla Turizm Yatırımcıları Derneği (TYD) tarafından bir araştırma yaptırılmıştır.⁴⁰ Araştırma, 56'sı tatil köyü ve 76'sı konaklama tesisi olmak üzere toplam 135 turizm işletmecisi ya da yatırımcısı üzerine uygulanmıştır. Değerlendirmeye alınan soru kağıdının örnek hacmine oranı yüzde 62,2 olmuştur.

e) Türkiye'nin 21. yüzyıla kalkınmış ve istikrarlı bir ülke olarak girebilmesi için, 1990'lı yıllarda hangi sorunlara ve hangi çözüm yöntemlerine öncelik vermesinin uygun olacağını, III. İzmir İktisat Kongresi öncesinde ana çizgileriyle belirlenmesi amacıyla bir araştırma yapılmıştır.⁴¹ 21. Yüzyıla Doğru Türkiye Araştırması, kamu kuruluşlarının üst yöneticileri, sendika başkanları, üniversite öğretim üyeleri, gazete ve dergi yazarları ve iş dünyasının kurduğu oda, dernek ve birliklerin üst yöneticileri arasından seçilen 700 kişilik bir örnek üzerine yüzyüze görüşme suretiyle uygulanmıştır.

f) Şirketlerin finansman yapılarının ve finansal karar süreçlerinin araştırılması için Sermaye Piyasası Kurulu (SPK) tarafından bir anket yapılmıştır.⁴² Anketin uygulama alanı 15 ilde 2648 anonim şirkettir. Ankete iştirak oranı yüzde 84,5 olmuştur.

Yukarıda sözü edilen anketlerden derlenen sorular ve yanıtlar aşağıda özetlenecek ve bunların sonuçları değerlendirilmeye çalışılacaktır. Sözkonusu anketlerden derlenen sorular ve cevapları ise ekte ayrıntılı olarak verilecektir.

- Firmaların kuruluş nedenleri arasında, talep koşullarının uygunluğu yüzde 66,9 paya sahip iken, sağlanan teşvikleri neden olarak gösterenlerin payı yüzde 3,8'de kalmaktadır.

- özel sektörün verilmesini istediği teşvikler arasında orta vadeli ve düşük faizli yatırım kredisi yüzde 32,4 pay ile ilk sırada yer alırken, daha yüksek yatırım indirimi teşviği isteyenlerin oranı yüzde 6,6 seviyesinde kalmaktadır.

- En yaygın olarak kullanılan kurumlar vergisi istisnaları, yatırım indirimi ve sanayi ürünleri ihracat istisnalarıdır.

Teşviklerin Etkinliği, TOBB Yayınları, Ankara-1990.

³⁸ Nezihe Sönmez ve Ali Galip ö.Halıcı, Gelir ve Kurumlar Vergilerinde İstisna ve Muafiyetlerin Uygulama Sonuçları ve Değerlendirilmesi, TOBB Yayınları, Ankara-1990

³⁹ Ahmet Çakmak, Nesrin Ertel ve Erol Katırcıoğlu, Türkiye özel Kesim İmalat Sanayiinde Firma Davranış Kalıpları ve Yatırım Kararları, İSO Yayınları, İstanbul-1991

⁴⁰ Turizm Yatırımcıları Derneği, Turizm Yatırımlarının Ekonomiye Katkıları, TYD Yayınları, İstanbul-1992

⁴¹ Oğuz Esen ve Ercan Enç. İzmir İktisat Kongreleri ve Gelecek 10 Yıl, 21. Yüzyıla Doğru Türkiye Araştırması, 1992.

⁴² SPK, Şirketler Kesiminin Finansman Eğilimleri Anketi, SPK Yayınları, Ankara-1992

- Kurumlar vergisi istisnalarının amaçlarına uygun olarak uygulanmasını engelleyen sebepler arasında, mevzuatın sık değiştirilmesi ilk sırada yer almaktadır.

- Turizm sektöründe yatırım kararı alınmasında en etkin faktör olarak turizme yönelik talep gösterilmektedir.

- Ekonomi kamuoyunda, teşviklerin yaygınlaştırılmasını ve kaldırılmasını isteyenlerin ağırlığı hemen hemen aynıdır.

- Sadece öncelikli sektörlerin teşvik edilmesini isteyenlerin ağırlığı yüzde 53'tür.

- Kurumlar vergisi istisnalarının artırılması suretiyle teşviklerin yaygınlaştırılmasını isteyenlerin oranı, yüzde 9.3'tür. Buna karşılık, kredi maliyetlerinin azaltılmasını isteyenlerin oranı yüzde 50.2'dir.

- İhracatın artırılabilmesi için teşviklerin üretim aşamasında verilmesini isteyenlerin ağırlığı yüzde 71.1'dir.

- Şirketlerin halka açılmasını sağlamak için vergisel teşvik isteyenlerin oranı yüzde 30.2, yatırım teşviklerinin halka açılma şartına bağlanmasını isteyenlerin oranı ise yüzde 25.3'tür.

- Firmaların ilk kuruluşunda kredi kullananların oranı giderek artış göstermektedir.

- Şirketlerin yüzde 59.8'i sermaye artırımı yoluyla halka açılmayı tercih ederken, yüzde 40.2'si mevcut hisselerin satışı yoluyla halka açılmayı tercih etmektedir. Bu yolun seçilmesinde en önemli neden olarak şirket ortaklarının tercihi gösterilirken, kurumlar vergisi emisyon primi istisnası ve iştirak kazançları istisnasını neden olarak gösteren firmaların oranı sırasıyla yüzde 10.9 ve yüzde 19.7'dir.

Genel olarak anket sorularına verilen cevaplar incelendiğinde, firmaların kurumlar vergisi istisnalarından faydalandığı, ancak ucuz kredi, prim ve gümrük muafiyeti gibi direkt teşvikleri kurumlar vergisi teşviklerine tercih ettiği göze çarpmaktadır. Diğer bir deyişle, kurumlar vergisi yoluyla teşvik isteyen firmaların oranı çok düşük seviyelerde kalmaktadır.

Kurumlar vergisi mükellefleri tarafından en yaygın şekilde kullanılan istisnalar; yatırım indirimi ve sanayi ürünü ihracat istisnalarıdır. Ancak, teşvikleri yaygınlaştırma biçimi olarak, bu tür istisnaları tercih edenlerin oranı yüzde 9'lar seviyesinde kalırken, kredi maliyetlerinin azaltılmasını tercih edenlerin oranı yüzde 50'yi aşmaktadır. Sermaye piyasasının gelişmesi konusunda ise, mevcut vergisel teşvikler yeterli görülmemektedir.

SONUÇ

Özellikle gelişmekte olan ülkelerde yatırımların, ihracatın, döviz gelirlerinin artırılması ve sermaye piyasasının geliştirilmesi gereği, bu ülkelerde teşvik araçlarını sürekli olarak gündemde tutmaktadır. Bu amaçla, parasal ve vergisel teşvikler yaygın olarak kullanım alanı bulmaktadır.

Türkiye'de de 1980'li yılların başından itibaren parasal teşviklerin yanında vergisel teşvikler de yaygın olarak kullanım alanı bulmuştur. Hemen bütün vergilerde olduğu gibi, kurumlar vergisinde de yatırımları, ihracatı, döviz kazandırıcı faaliyetleri ve sermaye piyasasını teşvik konusunda çeşitli teşvik edici hükümlere yer verilmiştir.

Teşvik edici bu hükümler sonucunda, 1991 yılında her 100 TL'nin 56 TL'si indirim ve istisna şeklinde kurum kazancından düşülmekte ve sadece 44 TL'si kurumlar vergisine tabi tutulmaktadır. 1991 yılında 17,9 trilyon TL indirim ve istisna şeklinde kurum kazancından düşülerek vergi matrahı dışında tutulmuş ve böylece 7,3 trilyon TL'lik kurumlar vergisi tahsilatından vazgeçilmiştir. Bu tutarınaynı yılda tahsil edilen kurumlar vergisine oranı yüzde 81,1'dir.

Teşvik edici hükümlerin boyutlarını göstermesi bakımından diğer önemli bir göstergesi, efektif kurumlar vergisi oranıdır. 1986 yılında yüzde 35.9 olan efektif kurumlar vergisi oranı, 1991 yılında yüzde

26,6 olarak hesaplanmaktadır. Bankacılık sektöründe ise, bu oranın çok daha düşük seviyelerde olduğu görülmektedir.

Kurumlar vergisi Kanunu'nda yeralan teşvik edici bu hükümlerin yaygın olarak kullanımının, beraberinde mali bir külfeti getirmesi ve dolayısıyla bütçe açıklarının önemli nedenlerinden birisi olması, bu tür vergisel teşviklerin gerekliliğini ve etkin olup olmadıkları sorusunu gündeme getirmektedir.

Mevcut verilerin 1986-1991 dönemi ile kısıtlı olması, etkinliğin ekonometrik yöntemlerle analizini güçleştirmektedir. Bu açıdan, kurumlar vergisinde yeralan en önemli yatırım, ihracat ve döviz kazandırıcı faaliyet teşviklerinin etkinliği, sözkonusu dönemdeki esnekliklerin hesaplanması suretiyle ölçülmeye çalışılmıştır.

Yatırım, ihracat ve döviz kazandırıcı faaliyetlerle ilgili kurumlar vergisi istisnalarının incelenen dönemdeki esnekliklerine bakıldığında, bu istisnaların hemen tamamının etkin olmadığı ya da etkinlik derecesinin düşük olduğu gözlenmektedir. Diğer bir deyişle, sözkonusu vergisel teşviklerin devlet açısından artan getiriye değil, azalan getiriye sahip oldukları görülmektedir.

Bu bulgular, özel sektör kuruluşları ya da üniversiteler tarafından yapılan eğilim anketleri sonuçlarıncada doğrulanmaktadır. Genel olarak anket sorularına verilen cevaplara bakıldığında, firmaların vergisel teşviklerden faydalandığı, ancak ucuz kredi, prim ve gümrük muafiyeti gibi direkt teşvikleri, kurumlar vergisi teşviklerine tercih ettiği göze çarpmaktadır.

Sermaye piyasasının arz yönünün geliştirilmesi açısından, kurumlar vergisi uygulamasında çok sayıda teşvik edici hüküm olmasına rağmen, bu teşviklerden bazılarının pratikte çalışmadığı, bazı hükümlerin ise birbiriyle çeliştiği görülmektedir. Bir yandan sermaye piyasasının arz yönünü güçlendirmek için kurumlaşma ve halka açıklık teşvik edilirken, diğer yandan mevcut kurumlar vergisi uygulaması yatırımların finansmanı açısından özkaynak yerine, vergi yükü az olan yabancı kaynakların tercihine neden olmaktadır. Halka açık anonim şirketlere sağlanan kurumlar vergisi oran indirimi teşviği, Kurumlar Vergisi Kanunu'nda belirlenen halka açıklık tanımı Türkiye'deki şirketlerin yapısını yansıtmadığı için pratikte çalışmamaktadır.

Sermaye piyasasının gelişmesi, menkul kıymetlerin arzına bağlı olduğu kadar, talebine de bağlı bulunmaktadır. Kurumlar vergisi uygulaması, alternatif tasarruf araçlarının getiri oranlarını sermaye piyasası araçları aleyhine farklılaştırmakta ve böylece sermaye piyasasının talep yönünü olumsuz yönde etkilemektedir.

Diğer taraftan, kurumlar vergisi uygulaması, bankaların asli işlevlerini nispeten azaltmalarına ve kaynaklarını devlet tahvili ve hazine bonosuna yönlentmelerine ve böylece vergi yüklerini istedikleri şekilde ayarlayabilmelerine neden olmaktadır.

Portföy işletmeciliği istisnası ile yatırım fonları ve ortaklıkları teşvik edilirken, bu kurumların portföy yapısı yine kurumlar vergisi uygulaması ile hisse senedi ve dolayısıyla sermaye piyasası aleyhine etkilenmektedir. 1993 yılından itibaren portföyünde yüzde 25'in altında hisse senedi bulduran yatırım fonlarının, portföy işletmeciliğinden doğan kazançları üzerinden yüzde 10 oranında gelir vergisi kesintisi yapılması ile ilgili düzenlemenin bu olumsuz etkiyi kısmen giderebileceği düşünülmektedir.

Sonuç olarak, Kurumlar Vergisi Kanunu'nda yeralan vergisel teşviklerin yeniden gözden geçirilmesi ve teşvik kapsamının daraltılması önem arz etmektedir. Etkin çalışmayan teşviklerin yürürlükten kaldırılması ve bu suretle elde edilecek kaynağın, artan getiriye sahip parasal ya da vergisel teşviklere kaydırılması yerinde olacaktır. Ayrıca, etkin olmakla birlikte amaçları bakımından birbirleriyle çelişen hükümlerin kaldırılması gerekmektedir.

Sermaye piyasasını etkin bir şekilde teşvik edebilmek için, parasal ya da vergisel teşviklerin halka açıklık şartına bağlanması faydalı olacaktır. Alternatif tasarruf araçları ve alternatif finansman

kaynakları üzerindeki vergi yükü, sermaye piyasası araçları lehine olacak şekilde yeniden düzenlenmelidir.

ABSTRACT

Tax incentives are one of the main instruments by which governments attempt to promote investment, export, and foreignexchange earning activities. Tax incentives have been used widely by the Turkish corporate tax system to stimulate such activities since early 1980's. The main corporate tax incentives in Turkey are; investment allowance, declining balance depreciation, adjustment of the basis of depreciable assets, and deduction of export, tourism, freight, and contractors revenues from taxable corporate income.

The use of corporate tax incentives cause direct costs to government. The foregone revenues caused by these incentives were estimated over TL 7 trillion in 1991. Because of corporate tax incentives, the effective corporate tax rate was calculated as 26.6 percent in the same year as opposed to 35.9 percent in 1986.

Due to the heavy costs to governments, the effectiveness of corporate tax incentives is a very controversial matter in economic literature. In this study, the effectiveness of the main corporate tax incentives is studied. In order to investigate the effectiveness of these incentives, the regression analysis could not be used owing to the lack of sufficient data. That is why the elasticities of these incentives are calculated.

It is found that the elasticities of these incentives are lower than unit elasticity in the 1986-1991 period reflecting that these incentives are not efficient. In other words, the use of tax incentives is a relatively expensive way of promoting such economic activities. Also, the results of surveys made by private institutions confirm our results.

In addition to corporate tax incentives for investment and foreign-exchange-earning activities, many other tax measures have also been taken to improve the functioning of the financial system.

Encouraging the capital market by using tax incentives does not work efficiently due to the inconsistencies in the taxation of the capital market. On the one hand, the corporate tax system encourages corporatization, on the other hand, the corporate tax burden on alternative investment instruments and alternative sources of financing is differentiated in favor of debt financing and instruments other than capital market instruments. Furthermore, the current tax system forces the banks and mutual funds to invest their resources in treasury bills and bonds.

The experience of most OECD countries shows that such tax incentives cost more in terms of revenue foregone than new investment, export and foreign-exchange-earning activities they generate. Following these experiences, corporate tax incentives need to be gradually removed by the Turkish government.

EK: KURUMLAR VERGİSİ UYGULAMASININ FİRMA DAVRANIŞLARI

ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ KONUSUNDA YAPILAN ANKET

ÇALIŞMALARINDAN DERLENEN SORULAR VE CEVAPLARI

1) Firmaların Kuruluş Nedenleri Nelerdir?

	Yüzde
- Talep Koşullarının Uygun Olması	66.9
- Sağlanan Teşvikler	3.8
- Başka İş Bilmediğim İçin	8.9
- Babamdan Kaldığı İçin	9.4
- Diğer	11.3

Görüldüğü gibi firmaların sadece yüzde 3.8'i kuruluş nedenleri arasında sağlanan teşviklerin etkili olduğunu belirtmektedir.

2) Firmanın İlk Tesisinde Kredi Kullandınız mı?

	Kullananların Yüzdesi
- 1960'dan önce	17.8
- 1960-1970	33.3
- 1971-1977	22.2
- 1978-1980	15.8
- 1981-1983	21.0
- 1984-1988	26.3
- 1988 Sonrası	62.5

özellikle son yıllarda öz kaynaktan temin edilen ilk tesis giderleri önemli ölçüde azalma göstermektedir. Yabancı kaynak kullanımı yüzde 62.5 seviyesine yükselmektedir. Kredi kaynaklarının dağılımına baktığımızda ise yüzde 43.2 ile yatırım bankaları, yüzde 30 ile ticari bankalar, yüzde 5 ile yurtdışı finansman kurumları ve yüzde 21.8 diğer kaynaklar sıralanmaktadır.

3) Sektörünüzün Aşağıdaki Teşviklerden Hangisi ile Desteklenmesini İstersiniz?

	Yüzde
- Selektif Kredi Uygulaması	21.2
- Yatırım İndirimi	19.1
- Gümrük Muafiyeti	20.5
- Teşvik Primi	20.5
- Faiz Farkı İadesi	7.2
- Diğer	11.5

Görüldüğü gibi firmalar ilk dört teşvik türüne hemen hemen eşit ağırlıkta önem vermişlerdir. Kurumlar vergisi yatırım indirimi istisnası yoluyla destek arayan firmaların oranı yüzde 19.1 seviyesinde kalmaktadır.

4) Genişletme Yatırımı Yapma ya da Yeni Tesis Kurma Nedenleri Nelerdir?

	Yüzde
- Talep Artışı	48.8
- Teknolojik Değişim	17.4

- Bazı Parçaları Kendimiz üretmek İçin	5.0
- İhracat Yapmak İçin	5.0
- Diğer Nedenler	23.8

Talep artışından kaynaklanan mevcut tesisi genişletme ya da yeni tesis kurma nedeni önemli bir ağırlık taşımaktadır. Diğer nedenler içinde teşvik sisteminden kaynaklanan nedenler olduğu da düşünülmüşse, bu rakamın çok yüksek olması açıklanabilir.

5) Genişletme ve Yeni Tesislerin Finansman Yapısı Nasıldır

	Genişletme	Yeni Tesis
- öz Kaynak % 50'den az	19.7	23.8
- öz Kaynak % 51-70	17.8	19.1
- öz Kaynak % 71-90	6.6	3.6
- öz Kaynak % 91-100	55.9	53.5

Genişletme ve yenileme yatırımlarında öz kaynak oranının ilk tesis giderlerinin tersine yüksekliği göze çarpmaktadır.

6) İhracata Dönük Yatırım Yapmayı Düşündünüz mü?

	Yüzde
- Gerçekleştirdim	41.0
- Gerçekleşme Aşamasında	16.3
- Düşündüm Ama Vazgeçtim	16.3
- Düşünmedim	26.4

Görüldüğü gibi ankete dahil firmaların büyük bölümü ihracata dönük yatırım gerçekleştirmekte ya da gerçekleştirme aşamasındadır. İhracata dönük yatırım yapmaktan vazgeçenlere nedenleri sorulduğunda ise aşağıdaki cevaplar alınmıştır.

	Yüzde
- Bu Alandaki Teşvikler Azaldı	22.5
- Sürekli Gelişen Teknolojiyi İzlemek ve Kurmak Zor	20.0
- Emek Eskisi Kadar Ucuz Olmadığı İçin Rekabet Zorlaştı	25.0
- İhracat Sigortası Sistemi Yok	2.5
- Diğer Nedenler	30.0

İhracat konusunda teşviklerin azalması ve emeğin maliyetinin artışı ihracata dönük yatırım yapmamanın önemli nedenleri olarak ortaya çıkmaktadır.

7) özel Sektörün Verilmesini İstedığı Teşvikler Hangileridir?

	Yüzde
- Orta Vadeli ve Düşük Faizli Yatırım Kredisi	32.4
- İthalatta Gümrük ve Fon İndirimi	14.8
- Ucuz İşletme Kredisi	11.9
- Enerjide İndirimli Fiyat Uygulaması	11.3
- Daha Yüksek Oranlı KKDP	7.3
- Daha Yüksek Yatırım İndirimi	6.6
- Dışpazar İçin Bilgi, Tanıtma Araştırma Desteği	14.6
- Diğer Teşvikler	1.1

Kurumlar vergisinin yatırımları teşvik konusunda en önemli istisnası olan yatırım indirimini tercih eden firma oranı yüzde 6.6 seviyesinde kalmaktadır. 500 büyük firma içerisinde yer alan 385 adet firmada bu oran yüzde 8.6 iken, 100 ve daha fazla işçi çalıştıran firmalarda yüzde 7.1'dir. Bu oranlar bize firmaların

selektif kredi teşviğini, kurumlar vergisi ile sağlanan teşviklere tercih ettiğini göstermektedir. Diğer taraftan, firmaların üretim ve işletme aşamasında verilen teşviklerin yanısıra, pazarlama aşamasında da teşvik verilmesi isteği göze çarpmaktadır.

8) Gelir ve Kurumlar Vergisi İstisna Türlerinin Hangisinden Yararlanıyorsunuz?

	Yüzde
- Yatırım İndirimi	30.0
- Seyahat Giderleri İstisnası	10.0
- Teberru ve İane İndirimi	10.0
- Sanayi ürünü İhracat İstisnası	29.0
- Tarım ve Su ürünleri İhracat İstisnası	2.0
- Dış Navlun Kazancı İstisnası	2.0
- Turizmde Döviz Gelirleri İstisnası	1.0
- Hisse Senedi İhracında Emisyon Primi İstisnası	2.0
- Menkul Kıymetlerin Elden Çık. Kazanç İstisnası	6.0
- Finansman Fonu İstisnası	5.0
- Yurtdışında Yapılan İnşaat Onarımı ve Montaj İşleri ile Teknik Hiz.Kaz.İstisnası	1.0
- Hiçbirinden Faydalanmayan	2.0

En eski ve en yaygın istisna türü olan yatırım indirimi, yararlanılan istisnalar arasında önemli bir yer tutmaktadır. Bunu sanayi ürünleri ihracat istisnası takip etmektedir. Bunlar bize 500 büyük firma içerisinde yer alan 432 firma tarafından yatırım ve ihracat istisnalarının yaygın biçimde kullanıldığını göstermektedir.

9) Gelir ve Kurumlar Vergisi İstisna Türlerinden Genel Ekonomi İçin Yararlı Görmedikleriniz Var mıdır?

	Faydasızlık Oranı (%)
- Yatırım İndirimi	5.0
- Seyahat Giderleri İstisnası	22.0
- Teberru ve İane İndirimi	14.0
- Sanayi ürünü İhracat İstisnası	5.0
- Tarım ve Su ürünleri İhracat İstisnası	3.0
- Dış Navlun Kazancı İstisnası	2.0
- Turizmde Döviz Gelirleri İstisnası	2.0
- Hisse Senedi İhracında Emisyon Primi İstisnası	8.0
- Menkul Kıymetlerin Elden Çık. Kazanç İstisnası	15.0
- Finansman Fonu İstisnası	23.0
- Yurtdışında Yapılan İnşaat Onarımı ve Montaj İşleri ile Teknik Hiz.Kaz.İstisnası	-
- Hiçbirinden Faydalanmayan	-

Ankete katılan ve bu istisnalardan en çok yararlandıkları doğal olan büyük firmaların çoğunluğu, finansman fonu istisnası ile seyahat giderleri istisnasının ekonomiye faydasız oldukları görüşünde birleşmektedir. Buna karşılık yatırım indirimi ve sanayi ürünleri ihracat istisnasını faydasız görenlerin oranı yüzde 5,0 seviyesinde kalmaktadır.

10) Gelir ve Kurumlar Vergisi İstisnalarının Amaçlarına Uygun Olarak Uygulanmasını Engelleyen Sebepler Nelerdir?

	Yüzde
Mevzuatın Sık Değişmesi	44,0
- Mevzuatta Yeterli Açıklık Yoktur	27,0
- Bürokrasi Sözkonusudur	18,0
İstisnalar Yeterince Bilinmemektedir	9,0

- Diğer Sebepler 2,0

Görüldüğü gibi, ankete cevap verenlerin büyük çoğunluğu mevzuatın sık değişmesinin ve yeterince açık olmayışının istisnaların uygulanmasını engellediğini belirtmektedir.

11) Turizm Sektöründe Yatırım Kararını Etkileyen Etmenler Nelerdir?

	Sıklık Yüzdesi
- Turizme Yönelik Talep	74,0
- Teşvik Sistemi	58,0
- Arazi Tahsisi	42,0
- Arazinin Olması	40,0
- Turizmin özel önem taşıyan Sektör Olarak İlanı	36,0
- Türkiye Ekonomisinin Durumu	10,0
- Diğer	12,0

Turizm sektöründe yatırım kararını en fazla etkileyen faktör olarak turizm sektörüne yönelik talep gözükmektedir. Teşvik sistemi yatırım kararlarında ikinci planda kalmaktadır. Turizm sektörüne yönelik olarak toplam 14 adet teşvik önlemi bulunmasına karşılık, ilk dört sırayı yatırım indirimi, kaynak kullanımını destekleme primi, teşvik primi ve gümrük muafiyeti almaktadır. 1990 yılı sonu itibariyle teşvik belgesi almış 1870 yatırım başvurusunun yüzde 96'sı yatırım indirimi, yüzde 89'u KKDP, yüzde 59'u da teşvik priminden çeşitli oranlarda yararlanmıştı.

12) Teşviklerle İlgili Mali Politikalar Neler Olmalıdır?

	Yüzde
- Teşvikler Daraltılmalıdır	40,4
- Teşvikler Yaygınlaştırılmalıdır	50,7
- Teşvikler Kaldırılmalıdır	7,2
- Diğer	1,7

Görüldüğü gibi ekonomi kamuoyu, teşviklerle ilgili mali politikalar konusunda ikiye ayrılmıştır. Teşviklerin yaygınlaştırılmasını isteyenlerle, daraltılmasını ya da kaldırılmasını isteyenler arasında hemen hemen eşitlik söz konusudur.

13) Teşvikleri Sınırlama Biçimi Ne Olmalıdır?

	Yüzde
- Sadece Yatırımlar Teşvik Edilmeli	10,8
- İhracata Dönük Yatırımlar Teşvik Edilmeli	17,9
- Geri Kalmış Yörelere Teşvik Verilmeli	15,3
- öncelikli Sektörler Teşvik Edilmeli	53,0
- Diğer	3,0

Ankete katılanların çoğunluğu teşvik edilecek sektörlerde seçici davranılmasından yanadır. öncelikli sektörleri teşvik yanında, ihracata dönük yatırımların teşvik edilmesini isteyenler yüzde 17,9 paya sahiptirler.

14) Teşvikleri Yaygınlaştırma Biçimi Ne Olmalıdır?

	Yüzde
- Kurumlar Vergisi İstisnaları Artsın	9,3
- Kredi Maliyetleri Azalsın	50,2
- Temel Girdilere Sübvansiyon Sağlansın	37,2
- Diğer	3,3

Ankete katılanların yarısı kredi maliyetlerini azaltacak türde teşvik istemektedir. İkinci öncelikli seçenek ise temel girdilere sübvansiyon sağlanmasıdır. Tezin konusu açısından önemli olan nokta

birinci seçeneğe gösterilen tercihtir. örnek seçilen 700 kişinin sadece yüzde 9,3'ü kurumlar vergisi yoluyla teşvik istemektedir.

15) İhracat Artışı İçin Teşvikler Hangi Aşamada Verilmelidir?

	Yüzde
- üretim Aşamasında	71.1
- Pazarlama Aşamasında	16.9
- Her İki Aşamada Birlikte	6.7
- Diğer	5.3

İhracat artışı için teşviklerin üretim aşamasında verilmesi konusunda bir fikir birliği sözkonusudur. Kurumlar vergisi istisnalarının büyük çoğunluğunun üretim aşamasında sözkonusu olmayışı, bir önceki soruda tercih edilmemelerinin bir sonucu olarak görülebilir.

16) Şirketlerin Halka Açılmasını Teşvik İçin Hangi Tür Düzenlemeler Yapılmalıdır?

	Yüzde
- Yatırım Teşvikini Halka Açılma Şartına Bağlamak	25,3
- Vergi Teşvikleri	30,2
- Oydan Yoksun Hisse Senedi Çıkarılması	11,9
- Halka Açık Şirket Tanımı Yapılarak Her Konuda Avantaj Sağlamak	29,3
- Diğer	3,4

Görüldüğü gibi ankete katılan firmaların yüzde 25,3'ü yatırım teşviklerinin halka açıklık şartına bağlanmasını isterken, yüzde 30,2'si yeni vergi teşvikleri talep etmektedir. Yeni teşvik istenmesi, kurumlar vergisi oranının mevcut uygulama ile halka açıklık oranında kademeli olarak indirilmesi teşviğinin yeterli olmadığını ya da çalışmadığını göstermesi bakımından önemlidir.

17) Mevcut Hisselerin Halka Arzı İle Halka Açılmayı Neden Tercih Ediyorsunuz?

	Yüzde
- Emisyon Primi Nedeniyle Mevcut %10 Stopajın ödenmemesi	10,9
- İştirak Hisselerinin Halka Satışında Elde Edilen Gelirin Vergiden Muaf Olması	19,7
- Karar Almanın Sermaye Artışı İle Halka Açılmaya Göre Daha Kolay Olması	19,0
- Şirketin Ortaklarının Bu Yolu Tercih Etmesi	44,5
- Diğer	5,8

Ankete dahil olan 2239 şirketin yüzde 90.2'si halka açılmayı hiçbir şekilde düşünmediğini beyan etmişlerdir. Diğer taraftan şirketlerin yüzde 59.8'i sermaye artırımını yoluyla halka açılmayı, yüzde 40.2'si ise mevcut hisselerin satışı yoluyla halka açılmayı tercih etmektedir. Bu yolun seçilmesinde en önemli neden olarak şirket ortaklarının tercihi gösterilirken, kurumlar vergisi emisyon primi istisnası ve iştirak kazançları istisnasını neden olarak gösteren firmaların oranı sırasıyla yüzde 10.9 ve yüzde 19.7'dir.

BİBLİYOGRAFYA

Alam, Kazi F. "The Influence of Tax Incentives on the Investment Decisions in U.K. Manufacturing," METU Studies in Development, Vol. 12 (April 1985) ss.301-316.

Andersson, Krister. "Taxation and the Cost of Capital in Hungary and Poland," IMF Staff Papers, Vol. 38 (June 1991), ss.327-355.

Baklacioğlu, Sadık. "Anonim Ortaklıklarda Çeşitli Fon Kaynaklarının Maliyetleri, Kaynak Getirilerinin Vergi Yükü ve Alternatif Finansman Kaynaklarının Ortakların Vergiden Sonraki Karları üzerindeki Etkisi," Vergi Dünyası, Sayı.73(Eylül-1987) ss.13-20.

Boadway, Robin and Anwar Shah. How Tax Incentives Affect Decisions to Invest in Developing Countries. The World Bank Working Papers, 1992.

Bulutoğlu, Kenan. Türk Vergi Sistemi. İstanbul: Fakülteler Matbaası, 1978.

Canoğlu, Ali M. "Gelir ve Kurumlar Vergileri Kanunlarıyla Vergi Usul Kanunu'nda Birinci Sınıf Tüccarlara Sağlanan Avantajlar ve Düşüncelerimiz," Vergi Dünyası, Sayı. 95 (Temmuz-1989) ss.3-13.

Chand, Sheetal K., David Robinson, and Jose da Silva-Lopes. Turkey: Reform of Financial Sector Taxation: International Monetary Fund, April-1990. Corker, Robert, Owen Evans, and Lloyd Kenward. "Tax Policy and Business Investment in the United States," IMF Staff Papers, Vol. 36 (March 1989), ss.31-61.

Çakmak, Ahmet, Nesrin Ertel ve Erol Katırcıoğlu. Türkiye özel Kesim İmalat Sanayiinde Firma Davranış Kalıpları ve Yatırım Kararları. İstanbul: İSO Yayınları, 1991 Doğan Abdullah A., M. Cengiz ünlü ve Cahit Dicle. Amortismanlar. Ankara: İafak Matbaası, 1984. DPT, Temel Ekonomik Göstergeler, Aralık-1992 Dunn, David and Anthony Pellechio. Analyzing Taxes on Business _Income With the Marginal Effective Tax Rate Model._ Washington: The World Bank Discussion Papers, 1990

Esen, Oğuz ve Ercan Enç. İzmir İktisat Kongreleri ve Gelecek 10 Yıl. 21. Yüzyıla Doğru Türkiye Araştırması, 1992.

Eş, Mecit. Türkiye'de Vergilerin Sermaye Piyasasının Gelişmesine Etkileri. Eskişehir: Anadolu üniversitesi İİBF Yayınları, 1987. HDTM, Hazine Aylık Göstergeleri, Kasım-1992 HDTM, Türk Mali Sisteminin Temel Göstergeleri, Haziran-1992 HDTM, Yatırımları Teşvik Mevzuatı 1985-1991, Temmuz-1992 İstanbul Sanayi Odası Dergisi, 500 Büyük Sanayi Kuruluşu özel Sayıları. İstanbul: İSO Yayınları, (1986-1991) Kadriyade, Rüya. Türkiye'de Sermaye Piyasasının Arz Yönünün

Geliştirilmesinde Vergiler. Ankara: SPK Araştırma Raporu, 1989. Karluk, Rıdvan. Türkiye'de İhracata Yönelik Dış Ticaret Politikası ve İhracatın Yapısal Analizi. Eskişehir: İTİA Yayınları, 1981. Keyder, Nur. Para Teori-Politika: Türkiye üzerine Bir Uygulama.

Ankara: Bars Yayıncılık, 1991 Kızılot, çükrü. Gelir Vergisi Kanunu ve Uygulaması. Ankara: Savaş Yayınları, 1990. Kızılot, şükrü. Kurumlar Vergisi Kanunu ve Uygulaması. Ankara: Savaş Yayınları, 1990. Maliye ve Gümrük Bakanlığı, Vergi İstatistikleri Yıllığı 1982-1991. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1992.

Marsden, Keith. Links Between Taxes and Economic Growth. Washington, D.C.: World Bank Staff Working Papers, August-1983.

Mazlum, Mustafa, İlhan Yücel ve Muammer Tekeoğlu. özel Kesim Yatırım İmkanları ve Yatırım Kararlarında Teşviklerin Etkinliği. Ankara: TOBB Yayınları, 1990.

Musgrave, Richard A. and Peggy B. Musgrave. Public Finance in Theory and Practice. New York: Mc Graw Hill, 1984.

OECD, Tax Reform in OECD Countries. September-1992.

OECD, Tax Incentives for Domestic and Foreign Investment: The Experience of OECD Countries. November-1992

Pechman, Joseph A. and Henry J. Aaron. How Taxes Affect Economic Behavior. Washington: The Brookings Institution, 1981.

Sermaye Piyasası Kurulu. şirketler Kesiminin Finansman Eğilimleri Anketi Sonuçları. Ankara: SPK Yayınları, 1992.

Sermaye Piyasası Kurulu, Aylık Bülten, Kasım-1992

Sönmez, Nezihe ve Ali Galip ö. Halıcı. Gelir ve Kurumlar Vergilerinde İstisna ve Muafiyetlerin Uygulama Sonuçları ve Değerlendirilmesi. Ankara: TOBB Yayınları, 1990.

Şakar, Numan. "Mevzuat ve Uygulama Açısından Yatırım Finansman Fonu," Yatırımlar Dergisi, Sayı. 7 (Haziran-1991) ss.7-8.

T. Bankalar Birliği, Bankalarımız. Ankara: TBB Yayınları, (1986-1992)

Tuncer, Selahattin, Vergi Uygulamaları. İstanbul: Ar Basım Yayımları ve Dağıtım, 1983.

Turizm Yatırımcıları Derneği. Turizm Yatırımlarının Ekonomiye Katkıları. İstanbul: TYD Yayınları, 1992.

Uluatam, Özhan. Kamu Maliyesi. Ankara: SBF Yayınları, 1978

Vural, Mahmut. "Türkiye'de Peşin Vergi Uygulamaları," Vergi Dünyası, Sayı. 94 (Haziran-1989) ss.62-74.

193 Sayılı Gelir Vergisi Kanunu

5422 Sayılı Kurumlar Vergisi Kanunu

213 Sayılı Vergi Usul Kanunu

14.1.1993 tarih ve 93/4000 sayılı, Yatırımların, Döviz Kazandırıcı Hizmetlerin ve İşletmelerin Teşviki ve Yönlendirilmesine Ait Esasları Düzenleyen Kararname.